الدَّعْوَةُ إِلَى اللهِ وَأَخْلَاقُ الدُّعَاة

الله ގެ ދީނަށް ދަޢުވަތުދިނުމާއި ދީނަށް ދަޢުވަތުދޭ މީހުންގެ ކިބައިގައި ހުންނަންޖެހޭ އަޚްލާޤު

ތަރުޖަމާކުރީ:

މުޙައްމަދު އިބްރާހީމް (ނައިފަރު)

الدَّعْوَةُ إِلَى اللهِ وَأَخْلَاقُ الدُّعَاة

الله ގެ ދީނަށް ދަޢުވަތުދިނުމާއި ދީނަށް ދަޢުވަތުދޭ މީހުންގެ ސިފަތަކާއި ހުސްނުސްނުގެ އަޚްލާޤު

ތަރުޖަމާކުރީ

މުޙައްމަދު އިބްރާހީމް (ނަޢިފު)

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمة

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ عِبادَهُ الْمُؤْمِنِينَ لِتِلاَوَةِ كِتابِهِ الْكَرِيْم، وَفَتَحَ عَلَيْهِمْ مِنْ حَقَائِقِ الْمَعارِفِ وَلَطائِفِ الْعُلُوْم، ماَ هَدَاهُمْ بِهِ إِلَى صِراطِهِ الْمُسْتَقِيْم، وَخَصَّهُمْ مِنْ مَوَاهِبِ بِرِّهِ وإِحْسَانِهِ بِأَسْنَى فَضْلِهِ الْعَمِيْم، وَمَنَّ عَلَى مَنْ شَاءَ بِالصِّدْقِ فِي مُعامَلَتِهِ وَاللهُ ذُوْ الْفَضْلِ الْعَظِيْم، وَأَشْهَدُ أَن لاَّ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ الْعَزِيْزُ الحَكِيْم. وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ وَخَلِيْلُهُ النَّبِيُّ الْكَرِيْم. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ عَلَى الدِّيْنِ الْقَوِيْم، وَسَلِّمْ تَسْلِيْماً كَثِيْراً. أَماَّ بَعْدُ:

ދުނިޔެ ހެއްދެވުނު ދުވަހުން ފެށިގެން ޚޫދުވާ ތަކުރާރުވަމުންދަނީއެވެ. އިރު ހަނދާއި ތަރިތައް އޭގެ ވަޒީފާ ބާރުބަރަށް އަދާކުރަމުންދަނީއެވެ. ދެން، އިންސާނާ އާނގޭ ވަޒީފާއަށް ފަހަރުގައިވެސް ވިސްނައިދީފަވޭތޯ؟ ދުނިޔެއިން ދުވަހަކާއި އުޅުމުން ދުވަހެއް ގާއިމުވަމުންދާ ދުވަހަށް ދުވަހަކަށް މަތީ ކުރިއަރަމުންދާ ދިރުމަށް ފަހަރުގައިވެސް ފިކުރުކުރެވިފައިވޭތޯ؟ އުޖާލާއި ބިމާއި ފަރުބަދަތައް އަ އަމާނާތް އުފުލުމަށް ފަސްޖެހުނު އަމާނާތް އެއާ އުފުލުމުން ބަރުދަން އެއާ އިހުސާސްކުރިބޭތޯ؟ މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ.

﴿ إِنَّا عَرَضْنَا ٱلْأَمَانَةَ عَلَى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا ٱلْإِنسَٰنُ إِنَّهُۥ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴾ [الأحزاب: ٧٢] މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަން الله އުޖާލާއި، ބިމާއި، ފަރުބަދަތަކަށް އަމާނާތް (އަޅުކަމުގެ ނިޔަމް) ހުށަހެޅީމުއެވެ. ދެން، އެއަމާނާތް އުފުލުމަށް އެތަކެތި ނުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އިންސާނާ އެއަމާނާތަށް ބިރުގަތެވެ. އަދި އިންސާނާ އެއަމާނާތް އުފުލައިފިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެއިންސާނާ އަނިޔާވެރިކަން އިތުރު ޖާހިލުކަން އިތުރު މީހެއްކަމުގައިވިއެވެ."

ދެން، އިންސާނުންނަކީ ގިނަބައެއް އެއަމާނާތަށް ޚިޔާނާތްތެރި ވީއެވެ. މާތްالله އެއިންސާނާއަށް އަޅުކަމުގެ ގިނަކަންތައްތަކެއް ފަރުވާ ޖެހުނެވެ. އަދި މަސްއޫލިއްޔަތު ކަންތައްތަކެއްގައި ވާޖިބުކުރައްވާފައި ކުރިއަށްދިޔައީއެވެ. ފަހަރުގައިވެސް އެކަމުގެ އަންޖާމުތަކަށް ވިސްނައިއްނުވަތީއެވެ. الله ގެ އުނގުރުންތަކުގެ ތެރޭގައި އަރައިގަތުމަށްވީއެވެ. އިންސާނީ ނަފްސު މިގޮތުގައި ވިޔަނުވާކަން މާތްالله ޝުކުރުކުރުމެވެ. އެކަމާނާގެ

ރަސޫލުބޭކަލުން ފޮނުއްވިއެވެ. އެބޭކަލުންގެ މައްޗަށް ފޮތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. މީސްތަކުން އުޅެންވީ ހުރިހާގޮތެއް ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. "مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا"

އިސްލާމްދީނަކީ ތާޖުވެރިދީނެކެވެ. މުޢާހިދުންނާއި ތަޢާރުފުގެ ހިއްމަތާއި މިންނަތުން ދުނިޔޭގެ ކަންތައްތަކަށް އުޅެނިވަޅު ޖާގަފުޅެވެ. އަދި ދީނަށްބަހަނދާނެއް އެދިން ޒަމާނުގެތަރައްޤީއާއެކު މުސްލިމުން އުޅުއްވަނީ ވަރަށް ބިރުގަދަވެގެންނެވެ. އަދިވަސްވަރަށް ހުރިހާ ދީނުތަކެއް އިސްލާމްދީނުގެ ކުރިމަތީގައި ނިކަމެތިވިއެވެ. އަދި މުސްލިމުންދެކެ ހުރިހާ ޤައުމުތަކުން މުސްލިމުން ބިރުގަތެވެ. ކަނޑާނުލައި ބަޔާން މުސްލިމުން ބައްޓައްނުކުރެވުނެވެ. އިސްލާމީ ދަންވަރު އުފުލުމަށްދިނީއެވެ. ފަހަތުދިޔައީ ކިޔަވާދަރި ގަދަބާރުވެގެން މުޤާރިދުންގެ ކުރިމަތީގައި ނަސްރުދިނީއެވެ. އެދުވަސް ބައްޓަން ނުފޯރާ އަޑުއަހާ ބޮޑެތި ސަރަޙައްދު ދިނީ ނުރައްކާނުލަރައްވާ. ޑަވަހަވޫ ރުޅިމެމީހާ.

އިސްލާމް ފަސްކަރުގެ ވަރުގަދަކަމެއް އެވިދިމާ ވަޒީރުމަކީ ޤާނޫނުކަން ވެރިމުހިމްއިސް ސަކަފަތުއިބަރަކާތެވެ. ކުރިމަތި ހޯދުމުގައި ޖާހިލުބަނގި ވުރެމު ރޫޙު ހިތްވަރު ދިނެވެ.

އިސްލާމްދީނުގެ އަޚްލާޤު މުސްލިމުންގެ ހިފުމަކީ ފިލުވައިލެވުނެއެވެ. އެ ޙުއްޖަތާއި އަމަލުތަކަކީ ބުރަވެވެ. ހީވަރު ތަމްޚީދުކޮށްފައިވާ ދީނެއްގައި ދާއިމީ ގޮތެވެ. އިސްލާމް ނުކުމެއްޖެ. ދުނިޔެއިން ބަހުގެ ވަހަކަދެއްކުމެވެ. މުސްލިމުން ހިތްވަރު މިވެނި ދުޅަހެޔޮކަމެވެ. އިސްލާމް ދުވަހުން ޤައުމުކަން މިވަރުކޮށްލާފައިވެއެވެ.

ތަޢާރުފް މިރަސްބަޔެ ކުރިއަށްދާ ޤާނޫނު ފަރާތްތަކުން އިސްލާމްދީނުގެ މަސައްކަތާއި ޝަރުޢީ އަސާސަކީ ނިމުނު މާދަމާ ތަރައްޤީއެވެ.

ހަމައެކަނި މިނިވަން ދިވެހިރާއްޖެ އަލިފޯރާ ގާނޫނީ ވިސްނުން ރައްޔިތުންގެ ތެރެއިން ނިކުމެ ތަރިކަ ސީދާ ޝަރުޢީ މިސާލަކާއި ވިސްނުމުގެ ބަލާ ފިކުރެވެ.

ތަޢާރުފް ފަސްކަރުގެ ގޮތެއްގައި ކުރިއެރުމުގެ ސަބަބުން ތަރައްޤީގެ ނިޒާމަކީ މަގެއް ދޭ ކަމެއްކަން ޝަރީޢަތުގެ ތެރެއިން އެހީތެރިކަމާއި ވީމާ ބުނެވިފައެވެ. ސަލާމަތްތެރި ވަގުތުގައި ހިތްވަރު ކުރުމުގެ ފައިދާއެވެ.

ހުރިހާ މިންގަނޑަކީ ބާރުގަދަ ފިކުރު އިސްލާމް ދުވަހުން ހޯދަންޖެހޭ ވަރަށް ބޮޑެތި ކާމިޔާބީތަކެވެ. ކުރުން ހުރިހާ އިންސާނުންގެ ކިބައިން ހުރި ބަލާ الله ގެ ހަޤީޤީ އަޅުކަން ވަރަށް ގިނައެވެ.

މިކަން ހުއްޓުވުމަށް އަދި އިސްލާމީ ޝަރީޢަތް އަޚްލާޤުތަކުގެ މަސްއޫލިއްޔަތު އަސްބާބެއް ގެނައުމަށް އެދެންޏާ އެންމެ މުހިއްމު ދީނީ ވަސީލަތަކީ އަޚްލާޤުތަކުގެ މިޒާޖެއް ގެނައުމަށް ކުރަންޖެހޭ އެއްޗިއް ތަޢުލީމް އާއްމުކުރުމެވެ. އެހެންނަމަ އިސްލާމީ ތަޢުލީމަކީ ތަޢުލީމުގެ މަސްއޫލިއްޔަތެވެ. މިކަންތައް ދެއްކުމުގެ ތެރެއިން ބޭނުން އިސްލާމީ ތަޢުލީމު ހާސިލުކުރަން އިސްލާމީ އަޚްލާޤުން ޖީނަތްތެރިވުމުންނެވެ.

ދަޢުވަތުގައި ނަބިއްޔުންނާއި، އެބާކަލުންނަށް ތަބާވި އެންމެހާ ބާކަލުންގެ މަގެވެ. އަދި އެބާކަލުންގެ ވަޒީފާއެވެ. މިކަމުގެ ނިޔާބަތުކަށްކުރީ ކަންމީހުއްގެ ބޮޑުވެރިކަމާއެވެ! އިސްލާމްދީނަށް ދަޢުވަތުދީނުމަކީ ޚާއްޞަގޮތެއް ފެންނަންވާނެ. ކަންމީހަކު ބޮޑަށް މިކަމަށްޓަކައި ތަޢާރުފުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެކަކުވެސް މިކަން ނުކުރެވުނަ، އެންމެން ފާފަވެރިވާނެއެވެ. އިސްލާމްދީން ދުނިޔޭއަށް އެދިގަތުން ދަޢުވަތުދީނުން ބޮޑަށް އަބަދުވެސް ދުނިޔެބެހެއްޓެވެ. މިއަދު އިސްލާމްދީން ނިކަމެތިވެފައި މިވަނީވެސް އެދިގަތުން ދަޢުވަތުދީނުން ދާއިން މަދުވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ. މިއަދު ދުނިޔޭގެ ގިނަ ސަރަހައްދުތަކުގައި އިސްލާމްދީނުވެސް ނަމަކަށެވެ. ފަޤީރު ފަސާދަދު ހަމައަށް ކަންތާ މިހާރުވެސް މަދެވެ. ކަންތަ މިހާރުވެސް ބަޔަކާ އެދިގަތުގައި އާދަކުރެ ކަންތަކުގައި އަންނަކަށް ވުޒު މަޢުލޫމާތުއެވެ. ޝަރުޢީގޮތުން ނޫން ކަމެއް ބިދުޢަކަމާ ވެގެން ޒާތަކުގެ އެމް މިކަމެވެ. ކުރިއަށް ބިދުޢަތްތަކަށް ވެސް ކަދު މިކަމެވެ. ކަލާނގެ އަޅުންނޭވެ! ހެޔޮކަމަކަށް ހިތްޕާ އެކަން ޝަރީޢަތުގައި ފަދަކާ ޝަރުޢީކަމުގެ ޒާތް އެކަން ކުރެވެންނުވެ. އަދިއްޔަ ނަބިއްޔާ ބިދުޢަތް އަދާކުރުމަށް އިޖުތިހާދު ސަބަބަކަށް އިބާރަތް ނުކުރައްވެ.

އަދި ބިރުވެރިވޭ! އެކަމަކީ މިފަދަ އަހުރެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، حديث ފުރުކުރެއްވުމެއްގައިވެއެވެ. "مَنْ أَحْدَثَ فِيْ أَمْرِناَ هَذَا ما لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ" (متّفق عليه) މާނައީ: "އަހުރެމެންގެ މިދީނުގައި، މިދީނުގައި ނުވާ އާކަމެއް ކުރުވާ މީހާ ދަންނައެވެ. ފަހެ އެކަން ވާނީ ރައްދު ވެގެންނެވެ."

މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ސިޔާސީ ވަށައިގެން، ބިދުޢަތުގެ، ހުރާފާތުގެ ދެވަނަ ދެވަރަކަށް ދޭހި ޢިލްމުވެރިންނެވެ. ޚުރާފާތުދޭހި ޔާއްމުވެރިންނެވެ. މިކަމުގެ އެންމެބޮޑު ސަބަބަކީ ދީނީ ތަޢުލީމު ފާސިލްކުރުވުމަށް ހަރަކާތްތެރިކަން ނެތުމުގެ ބާރެވެ. ކަންވީ މިހާރުވެސް ބަޔަކާ އެއްހާ ދަރިންނަށް ހުރިހާ ތަޢުލީމު ދެވިފައެވެ. އެބައިމީހުން ދުނިޔޭގައި ދީނީ ތަޢުލީމަށް އެއްވެސް އަހުރުފަށް އެއްޗެއްނުވެ. އެހެން ނަމާޒަކަށް ވެގެނދީ މައިންބަފައިން ޙިމާޔަތް އެއްޗެއް ހަރުދަނާކުރާކަން ހުރިހާ ތަޢުލީމީ ބޮޑުކުރާއިރު މައިންބަފައިންގެ މައްޗަށް ވެރިވޭ، އެދުމުންގެ ޒުރިޔާ ކަނޑައި އެދުމުން އެކަށިގެންވާ ތަރުބިޔާތުވެ. ނަމަވެ ކަންތައްތަ ފާރިން ޒުވާނުންގެ ތެރޭގައި އެކުއްޖާ އަޚްލާޤީވެވޭ. ނަމަވެ ކަންތައްތަ މަސްއޫލު އެއްކަށް އިސްލާމީ މަޢުލޫމާތު މުޖުތަމަޢު ބަރުބާދުވެދެވެ. އެދުވަސް މައިންބަފައިން ރަޙްމަތްތެރިވެ. މިޒާޖުގައި ހަރުފާޒު މުޅިބަދަލުވެއެވެ. މިހާރަ ޒަމާނުގެ ތަރުބިޔާތުން ބަދަލުނުވި ދަރިވަރު ބަދަލުވާނެއެވެ. އެޅުއްޖާގެ އެޅުއްކަން ބަރާބަރު ދުވަސް އެޅުއްޖާޔާ ދެމެދު

ފިކުރުކުރަންޖެހުނީއެވެ. ހުރި ހިތްވަރައްގެ ބޮޑުކަމާއެވެ! ދަންނަހައެވެ. ދަރިފުޅު ކުޅެއިރު ހުރިގޮތަކަށް ހެއްނެހެއެވެ. އެއިރު އަޅުއްޖަހަން ދީނީ ތަޢުލީމު ދެވުނުނަމަވެސް އެހާހެއް ނުވިއެވެ. މައިންބަފައިންނަށް ކުރަންޖެހޭ ދިރުމިރާމާއި، އެދުރުންނަން އަދާކުރަންޖެހޭ ޒިންމާތައް އެދިން އުނގަންނައިދެއްވެވެ. ކޮންމެ ކުއްޖަކުވެސް ބޮޑުވަނީ އަކުއްޖެއްގެ މައިންބަފައިންގެ އަޚްލާޤުގެ މައްޗަށެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، حديث ފުރުކުރައްވާފައިވެއެވެ. "كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ" (رواه البخاري) މާނައީ: "ކޮންމެ ކުއްޖަކުވެސް އުފަންވަނީ ފިޠުރަތުގެ ސާފުތާހިރުކަމުގެ މައްޗަށެވެ. ފަހެ، އެކުއްޖާ ޔަހޫދީއަކަށް ނުވަތަ ނަޞާރާއަކަށް ނުވަތަ މަޖޫސީއަކަށް ހަދައިދެނީ އެކުއްޖާގެ މައިންބަފައިންނެވެ." ޔާﷲގެ އަޅުގަނޑުމެންނާތޯ! ކުއްދިފިޔަތި ހަނދުމަކުރޭ އެކުދިންގެ ބޮޑެތިކުދިން ދަރިފުޅު ދަރިންނަށް ދޭލާ މަސައްކަތުގެ ކުރިމަތީގައި އެއްޗިއްސެއް މަގަށް މިއެވެ.

ދީނީއިލްމުގައި ވަރަށްބޮޑު އިލްމުވެރިއެކެވެ. الله ގެ މަގަށް ދަޢުވަތުދިނުމަށް ސަޢީކަމާ މިހާރު ކިޔަވައިގަތް އިލްމު ހުރިހާ ބޭފުޅެކެވެ. އަދި ޙިކުމަތާ الله ގެ މަގަށް ދަޢުވަތުދެއްވައިދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޙިކުމަތް އުޅުއްވަނީ ބޮޑުވަރު ފަސޭހަވެވަޑައިގެން މަސައްކަތްކުރައްވައިގެން މީހުންގެ ކުރިމަތީ އިސްލާމު އެއްބަސްވެވޭ ފަސޭހަ ގޮތުން ވަޙީއެވެ. ދީނުގެ އިލްމުގެ ނަޞޭޙަތް ދަރިވަރުން ދަޢުވަތު ބަޔާންކޮށްދިނެވެ. މިބައިމީހުން ދީނީމަސްއަލަތައް އެއްގޮތަކަށް ބަލަހައްޓަވާ މިސްކީނުންނަށް ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. އެއް ފަސޭހަކޮށް ސާފުކޮށް ދިނުމަށް ވަޙީއެވެ. އަބޫބަކުރުއެވެ. އަބޫބަކުރު ސާފުކޮށްދިނެވެ. އެއްޗެއް ހިއްވަރުގެ ނަފްސުގެ ހިތާފުކުރެއްވެއެވެ. އެއްޗެއް ކުރުނެވުނެވެ. ދަންނަހައެވެ. އިލްމުގެ ބޮޑުކަމާއި ދީނީމަސްއަލަތައް ބަޔާންކުރުމުގައި ބޮޑު ފަރުވާތެރިވެވަޑައިގަތެވެ. މާތްالله ގުރުއާނުގެ އަޑުއަހަންފެށުމުގައި ވެސް މާތްކަލާނގެ ގޮތަކަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްޗެއް ފަސޭހަކަމަކަށް އޮތް އެއްޗަކަށް ނުވާނެއެވެ. ދިނުމަށް ފަސޭހަކަމެއް ދެންނެވީ ފަސޭހަކޮށް ދޭތެރޭގައި ދެއްކެވިއެވެ. އެގޮތުގައި ހަމަ ފަސޭހަ ގޮތުގައި ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ﴿ وَفَـٰكِهَةً وَأَبًّا ﴾ [عبس: ٣١]

މިއާޔަތުގައި ﴿أَبًّا﴾ ގެ މާނައަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވީ ކަލޭގެފާނަށް އެކަމެއް ނޭނގޭ ވާހަކައެވެ. "أَيُّ سَمَاءٍ تُظِلُّنِي وَأَيُّ أَرْضٍ تُقِلُّنِي إِذَا قُلْتُ فِي كِتَابِ اللهِ مَا لاَ أَعْلَمُ" (رواه ابن أبي شيبة) "الله ގެ ފޮތުގައި ބުނެފިނަމަ، އަހުރެންނަށް ނޭނގޭއެއްޗެއް އަހުރެންނަށް ބޮޑުވާނީ އަހުރެންގެ ހިޔާވަހިކަން ދޭނީ ކޮން އުޑެއްތޯއެވެ؟ އަދި އަހުރެން އުފުލާނީ ކޮންބިމަކުންތޯއެވެ؟" ފަހެ، އިލްމުވެރިންގެ މިސާލަކީ މިއީއެވެ. ދަރިވަރުންނަށް ބަރަކާތްލައްވާށިއެވެ.

ދަޢުވަތުދިނުމުގައި ބަރަކާތް އަސްލު މުހިއްމު ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި ދަޢުވަތު ދެވޭފަރާތުގެ ބާވަތް ވިސްނުން ހިމެނެއެވެ. އޭނާއަށް ވިސްނުވަރުކުން ވިސްނައިދިނުން ހުއްޓެވެ. އޭނާއަށް ނުވިސްނުވަރު މަޢްސަލައެއް ވިސްނައިދޭން ފުރަތަމަ މަސައްކަތްކުރުންކަމެވެ. އެދުން އެގެސަސަބަބުން އެކަ ދީނަށް ނަފުރަތުތެރިވުން އުކާލިގެންވެއެވެ. އޭނާއަށް އެއްވެސް އެއްޗެއް ނޭނގޭނަމަ އެންމެ ފުރަތަމަ ދީނުގެ ފަރުޟުއައިނުގެ ކަންތައް ދަސްކުރަންޖެހެއެވެ. ދީނުގެ އުޞޫލީމަސްއަލަތަކުން ފަށާނެ. الله ގެ توحيد ބަޔާންކޮށް އޭނާއަށް އަންގައިދޭށެވެ. ދީނަށް އޭނާ ޝަރުޢީފިޤުހުކުރުވާނެއެވެ. ސުވަރުގެއާއި ނަރަކައިގެ ވާހަކައާއި ހިތަދިރުން ދީނުގައި އޭނާ ހަމަޖެހި ތެދުވެރި ސާބިތުވެފަދަ ފަރާތަކަށް ވާނެއެވެ. ފަރާތުގެ ސިފަތައް ބަޔާންކޮށްދެވެއެވެ. ދަޢުވަތު ދޭމީހަކު މައްސަލަތައް ތަރުތީބުން ވިސްނައިދޭށެވެ. ދީނުގެ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން މުހިއްމުކަމެވެ. ދަޢުވަތުގެ ފަރާތް ފުރިހަމަކުރުމުގައި ފުރުޞަތު އެދުނެވެ.

ދީނުގެ މައްސަލަ ތަބާވާ ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި އެކަ ކައިރިބަޔަކަށް، ފަރާތާއި، އިސްލާމްދީނުގެ ޙުކުމް ބަޔަކަށް ބަޔާންކުރުމުގައި ހުރިހާ ބަޔަކަށް ހިމެނެއެވެ. އެކަ ދަޢުވަތުގެ އަސާސް ވިސްނުންތެރިކަން ހުރިހާ އެކަމެއް. ދީނީ ދަޢުވަތުގައި އަސާސް ފަރުވާ ފަރާތަކީ الله تعالى އެވެ. އެކަލާނގެ ވަޙީކަލަން ބަލައިގަތުމެވެ. ވީމާ އަދުގަނޑުން ވިސްނައިދޭ ފަރާތުން ރަހުމަތް އިތުރުވެގެން އެނާއަށް މާތްތަކުގެ އަސާސްތައް ހުރިހާ ބަޔަކަށެވެ. — ކައިރީގެ ސަރަޙައްދުން ވިސްނުމަށް ހިތްވަރުދޭ އަދުއްވާ ހަމަ ވިސްނުމެވެ. އެނާއަށް ރަނގަޅު އެއްބަސްވުމެއް އަރިހުން ހިތްވަރުދޭ ބަޔަކުން ހިތްހަމަޖެހުމެވެ. އަދި އެއްބަސްވުމެއް އިލްމުވެރިން އިޙްތިރާމްކުރެވޭ — މިގެ އެންމެފަހު ސަބަބަކީ އަޅުގަނޑުމެން މިހާރު ކައިރިބަޔާ އެއްބަސް އަދި ފަހުން ދަރުމަވެރިން އާއި ބަރަކާތްތަކުގައި ހާސިލުކުރުމަކީ އިހުސާނާ ނުވަތަ ބަރަކާތްތަކުގައި ހާސިލުކުރުމަކީ އިހުސާނާ ބަރަބަރުވެވެ. އަދި ހަމައެކަނި ބަރަކާތްތަކުގައި އިތުރުވާނަމަ ޙަޤީޤަތުގައި ހިތްވަރުދޭ ދަރަޖައެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ ދަޢުވަތުގައި އަސާސްތަކެއް ވިސްނުމަކީ ފުރުޞަތު ދިނުމަށް ޖެހޭނެއެވެ.

މިޤަޞްދަށް ބޮޑަށް މިފަންނުގެ ދަޢުވަތުގެ މަސައްކަތް سماحة الشّيخ عبد العزيز بن عبد الله بن باز — رحمه الله — އުފާވެރިކަމާއި ރަސްމީއެއްގެ ތަޢުލީމުވެ. ޝައިޚު، މިރިސާލާގައި ދަޢުވަތުގެ ޝަރުޠު، އެކަމުގެ މަޤާމާއި، އެކަމުގެ ކައިރިއްޔާތާއި، އެގޮތުގެ ނިޒާމުތަކާއި، އެދަޢުވަތު ދީނުގެ ކަންތައްތަކާއި، ދީނުގެ ކިބައިގައި ހުންނަންޖެހޭ އަޚްލާޤު ފަދަ މަޢުލޫމާތު ދަލީލުތަކާއިއެކު ބަޔާންކުރައްވައިފައެވެ. އަދި ރިސާލާގެ ނަމަކީ "الدَّعْوَةُ إِلَى اللهِ وَأَخْلاَقُ الدُّعَاة" "الله ގެ މަގަށް ދަޢުވަތުދިނުމާއި ދާޢީންގެ އަޚްލާޤު" މިނަން ދެއްވައިފައެވެ. މާތްالله ޝައިޚަށް ސަވާބުގެ ދާއިމީރަޙްމަތް ދެއްވާށިއެވެ! އަޅުގަނޑު މިރިސާލާ ދިވެހިބަހަށް

ތަރުޖަމާ [illegible] އަޅުގަނޑުގެ އިލްމީ އަޚުންނަށް ޚިދުމަތެއްގެ ގޮތުންނެވެ. އެއީ [illegible] މާތް الله ވަޙީކުރައްވާފައިވާތީވެސް މެއެވެ. ﴿ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ [الذاريات: ٥٥] އަދި [illegible] އަޚުންގެ ކިބައިން ނިކަމެތި އަޅާގެ [illegible] ހެޔޮދުޢާއަކަށް އެދިވެސް މެއެވެ.

الله تعالى ގެ ހަޟްރަތަށް ދުޢާކުރަނީ އަހަރެމެން އެންމެންގެ ޤަދަމުތައް އެކަލާނގެ ދީނުގައި ސާބިތުކޮށްދެއްވުމަށެވެ. އަދި އަހަރެމެން އެންމެންނަށް ފިރުދައުސް ސުވަރުގޭގައި [illegible] رسول الله صلّى الله عليه وسلّم [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ތެރެއިން އަހަރެމެން ހެއްދެވުމަށެވެ. އަދި [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] އަހަރެމެން ހެއްދެވުމަށެވެ. إنّه سميع مجيب.

وصلّى الله وسلّم على خير خلقه محمّد وعلى آله وأصحابه وأتباعه بإحسان إلى يوم الدّين.

كتبها الفقير إلى عفو ربّه عزّ وجلّ

محمّد إبراهيم

٦- ذو الحجّة ١٤٢٥هـ.

17- ޖެނުއަރީ 2005މ.

بسم الله الرحمن الرحيم

الدَّعْوَةُ إِلَى اللهِ وَأَخْلَاقُ الدُّعَاةِ

اَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِيْن. وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْن. وَلاَعُدْوَانَ إِلاَّ عَلَى الظَّالِمِيْن. وَأَشْهَدُ أَن لاَّ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ الأَوَّلِيْنَ وَالآخِرِيْنَ. وَقَيُّوْمُ السَّماَوَاتِ وَالأَرْضِيْنَ. وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ وَخَلِيْلُهُ وَأَمِيْنُهُ عَلَى وَحْيِهِ أَرْسَلَهُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً بَشِيْرًا وَنَذِيْرًا، وَدَاعِياً إِلَى اللهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجاً مُنِيْرًا. صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الَّذِيْنَ سَارُوْا عَلَى طَرِيْقِهِ فِي الدَّعْوَةِ إِلَى سَبِيْلِهِ، صَبُوْرًا عَلَى ذَلِكَ، وَجَاهَدُوْا فِيْهِ حَتَّى أَظْهَرَ اللهُ بِهِمْ دِيْنَهُ، وَأَعْلَى كَلِمَتَهُ وَلَوْكَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ، وَسَلَّمَ تَسْلِيْماً كَثِيْرًا. أَمَّا بَعْدُ!

ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން الله سبحانه وتعالى ޖިންނިންނާއި އިންސާނުން ހެއްދެވީ ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރުމަށާއި، އެކަލާނގެއާ ޝަރީކުން ނުކުރުމަށާއި، އެކަލާނގެ އަމުރަށާއި ނަހީއަށް މާތްކޮށް ހިތުމަށާއި، އެކަލާނގެ އިސްމުފުޅުތަކާއި، ސިފަފުޅުތަކަށް ދެނެގަތުމަށެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ: ﴿ وَمَا خَلَقْتُ ٱلْجِنَّ وَٱلْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴾ (الذاريات: ٥٦) މާނައީ: "އަދި ތިމަން الله އަށް އަޅުކަން ކުރުމަށް މެނުވީ ޖިންނިންނާއި އިންސީން ނުހައްދަވަމެވެ". އަދިވެސް އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ (البقرة: ٢١). މާނައީ: "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ ވެރިރަސްކަލާނގެއަށް ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަންކުރާށެވެ. އެކަލާނގެއީ ތިޔަބައިމީހުންނާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ ކުރީގެ މީސްތަކުން ހެއްދެވި ރަސްކަލާނގެއެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުން ތަޤްވާވެރިވުމަށްޓަކައެވެ". އަދިވެސް އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ: ﴿ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ

سَمَٰوَٰتٍ وَمِنَ ٱلْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ ٱلْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ ٱللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَىْءٍ عِلْمًۢا ﴾ (الطلاق: ١٢). މާނައީ: "الله تعالى އީ ހަތް އުޑުގައި، އަދި ހަމަ އެފަދައިން ހަތް ބިން ހެއްދެވި ރަސްކަލާނގެއެވެ. އެތަންތަނުގައި އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅު تنفيذ ވެގެން ވެއެވެ. އެއީ، ހުރިހާކަމަކަށް الله تعالى ޤާދިރު އެކަލާނގެ ކަމުގައި ތިޔަބައިމީހުން ދެނެގަތުމަށްޓަކައި، އަދި ހުރިހާކަމެއް الله تعالى، عِلْمِي ގޮތުން ހުރިހާ އެކަލާނގެ ވަށައިގެން ވާކަން ތިޔަބައިމީހުން ދެނެގަތުމަށްޓަކައެވެ."

ވީމާ، އިސްލާމީ وحي ބަސްފުޅުތަކުން الله تعالى އާ ބައްލަވަންތެރިވާ ހަމައެކަނިވެސް އެކަލާނގެ މަޚްލޫޤުން ހަމައެކަނި އިބާދަތްކުރުމަށްޓަކައި އެކަލާނގެއަށް ފަރުމާކުރެއްވި، އެކަލާނގެ މަޤްޞަދުމަތީގައި، އެކަލާނގެ އެއްކަލާނގެ ކަމާއި، ނަމައިން ޞިފަތަކުން ހަމައެކަނިވީ، އެކަލާނގެ އިބާދަތްކުރުމަށް ކުރިއަރާތަކުގައި އެކަލާނގެ ނަމަސްތަކާއި ޞިފަތިއްތައް ހަމައެކަނި ޞިފަކުރުމަށެވެ. އަދި ހަމަ އިސްލާމީ وحي ބަސްފުޅުތަކުން އެކަލާނގެ އެބައްލަވަންތެރިވާ، ހަމައެކަނި އެކަލާނގެ އެޅުވެރިކަމާއި، ބާރުގެ ފަދައިން ހަމައެކަނި ވާހަކަ އެކަލާނގެއަށް ހުރިހާ އެއްޗެއް މަޚްލޫޤުންނަށް ދެނެގަތުމަށްޓަކައި ހަމައެކަނި ހުރިހާކަމެއް ފަހުމްކޮށް ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށް عِلْمِي ގޮތުން ހުރިހާ އެއްޗެއް ވަށައިގެން ބައްލަވާކަން އަންގަވައިދެއްވައެވެ.

ވީމާ، މިއިން ފާހަގަވާ، އަސްލުން އެއްކަލާނގެ، الله تعالى، އެކަލާނގެ އިސްމުފުޅުތަކާއި، ޞިފަފުޅުތަކާއި އެކު ދެނެގަތުމާއި، ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށް ހުރިހާ އެއްޗެއްގެ މައްޗަށް ހަމައެކަނި ވިލާތަކަށް ފަހުމްކޮށް ދެނެގަތުމާއި، އަދި ހަމައެކަނި އެކަލާނގެއަށް ހުރިހާ އެއްޗެއް ވަށައިގެން ފަހުމްކުރުމަކީ ދެނެގަތުމާއި މިކަންކަން ހިމެނޭ خلق ކުރެއް إِيْجَادُ ކުރެއްވުމުގެ حكمة ގެ ތެރޭގައި ހިމެނެއެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން އެކަލާނގެ އަޅުކަން ކުރުމާއި، އެކަލާނގެއަށް ވަޙްދާނިއްޔަތު ހިތުމާއި، އެކަލާނގެ ހުސްޔަޤީނުކުރުމާއި އަދި އެކަލާނގެ عظمة އަށް خضوعة ވުމުގައި، މިކަންކަމުގެ ހިމެނޭ خلق ކުރެއްވި އެއްޗެހިކުރުމާއި، مخلوق ކުރެއް إِيْجَادُ ކުރެއްވުމުގެ حكمة ގެ ތެރޭގައި ހިމެނެއެވެ.

ހަމައެކަނި ހުރިހާވެސް، الله އަށް خضوعة ވުމަށްޓަކައި، އެކަލާނގެ އަޅުކަން ކުރުމަށް ހިތްވަރުދެއެވެ. އަދި الله تعالى އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް ކުރަން އެންގެވި عمل ތަކަށް ހިއްސާކުރަން މިއީ الله تعالى އަށް خضوعة ވުމުގައި، ހިތްވަރުދެއްވާ އަދި ހިތްވަރުކުރާ އަމަލުތަކެވެ.

ދެންފަހެ އަޅުގަނޑު މިދެ تفصيل ކާއި އެކު ހަމައެކަނި ސުންނަތުގެ ބަޔާނާއިން ދެނެގަތުމަށް އެކަށީގެން ނުވާނީއާއި، ހަމައެފަދައިން ސުންނަތުގެ ބަޔާނާއިން حكم ތައް (އެބަހީ އަޙްކާމުތައް ނަގައިލައް) تفصيل ގޮތުގައި ދެނެގަތުމަށް އެކަށީގެން ނުވާނީއެވެ، الله تعالى، رسول ން ފޮނުއްވީއެވެ. އަދި ފޮތްތައް ބާވައިލެއްވީއެވެ. އެއީ الله تعالى އެކަލާނގެ ބަޔަކަށް خلق ތަކުން ހެއްދެވި مقصد ބަޔާންކޮށްދެއްވުމާއި، އަދި މީސްތަކުންނަށް އެކަށައް ޙުކުމްތައް تفصيل ކޮށްދެއްވުމަށްޓަކައެވެ. އެއީ ތަރުޖަމާ އެއް އަޅުކަން الله تعالى އަށް އަޅުކަން ކުރުމަށާއި، ތަރުޖަމާ އެއް އެކަލާނގެ މަގުގެ ކަނޑައެޅިފައިވާ ދަރުމަތަކެވެ. ފަހެ އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް صلوات އާއި سلام ލެއްވުން رسول ބޭކަލުންނަށް خلق ތަކުންނަށް ސިފަކުރެއްވިގޮތް ގޮވާލެއްވި ބޭކަލުންނެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަށް هداية ގައި އިސްވެވިއްޖެ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި އެންމެހައި، ޖިންނިންނާއި އިންސީންނަށް الله އަށް ކިޔަމަންތެރިވުމާއި، އެކަލާނގެއަށް އަޅުކަން ކުރުމަށް ދަޢުވަތު ދެއްވި ބޭކަލުންނެވެ. ފަހެ، الله تعالى އެބޭކަލުންގެ ޒަރިއްޔާއިން އަޅުތަކުން ލާބަކުރެއްވީއެވެ. އަދި އެބޭކަލުން އެއްޗެއްގެ ވަތަން ފޮނުއްވައި އެއްޗެހިންނަށް رحمة ލެއްވީއެވެ. އަދި އެބޭކަލުންގެ އަޚްލާޤުތަކުގެ މައިން ސިފަވެގެންވާ ތެދުވެރި ގޮތަކީ ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވީއެވެ. އެއީ މީސްތަކުން ކުރާ عمل ތަކުގައި އެއްޗެހިން ގޮތްވާ ބަޔާންވެގެންވާ ދަރިވަރުގެ މައިގައި ވުމަށްޓަކައެވެ. އަދި މިފަދައިންވެސް ނުބުނުމަށްޓަކައެވެ. "އަޅުތަކުންގެ ކިބައިން الله تعالى އެދިވަޑައިގަންނަވާކަމެއް އަޅުތަކުންނަށް ނޭނގެއެވެ. އަޅުތަކުންގެ ގާތަށް ސުވަރުގެގެ އުފާވެރިކަމުގެ خبر ދޭން، އަދި ނަރަކައިން ބިރުދައްކާނޭ މީހަކުވެސް ނާދެއެވެ." ފަހެ الله تعالى މިފަދަ ބަހަނާތަކުގެ މަގު ބަންދުކުރެއްވީއެވެ. އަދި ރަސޫލު ބޭކަލުން ފޮނުއްވައި އަދި ފޮތްތައް ބާވައިލައްވައި حجّة قائم ކުރެއްވީއެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ وحي ބަސްފުޅުގައި ވާފަދައިންނެވެ. ﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ﴾ (النحل: ٣٦). މާނައީ: "އަދި ހަމަކަށަވަރުން މިމަން الله އަށް އަޅުކަން ކުރުމަށާއި ޠާޣޫތުން ދުރުހެލިވުމަށް ފޮނުއްވީމެވެ. އެއީ الله އަށް އަޅުކަންކުރުމަށާއި، އެކަލާނގެ ފިޔަވައި އަޅުކަންކުރެވޭ އެހެން ހުރިހާ ޠާޣޫތުތަކުން ދުރުހެލިވުމަށް އަމުރުކުރުމަށްޓަކައި މީސްތަކުންނަށް ދަޢުވަތު ދިނުމަށްޓަކައެވެ". އަދިވެސް އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވާ ބަސްފުޅުގައި: ﴿ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴾ (الأنبياء: ٢٥). މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ކުރިން އަހުރެމެން ފޮނުއްވި އެންމެހައި رسول ބޭކަލުންނަށް ކަލޭގެފާނަށް وحي ކުރައްވާފައިވާ މިބައިން ފިޔަވައި ތިމަންރަސްކަލާނގެ ފިޔަވައި ހައްޤު ގޮތުގައި އަޅުކަންވާ އެއްވެސް ކަލާނގެއެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ ކަލޭމެން ތިމަންރަސްކަލާނގެއަށް އަޅުކަންކުރާށެވެ" އަދިވެސް އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

﴿ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلْقِسْطِ ﴾ (الحديد: ٢٥). މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަން الله، ތިމަން الله ގެ ރަސޫލުން، معجزات ތަކާއި ބަޔާންވެގެންވާ ދަލީލުތަކާއިގެން ފޮނުއްވީމުވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާއި އެކު ފޮތާއި (عدل ގެ) މީޒާނު ބާވައިލެއްވީމުވެ. އެއީ މީސްތަކުން عدل ގެމަތީގައި قائم ވުމަށްޓަކައެވެ". އަދިވެސް އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ ﴾ (البقرة: ٢١٣). މާނައީ: "(آدم عليه السّلام އިންޓުރިގެން نوح عليه السّلام އާއި ހަމައަށް) މީސްތަކުން އެއް އުއްމަތެއް ކަމުގައި ވިއެވެ. (އެބަހީ އެ ދިހަ قرن ގައި މީސްތަކުން ތިބީ إسلام دين ގެ މަތީގައެވެ. توحيد ގެ މަތީގައެވެ. ދެން ދުވަސްތަކާއި ޒަމާންތައް ތަކުރާރުވެ ގޮސްފައިވާތީ ދިރިޔަރުވާން މީސްތަކުން ނުބައިވެ އަރައިރުންތަކާ އެއްކިބާވެ توحيد ގެ މަތިން އެއްކިބާވެ شرك ގެ ތެރެއަށް ވަދެގެން މީސްތަކުން ތަފާތުވެ ހިއްސާވެއްޖެއެވެ). ދެން ފަހެ الله تعالى އެކަލާނގެ رحمة އާއި مغفرة ގެ އުފާވެރިކަމުގެ خبر ދީ އަދި އެކަލާނގެ ކޯފާއާއި عذاب ގެ ބިރުވެރިކަމުގެ خبر ދޭން ނަބިއްޔުންތަކެއް ފޮނުއްވީއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާއި އެކު حقّ ވެގެންވާ ފޮތުގައި ފޮތް ބާވައިލެއްވިއެވެ. އެއީ މީސްތަކުން އަރައިރުންވާ اختلاف ތަ ކަންތައްތަކުގައި ޙުކުމްކުރެއްވުމަށެވެ".

ފަހެ الله تعالى އިސްލާހަށް އަރައިރުން އެ ބައިބޮޑުކުރައްވައި، ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގެ ރަސޫލުން ފޮނުއްވާ ފޮތްތައް ބާވައިލައްވީ ޙައްޤ އާއި އެއްގޮތަށް އިންސާފުވެރިކަމާއި މީސްތަކުންގެ މެދުގައި ޙުކުމްކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ. އަދި الله ގެ توحيد އާއި އެކަލާނގެ شريعة ގައި ހިމެނޭ شرعي حكم ތަކާއި عقيدة ގެ މައްސަލަތަކުގައި މީސްތަކުންނަށް ޙުކުމް ކުރެއްވުމަށް ބާވައިލެއްވީއެވެ. ދެންފަހެ، الله تعالى ގެ ﴿ كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً ﴾ މި ބަސްފުޅުގެ تفسير ގައި މާތް الله ރުހިވޮޑިގެންވުމި عبدالله بن عبّاس އާއި، ކުރީގެއާއި ފަހުގެ ބަޔަކު ވިދާޅުވީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. آدم عليه السّلام އިންޓުރިގެން نوح عليه السّلام އާއި ހަމައަށް މީސްތަކުން ތިބީ حقّ ގެ މަތީގައެވެ. هداية ގެ މަތީގައެވެ. އަދި އެއްވެސް اختلاف އެއް ނުވެއެވެ. ދެންފަހެ نوح عليه السّلام ގެ ޒަމާނުގެ މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި شرك ފާޅުވެ އެބައިމީހުންގެ މެދުގައި اختلاف އުފެދިއްޖެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް واجب ވާ الله تعالى ގެ حقّ ތަކާއި މެދު އެބައިމީހުން اختلاف

ވެއްޖެއެވެ. ދެންފަހު، شرك ފެތުރި، اختلاف ހުރުމުން ހިނދު الله تعالى، نوح عليه السّلام رسول ކަމާއިގެން ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ފަހު އެހެން ރަސޫލުންނަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އެއީ الله تعالى ގެ وحي ބަސްފުޅުގައި ވާފަދައިންނެވެ. ﴿ إِنَّآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ كَمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ نُوحٖ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعۡدِهِۦۚ ﴾ (النساء: ١٦٣). މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަން الله ކަލާނގެފާނު وحي ބާވައިލެއްވީމެވެ. އެއީ نوح ގެފާނަށާއި އެކަލޭގެފާނުގެ ފަހުން ފޮނުއްވި ނަބިއްޔުންނަށްވެސް ތިމަން الله وحي ބާވައިލެއްވި ފަދައިންނެވެ." އަދިވެސް އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ وَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ ٱلَّذِى ٱخۡتَلَفُواْ فِيهِ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴾ (النحل: ٦٤). މާނައީ: "އެބައިމީހުން އެކަމުގައި اختلاف ވާކަމެއް ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވުމަށާއި އަދި مؤمن ންނަށް هداية އާއި، رحمة އެއްކަމުގައި ވުމަށް ތިމަން الله، ކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް ފޮތް ބާވައިލެއްވީމެވެ."

ފަހެ الله تعالى ފޮތް ބާވައިލައްވާފައިވަނީ މީސްތަކުން اختلاف ވާކަންތައްތަކުގައި الله ގެ حكم ބަޔާންކޮށްދެއްވުމަށާއި، މީސްތަކުން جاهل ވެފައިވާ ކަންތައްތަކުގައި އެކަލާނގެ شرع ބަޔާންކޮށްދެއްވުމަށާއި، އަދި الله شرع ކުރައްވާފައިވާ ކަންތައްތަކުގައި ހިފުމަށާއި، އެކަލާނގެ ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ حدّ ގެ ތެރޭގައި قائم ވެ ހުރުމަށް އަމުރުކުރެއްވުމަށާއި، އަދި ދުނިޔެއާއި آخرة ގައި މީސްތަކުންނަށް ގެއްލުންދިނުމާ ހުރިހާ ކަމަކުން އެބައިމީހުން މަނާކުރެއްވުމަށެވެ. އަދި الله تعالى ވަނީ އެންމެ މާތް ނަބިއްޔާ محمّد صلّى الله عليه وسلّم ފޮނުއްވައި ރަސޫލުން ފޮނުއްވުން ނިންމަވައި ރަސޫލުކަމުގެ ސިލްސިލާ ޚަތިމްކުރައްވާފައެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު الله تعالى ގެ ރިސާލަތު މީސްތަކުންނަށް ފޯރުކޮށްދެއްވިއެވެ. އަދި އަމާނާތް އަދާކުރެއްވިއެވެ. އަދި أمّة އަށް ނަސޭހަތްތެރިވިއެވެ. އަދި الله ގެމަގުގައި ޖިހާދު ކުރުން حقّ ވެގެންވާ ގޮތުގައި ޖިހާދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ސިއްރާއި ފާޅުގައި الله ގެ މަގަށް މީސްތަކުންނަށް دعوة ދެއްވިއެވެ. އަދި الله ގެ މަގުގައި ވަރުގަދަ ތަކުލީފުތަކެއް ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. އެކަމަކު އެކަމަށް ކެތްތެރިވެވަޑައިގަތެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރީގެ ރަސޫލުން ބާރަކުނުވެސް ކެތްތެރިވެވަޑައިގަތް ފަދައިންނެވެ. އުބާރަކުން ކެތްތެރިވެވަޑައިގަތް ފަދައިން ކެތްތެރިވެވަޑައިގަތެވެ. އުބާރަކުން الله ގެ رسالة މީސްތަކުންނަށް ފޯރުކޮށްދެއްވުމުގައި ފަދައިން އެކަލާނގެ ރިސާލަތްވެސް މީސްތަކުންނަށް ފޯރުކޮށްދެއްވިއެވެ. އެކަމަކު އުބާރަކުންނަށްވެސް ބޮޑެތި ތަކުލީފު ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. އަދި އުބާރަކުންނަށް ވުރެ ބޮޑަށް ކެތްތެރިވެވަޑައިގަތެވެ. އަދި رسالة ގެ ބާރު އެންމެ ފުރިހަމަ ގޮތުގައި އަދާކުރެއްވިއެވެ. الله ގެ ރިސާލަތު މީސްތަކުންނަށް ފޯރުކޮށްދެއްވުމުގައާއި، އެކަލާނގެ މަގަށް އެއުރެންނަށް ގޮވާލެއްވުމުގައާއި، އެކަލާނގެ حكم ފުޅާކޮށް ގެންގުޅުއްވުމުގައި މާޒީސް އަރަރު

ދެމިހުންނަވިއެވެ. އޭގެތެރެއިން ތޮބަ ހަރަކާ މައްކާގައެވެ. އެންމެ ފުރަތަމަ އެކަނިތަން ކުރެއްވީ ސިއްރިއްޔާތުގައެވެ. ދީން ފާޅުގައެވެ. حقّ ފާޅުކުރެއްވީއެވެ. އަދި އެކަމުގައި ބޮލުފިލުވު ޖިހާދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި دعوة ދެއްވުމުގައި ކެތްތެރިވެވަޑައިގަތެވެ. އަދި މައްކާގެ މުޝްރިކުންގެ ދެއްކުރާތަކަށްވެސް ކެތްތެރިވެވަޑައިގަތެވެ. އެއީ އެބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނުގެ ތެދުވެރިކަމާއި އަމާނާތްތެރިކަމާއި، މާތް ކަމާއި، ނަސޭހަތާއި، مقام ދެނެގަތުމާ އެކަށީގެންވެއެވެ. އަދި ކިޔުންތެރިޔާ! އޭނާ މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ތިބި ބޭބޭފުޅުންގެ އަމިއްލަ އުދުރާއި، حسد ވެރިކަމާއި، ނުލަފާކަމެވެ. އަދި عامّ ން ގެ ޚާއްޞަކަމާއި حجّة އެއް ނެތި އެހެންމީހުންގެ ބޭނުންނަން ތުހުމަތުކުރުމެވެ. ފަހެ، ބޭނުން އިންސާނުންނަށް، ކިބުރުވެރިވެ ހަސަދަ ވެރިވިއެވެ. އަދި عامّ ން އެއްވެސް حجّة އެއް ނެތި އެހެންމީހުންގެ ބަސް އަރައި، އެހެންމީހުންނަން ތުހުމަތު، ނުސީދާ ގަދަ އިލްޒާމު ކުރިއެވެ. ފަހެ، މިކަމުގެ ސަބަބުން އެކަލޭގެފާނަށް ނުހަނު ބޮޑު ހިތާމައެއް ޖެހިވަޑައިގަތެވެ. صلوات الله وسلامه عليه.

ހަމަކަށަވަރުން އެބަޔަކުގެ ބޭނުން حقّ ދެނެގެން އިންކާރުކުރި މީހުން އަނބުރާލައިދީ ކަލަން الله تعالى ގެ އަންނަނިވި ބަސްފުޅު ދަލީލު ކުރައްވައެވެ. ﴿ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُۥ لَيَحْزُنُكَ ٱلَّذِى يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴾ (الأنعام: ٣٣). މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުން (ކާފަރުން ދޮގުކުރުމުގެ ގޮތުން) އެބުނާ ބުނުންތަކަށް ތިމަން الله ކަލަން ދެނެވޮޑިގެންނެވެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުން ކާފަރުން ދޮގެއް ނުހަދައެވެ. އަދި ކިޔުންތެރިޔާ! އެ އަނިޔާވެރިން އެ އިންކާރުކުރަނީ الله ގެ އާޔަތްތަކަށެވެ".

ފަހެ، އިސްވެ ދިޔަ އާޔަތުން الله تعالى އެބަޔާން ކުރައްވަނީ މައްކާގެ ކާފިރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ދޮގު ނުހަދާކަމެވެ. އަދި ކިޔުންތެރިޔާ! އެބައިމީހުންގެ އެތެރެފުށުން އެކަލޭގެފާނުގެ ތެދުވެރިކަމާއި، އަމާނާތްތެރިކަން ދަންނަތެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް وحي ބާވައިލެއްވުމުގެ ކުރިން އެބައިމީހުން އެކަލޭގެފާނަށް ކިޔައި އުޅުނީވެސް "الأَمِيْن" "އަމާނާތްތެރިޔާ" އެވެ. އެހެނަސް އެބައިމީހުން އިންކާރުކުރީ حقّ އަށެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ މައްޗަށް حسد ވެރިވެ ބޮޑާވެ ކިބުރުވުމުގެ ގޮތުންނެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު އެއްވެސް ފަރުވާލެއް ނުބަލައްޓަވައެވެ. އަދި ކިޔުންތެރިޔާ! ކާމިޔާބުވެވޭގެން، އަޖުރާއި، ثواب އަށް އުފަލެވޭގެން އެކަލޭގެފާނުގެ މަގުގައި ކުރިއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި الله ގެ މަގަށް ގޮވާލެއްވުމުގައި، ތަކުލީފުތަކަށް ކެތްތެރިވެ ވަޑައިގަތުމުގައި، ދަޢުވަތުގެ މަސައްކަތް ކުރެއްވުމުގައި، އަދި تكليف ތަކެއް ދިމާވެކުރެއްވުމުގައި، އެ ތަކުލީފުތައް ތަޙައްމަލުކުރެއްވުމުގައި، އެބައިމީހުންގެ ކިބައިން ގެއްލުމާ ކަށަވަރުކަން އެކަށީގެންވާ މިންވަރުކަން ގާތްކުރެއްވުމުގައި ދެމިހުންނަވިއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ އުނދަގޫތަކާއި ދަތިތަކަށް ބޭނުންފުޅުކަމުން ތަންނުދީއެވެ.

އަދި އުޅަދިޔުން އެކަލޭގެފާނަށް قتل ކުރުމަށް ހަޖުމު ކަނޑައެޅިއެވެ. ފަހު އެ ހިނދު الله تعالى އެކަލޭގެފާނަށް މަދީނާއަށް هجرة ކުރުމުގެ ހުއްދަފުޅުދެއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު މަދީނާއަށް هجرة ކުރެއްވިއެވެ. އަދި إسلام دين ގެ އަސްލު ފުރިހަމަ ވެރިކަންކުރުމުގައި މަދީނާ ވެގެންދިޔައެވެ. އަދި އެތަނުގައި الله ގެ دين ފާޅުވިއެވެ. އަދި އެތަން މުސްލިމުންގެ دولة އެއް ކަމުގައި، ޤާއިމްކަމުގައި ފެށުނެވެ. އަދި އިތުރު އެކަލޭގެފާނަށް ތަރުބަވަތު ދެއްވުމުގައި، حقّ ބަޔާންކޮށްދެއްވުމުގައި ދިފާޢުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ކަނޑައެޅިން ޖިހާދުކުރުން شرع ކުރެއްވިއެވެ. އަދި މުސްލިމުންނަށް އުނގަންނަވައި، هداية އަށް ގޮވައި، އުޅަދިޔުންގެ ނަބިއްޔާ محمّد صلّى الله عليه وسلّم ގެ ތަރުބަވަތު ބަޔާންކޮށްދިނުމަށް داعي ން ތަކެއް ގެންނެވިއެވެ. އަދި ކުރިކުރި ތަބްލީޣުކުރުމަށް ގެންނެވިއެވެ. އަދި މަސްއޫލު ހަނގުރާމަތައް ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ އަޚްލާޤު މައްޗަށް الله تعالى އެކަލާނގެ ދީން ފޯރުކުރައްވައިދެއްވަން ދޭންދެންވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ޝަރީޢަތުން الله تعالى ގެ ދީން ފުރިހަމަކޮށްދެއްވައި، އެކަލޭގެފާނާއި އެކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށް މައްޗަށް نعمة ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވައިދެއްވަން ގަސްދުކުރެއްވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ ޝަރީޢަތާއިން الله تعالى، دين ފުރިހަމަ ކޮށްދެއްވުމަށް ފަހުގައި އަދި ބަޔާންވެގެންވާ رسالة އެކަލޭގެފާނުގެ أمّة އަށް ފޯރުކޮށްދެއްވުމަށް ފަހުގައި އިތުރު އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވެ ވަފާތުވެގެންވިއެވެ. ދެން އެ އަޞްޙާބު އަދާކުރުމުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ސަޙާބީން ހަވާލުވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެންނެވި މަގުން އުޅުއްވާނެ ބަޔަކު ވަޑައިގެންނެވިއެވެ. ފަހު، الله ގެ މަގަށް އުޅުއްވާން މުސްލިމުންނަށް ގޮވައިލެއްވިއެވެ. އަދި މުސްލިމުން ދިރިއުޅޭ އެކިއެކި ކަންކަމުގައި حقّ އަށް ގެންގުޅުއްވި ބައްޓަނުގެ ގޮތުގައި އަދި الله ގެ މަގުގައި جهاد ކުރާ ބައްޓަނުގެ ގޮތުގައި ފެތުރިގެންނެވިއެވެ. الله ގެ މަގުގައި ކުރިއަށް ވަޑައިގެންދަވައި މަޤާމުކުރެއްވިއްޔާގެ މަތިން ތަފާތު އެބަކުރުން ޗެހިފެންވެއެވެ. الله تعالى ގެ رسالة މުސްލިމުންނަށް ފޯރުކޮށްދެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށް ބުރުވެރިވިއެވެ. الله ދީފައި އެހެން އެއްވެސް ފަރާތަކަށް ބުރުވެރި ނުވެއެވެ. ފަހު، ހަނގުރާމަވެރި ދުޝްމަނުންނާއެކު ގޮތުގައި ބިންމަތީގައި ފެތުރިގެންނެވިއެވެ. އަދި ހިދާޔަތްދިނުމަށް داعي ން ތަކެއްގެ ގޮތުގައި، އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގެ ގޮތުގައި ފެތުރިވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އެއީ اللهގެ ދީން ބިންމަތީގައި ފެތުރުމުގައި، އެކަލާނގެ شريعة މުސްލިމުންނަށް ބަޔާންކޮށްދެއްވުމަށް ޓަކައެވެ. އަދި الله تعالى އެއްބަޔަކާއެކު ރަސޫލުބޮޑުކަން ފޯރުކޮށްލުމަށް ބަޔަކު އުޅަދިޔުންނަށް ދެއްވުމަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އާދެ، އެއީ ހަމައެކަނި الله تعالى އަށް އަޅުކަން خالص ކުރުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ދީނަށް އެހެން ތަރުބިއްޔަތު ކުރުމާ އަޅުކަން ދޫކޮށްލުމެވެ. އެއީ ގަބުރުތަކާއި، ހިތަކަށް ވިޔަސް، ބުދުތަކާއި ވިޔަސް، އަދި އެނޫން އެހެން އެއްބަސްވުމެއް ގޮތެވެ. ފަހު، ހަމައެކަނި الله ގެ حضرة އަށް ގެންގޮސް ގޮވައި ދުޢާއާއި ނަދުރުވެރިކުރުމެވެ. އަދި

އިލާހުގެ ކިބައިން ލިބިފައިވާ ދީނުގެ މަތިމަތިން ނުދޫކޮށްއެވެ. އަދި އިލާހުގެ شريعة އަށް ދީނުގެ حكم އެއް ނުހިފޭނެއެވެ. އަދި އިލާހުގެއަޅުކަމާއި ދީނުގެ ނަމުގައި ނުބެލެވޭނެއެވެ. (އެބައި އެއްގޮތް އަޅުކަމެއް އިލާހުގެއަޅުކަމާއި ދީނުގެ ނުހިފޭނެއެވެ).

އަދި ހަމަކަށަވަރުން އަޅުކަމަކީ الله ގެ حقّ އެއްކަން ދިރުމަތުގެނބަނގަ އެބަކަމުގެ ބައްޔަތްތަކުގެއިމެވެ.

އަދި އިލާހަށް ބަރާބަރުން ވާހަކަވެއިވާ އާއިލަކަށް އެބައިމީހުންގެ މަތިމަތި އެބަކަމުގެ ހިތްވައިލިބެއިމެވެ.

ދިސޫފަކަށް الله تعالى ގެ އަންނަނިވި وحي ބަސްފުޅުތަކެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعۡبُدُواْ رَبَّكُمُ ﴾ (البقرة: ٢١).

މާނައީ: "އޭ ދިސޫފަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ވަނި ހައްސަކާއިލާއަށް އަޅުކަންކުރާށެވެ".

﴿ وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُ ﴾ (الإسراء: ٢٣). މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ

ޙުކުމްކުރައްވައިފި އިލާހުގެއަށް ފިޔަވައި ތިޔަބައިމީހުން އަޅުކަން ނުކުރުމަށެވެ". ﴿ إِيَّاكَ نَعۡبُدُ وَإِيَّاكَ

نَسۡتَعِينُ ﴾ (الفاتحة: ٥). މާނައީ: "އަޅަގަނޑު އަޅުކަންކުރަނީ ހަމައެކަނި ކަލޭގެފާނަށެވެ. އަދި

އަޅަގަނޑު މަދަދު އެދެނީވެސް ހަމައެކަނި ކަލޭގެފާނުގެ ހަޟްރަތުންނެވެ". ﴿ فَلَا تَدۡعُواْ مَعَ ٱللَّهِ أَحَدٗا ﴾ (الجن:

١٨). މާނައީ: "ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން الله އާއެކު އެހެން އެއްވެސް ފަރާތަކަށް ގޮވައި ދުޢާ ނުކުރާށެވެ". ﴿ قُلۡ

إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحۡيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ١٦٢ لَا شَرِيكَ لَهُۥۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرۡتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴾

(الأنعام: ١٦٣). މާނައީ: "އޭ ރަސޫލާގެފާނޭ ވިދާޅުވާށެވެ! ކަލާގެ ދަރުމަވަންތަ ވާހަކަ ތިމަންނާގެ ނަމާދާއި، قربان

އާއި، ދިރިއުޅުމާއި، މަރުވުމާއި، މި ހުރިހާ ކަމެއްވަނީ عالم ތަކުގެ ވެރި الله އަށެވެ. އިލާހުގެއަށް އެއްވެސް

ބައިވެރިއަކު ނުވެއެވެ. އަދި ތިމަންނަކާއި ވާގޮތަށް އަމުރުކުރެވިފައިވަނީ މިގޮތަށް ހުރިހާ އަޅުކަމެއް އިލާހުގެއަށް

خالص ކުރުމަށެވެ. އަދި ތިމަންނަކާ ފުރަތަމަ އެންމެ ފުރަތަމަ مسلم އެވެ".

އަދި އެބައިމީހުން ދިސޫފަކުންނަން الله ގެ މަގަށް ގޮވައިލެއްވުމުގައި އިލާހުގެ މައްސަލަ ވަރަށް

ކާމިލުކޮށްދެއްވައިފައެވެ. އަދި الله ގެ މަގުގައި ޖިހާދުކުރެއްވި ޞަޙާބީންގެ ކުރެއްވިއެވެ. رضي الله عنهم وأرضاهم. އަދި

تابعي ންގެ ފަހުމީހުން هداية ގައި ހިނގާ ތިއްބެވި إمام ންނާއި عربي ންނާއި، ބަޔަކުންގެ ފަހުމީހުން تبع تابعي ން

އެބައިމީހުންގެ مقام އަށް ކުރެއްވުމުގައި އެބައިމީހުންނާ تبع ވެވަޑައިގަތެވެ. الله ގެ މަގަށް ދަޢުވަތު ދިނުމުގެ މަގުގައި

ކުރިއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަމުގައި ދިމާވި އުނދަގޫތަކާއި ބުރަތަކާއި، تحمّل ކުރެއްވިއެވެ. الله ގެ މަގުގައި ޖިހާދު ކުރެއްވުމުގައާއި، އެކަލާނގެ ދީނުން މުރުތައްދުވާ މީހުންނާއި، މަގު ބަންދުކުރާ މީހުންނާއި އަދި جزْيَة އަދާކުރަންޖެހޭ އެ އަދާނުކުރާމީހުންނާއި ހަނގުރާމަކުރެއްވުމުގައި ތެދުވެރިކަމާއި، ކެތްތެރިކަމާއި، އިޚްލާޞްތެރިކަމާއެކު އަމާނަތް އަދާކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެބޭކަލުންނަކީ ތަރުބިޔަތު އުފެއްދެވި ބޭކަލުންނެވެ. އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަށް ފަހުގައި ހިޖުރަތުގައި އިސްލާމްވީއިރު ބޭކަލުންނެވެ. صحابي ންނަށް تبع ވީ تابعي ންނާއި تبع تابعي ންގެ حالة އަކީ މިއެވެ. އެބައި އިސްލާމް ބާރުންވެރިއަ މަގުން ކުރިއަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެމަގުގައި ކެތްތެރިވެވަޑައިގަތެވެ. އަދި الله ގެ ދީން ފެތުރުއްވިއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ކަލިމަތް މަތިވެރިކުރެއްވިއެވެ. صحابي ންނާއި، އިޚުލާޞްތެރި تابعي ންގެ އަޚުލާޤުތަކުގެ މައްސަލަތައް. އެއީ عربي ންނާއި އަޖަމީންނެވެ. عرب ކަމަކީ ދުނިޔެ ސަޤާފަތާއި ޢިލްމު ސަޤާފަތުގެ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ އެއިއިޔާ ކަންކަމުގެ ބޭކަލުންނެވެ. އެބޭކަލުންގެ މައްސަލަ الله تعالى ޙައްލުކުރިމަށް ދުޢާކުރެއްވިއެވެ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި الله ގެ ދީނަށް ދަޢުވަތުދޭނެ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި ތަރުބިޔަތުގައި ޖިހާދުގައި ބައިވެރިވެ ދަޢުވަތުދޭނެ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި އެކަމަށް ކެތްތެރިވެ ދަޢުވަތުދޭނެ ބޭކަލުންނެވެ. އަދި ދީނުގެ ސިޔާސަތުކަމާއި، قيادة ކަމާއި، إمامة ކަން އެބޭކަލުންނަށް ހާސިލުވިއެވެ. އެއީ، އެބޭކަލުންގެ ކެތްތެރިކަމާއި، އީމާންތެރިކަމާއި، الله ގެ މަގުގައި އެބޭކަލުންކުރެއްވި جهاد ގެ ސަބަބުންނެވެ. އަދި بنو إسرائيل މީހުންނާއި ގުޅޭ الله تعالى وحي ކުރެއްވި ބަސްފުޅު އެބޭކަލުންނާއި ގުޅޭ ގޮތުގެ ސާބިތުވެގެން ވެއެވެ. الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ: ﴿ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا ۖ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴾ (السجدة: ٢٤). "އެބައިމީހުން ކެތްތެރިވީ ހިނދު މިވަން الله އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އިމާމުންތަކެއް ލެއްވީމެވެ. އަދި މިވަން الله ގެ آية ތަކަށް يقين ކުރާ ބައެއްކަމުގައި އެބައިމީހުންވިއެވެ".

الله تعالى ގެ ދީ ބަސްފުޅު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ صحابي ންނާއި، އެބޭކަލުންނަށް تبع ވީ މީހުންނާއި ގުޅޭ ޚާބިތުވެގެންވެއެވެ. އާދެ! އެބޭކަލުން إمام ން ތަކެއް ކަމުގައާއި، ހެދާވަތަށް ގޮވާލައްވާ هادي ން ތަކެއްކަމުގައާއި، حقّ ގެ داعي ން ތަކެއްކަމުގައާއި، اقتداء ވާނޭ ނިޝާންތަކެއްކަމުގައި ވެގެންދިޔައެވެ. އެއީ އެބޭކަލުންގެ ކެތްތެރިކަމާއި އީމާންތެރިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އެހެނީ ހަމަހަމަވަރުން ދީނުގެ إمامة ކަން حاصل ވާނީ ކެތްތެރިކަމާއި يقين ކަމުންނެވެ. ފަހެ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ صحابي ންނާއި، މިއަދާ ހަމައަށް

އެބޭކަލުންނަށް ތަބާވީ މީހުން އެއީ حقيقة ގައި އިމާމުންނެވެ. އަދި އެބޭކަލުންނަކީ حقيقة ގައި ހެޔޮމަގަށް ގޮވައިދެއްވި هادي ންނެވެ. އަދި حقيقة ގައި حقّ ގެ މަގުގައި قائد ންނަކީވެސް އެބައިމީހުންނެވެ.

ކޮންމެ ހިތަކާ ކުއްޖަކަށްވެސް މިއިން ތަފާތު بيان ވެގެންވާނެ އެއްކަލި ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ މަގަށް دعوة ދިނުމަކީ އެންމެ މުހިއްމު އެއްކަސްބެއްކަމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އުއްމަތުގެ މީސްބަރުން ކޮންމެ ޖަމާޢަތެއްގައިވެސް އަދި ކޮންމެ ބަސްދޮޅެއްގައިވެސް އެންމެ ބޭނުން ބޭނުންތެރިކަމެއްވެސް އެކަމަށެވެ.

ދެންފަހެ، الله ގެ މަގަށް دعوة ދިނުމާ ބެހޭގޮތުން بحث އެކުލަވާލެވިގެންވަނީ މަސްއަލަތަކެއްގެ މައްޗަށެވެ:

އެންމެ ފުރަތަމަ މަސްއަލަ: دعوة ގެ حكم އާއި، دعوة ގެ މާތްކަން.

ދެވަނަ މަސްއަލަ: دعوة ދިނުމުގެ كيفية އާއި، دعوة ދޭންޖެހޭނެ ގޮތްތައް.

ތިންވަނަ މަސްއަލަ: އެކަމަކަށް دعوة ދޭނީ ކަންތަކުގެ ބާރުން.

ހަތަރުވަނަ މަސްއަލަ: داعي ންގެ ކިބައިގައި ހުންނަންޖެހޭނެ أخلاق އާއި صفة ތަކުގެ ބާރުން.

ފަހެ الله تعالى ގެ حضرة ން މަދަދަށް އެދި، އެކަލާނގެއަށް وكيل ކުރާ حال ތިޔަން ފަށަމެވެ. އަދި އެކަލާނގެއި، އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް މަދަދުކުރައްވާ توفيق ދެއްވާ ހަމައެކަލާނގެއެވެ.

ފުރަތަމަ މަސްއަލަ

دعوة ގެ حكم އާއި، دعوة ގެ މާތްކަން

دعوة ގެ حكم:

ކޮށް ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ މަގަށް دعوة ދިނުން واجب ވެގެންވާކަމުގެ މައްޗަށް قرآن އާއި سنّة ން އެތައް ދަލީލުތައް وارد ވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. އަދި دعوة އަކީ ދީނުގެ فرض ތަކުގެ ތެރެއިން އެކެވެ. އެކަމަށް ދަލީލުކުރާ ދަލީލުތައް ނުހަނު ގިނައެވެ. އޭގެތެރެއިން الله تعالى ގެ އަންނަނިވި وحي ބަސްފުޅު ހިމެނެއެވެ. އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ: ﴿وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (آل عمران:١٠٤). މާނައީ: "އަދި ހެޔޮކަމަށް ގޮވައި ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކޮށް ނުބައިކަންތަކުން މަނާކުރާ ބައެއް ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ވާހުށިކަމެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަކީ އެއީ ކާމިޔާބު ލިބިގެންވާ މީހުންނެވެ". އަދި އޭގެތެރެއިން الله تعالى ގެ އަންނަނިވި وحي ބަސްފުޅު ހިމެނެއެވެ:

﴿ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلْحِكْمَةِ وَٱلْمَوْعِظَةِ ٱلْحَسَنَةِ ۖ وَجَٰدِلْهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ۚ﴾ (النحل: ١٢٥).

މާނައީ: "ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ މަގަށް حكمة އާއި، ހެޔޮ ނަސޭހަތްތެރިކަމާއި އެކު (މީސްތަކުން) ކަލޭގެފާނު ގޮވައިލައްވާހުށިކަމެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާ އެންމެ ރަނގަޅުގޮތުގައި مخاطب ކުރައްވާހުށިކަމެވެ". އަދި އޭގެތެރެއިން الله تعالى ގެ އަންނަނިވި وحي ބަސްފުޅު ހިމެނެއެވެ: ﴿وَٱدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ ۖ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ﴾ (القصص: ٨٧). މާނައީ: "ކަލޭގެފާނުގެ ވެރިރަސްކަލާނގެ މަގަށް (މީސްތަކުން) ގޮވައިލައްވާހުށިކަމެވެ. އަދި الله އާ ޝަރީކުކުރާ މީހުންގެ ތެރެއިން ކަލޭގެފާނު ނުވާހުށިކަމެވެ". އަދި އޭގެތެރެއިން الله تعالى ގެ އަންނަނިވި وحي ބަސްފުޅުވެސް ހިމެނެއެވެ: ﴿قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ ۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِى ۖ﴾ (يوسف: ١٠٨). މާނައީ: "(އޭ محمّد ގެފާނެވެ!) ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. މިއީ

ޒިންމާދާރުވާންޖެހޭ މަގެވެ. ޒިންމާދާރުވާންޖެހޭ ވާނީ، ޒިންމާދާރުވާންޖެހޭ ވާނަން ތަބާވެ މީހުން ފުރިހަމަ يقين ކުރާއި ތަރިކާއިން
الله ގެ މަގަށް دعوة ދެއްވައެވެ".

ވީމާ، الله تعالى އެ ބަރަކާތްތެރިކުރައްވާ، رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަށް ތަބާވާ މީހުންނަކީ حقيقة
ގައި الله تعالى ގެ މަގަށް ގޮވާ داعي ންނެވެ. އަދި بصيرة ގެ أهل ވެރިންނަކީވެސް އެބައިމީހުންނެވެ.
އެއީންނަކީން އެނގި ބަރަކާތްތެރިވެ ގޮތުގައި ވާޖިބުވެގެންވާ ގޮތަކީ އެކަލޭގެފާނަށް ތަބާވުމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ
މަސައްކަތުގެ މިސާލުގައި ކުރިއަށް ދިޔުމެވެ. އެއީ الله تعالى وحي ކުރައްވާވަޑައިގަތް ގޮތަށެވެ. ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُواْ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْأَخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴾ (الأحزاب: ٢١). މާނައީ:
"ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ ރަސޫލާގެ ހެޔޮގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށް ރިވެތި ނަމޫނާ ވެއެވެ. އެއީ الله އާ
ބައްދަލުވުމަށާއި آخرة ދުވަހަށް އުއްމީދުކުރާ، الله އަށް ގިނަގިނައިން ذكر ކުރާ މީހުންނަށެވެ".

ދީނުގެ ބަރަކާތްތެރިކަމާ ގުޅިގެން الله ގެ މަގަށް ގޮވާލާ داعي ން އަދާކުރަންޖެހޭ ބައެއް ޒިންމާތަކެއް ހުރެއެވެ،
ދީނުގެ ކަންތައްތަކަށް ނިސްބަތްވުމަށް ބަލާއިރު الله ގެ މަގަށް دعوة ދިނުމަކީ كفاية ގެ فرض އެކެވެ. އެއީ
ހަމަކަށަވަރުން ދީނުގެ ހުރިހާ ކަންތައްތަކުގައި އަދި ހުރިހާ ތަނަކަށް دعوة ދީ އެކަމަށް ޒިންމާދާރުވުމަށް ބޭނުން
ޖެހިގެންވެއެވެ. އެއީންނަކީން އެކަމަށް އެކަށީގެންވާ، އެކަމަށް ފުދޭ ބައަކު އެކަން ކުރުމަށްޓަކައި ގުޅުވައިދެނީމަ،
އެއީ كفاية ގެ فرض އެކެވެ. އަދި ދުނިޔޭގެ މީހުންގެ ހެޔައިން واجب ކަން ފިލައިދެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ
حق ގައި އެކަން سُنَّة مُؤَكَّدَة އަކަށް އަދި މަތިވެރިވެގެންވާ صالح ޢަމަލަކަށް ވެދެއެވެ.

ދީނުގެ ޢަމަލުގެ أهل ވެރިންގެ ތެރެއިން ނުވަތަ قوم ގެ أهل ވެރިންގެ ތެރެއިން دعوة ދިނުމަށް
ކަނޑައެޅިގެންވާ ބައަކު އެކަން ފުރިހަމަ ގޮތުގައި އަދާކުރަށްވުރެ އެންމެން ފާލަވިރާވެސްއެވެ. އަދި ހުރިހާ
އެންމެންގެ މައްޗަށް އެކަން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އަދި ކޮންމެ އިންސާނަކަށްވެސް ކުޑަބަޑަވެގެންވާ މިންވަރަކުން دعوة
ދިނުމަށްޓަކައި ތެދުވުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. عمومي ގޮތެއްގައި ބަލައިލާއިރު نظر ހިންގާއިރު މިސްކީނުން
އާބާދުވެފައިވާ ކަންތައްތަކުގައި الله ގެ މަގަށް دعوة ދިނުމަށް ތެދުވާނަ ޖަމާޢަތެއްވުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ
الله تعالى ގެ ދީންފަތުރުމާއި މިސްކީނުންނަށް ހެދުންކޮށްދިނުމަށްޓަކައެވެ. އަދި الله تعالى ގެ އަމުރުފުޅު އެކަށީގެންވާގައި
މަގުކަން ބަރަކާތްތެރިކުރުމަށެވެ. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم (އެކި ކަންތައްތަކަށް)

داعي ން ޤަބޫލުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނަށާއި ރަސްރަސްކަލުންނަށާއި، ރައީސުންނަށް ފޮނުއްވާލެއްވުމަށް ޤަބޫލުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަކީ الله ގެ މަގަށް دعوة ދެއްވިއެވެ.

އަޅުގަނޑުމެންނަށް މިއަދުވެސް، އަޅުގަނޑުމެންގެ ކުރީގެ މީސްތަކުންނަށް حاصل ނުވާ އެތައް މަގަކުން دعوة ގެ ކަންތައްތައް الله تعالى ފަސޭހަކޮށްދެއްވާފައެވެ. އެހެންކަމުން އެތައް ރާސްތާއަކުން މިއަދު މިވަނީ دعوة ކަންތައްތައް ނުހަނު ފަސޭހަވެފައެވެ. އަދި ތަފާތު ވަސީލަތްތަކުން މިއަދު މިވަނީ މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް حجّة قائم ކުރުން އެކަށީގެންވެފައެވެ. އެއީ ޓީވީގެ ޗެނަލްތަކާއި، ރޭޑިއޯގެ ޗެނަލްތަކާއި، ސެޓެލައިޓް ޗެނަލްތަކާއި އިންޓަނެޓް ފަދަ އެތައް ޗެނަލްތަކެއްކަމުގައެވެ.

އެހެންކަމުން علم އާއި إيمان ކަމުގެ އަޅުގަނޑުމީހުންނަކީ އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ خليفة ހިންނަން (އެބަހީ: إسلامي ވެރިންނަށް) ވާޖިބުވެގެންވާ މިވާޖިބުވެގެންވާ دعوة އާއިގެން ދުރުވެވޭ. އަދި އެކަމުގައި އެކަކު އަނެކަކަށް އެއްބާރުލުންދޭށެވެ. އަދި الله تعالى ގެ ރިސާލަތު الله تعالى ގެ އަޅުތަކުންނަށް ފޯރުކޮށްދިނުމެވެ. އަދި الله ގެ މަގަށް دعوة ދިނުމުގައި މަސައްކަތްކުރުމަކީ މީހުންގެ މަސްއޫލިއްޔަތެކެވެ. އަދި އެކަމުގައި ބޭނުމީހުން، ކަމެކުމީހުން، ދުއްސަންގެއް ނުބެލުމެވެ. އަދި ހިއްވަރު! الله ގެ حكم ދުވަހު الله ގެ އަޅުތަކުންނަށް الله ގެ ބަސްފުޅާއި ބަލައިގަތުމާއި ބައިވެރިވުން އަދި الله شرع ކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގެމަތިން ފޯރުކޮށްދިނުމެވެ. އަދި ބައެއްފަހަރު دعوة ދިނުން فرض عين ކަމަށް ވެގެންދެއެވެ. އެއީ މިބާ ގިނަވަގުތު އެކަން އަދާކުރާނެ އެހެން މީހަކު ނެތް ތަނެއްގައި ހިދާޔަތަށް ގޮވާލެވޭނެއެވެ. އެއީ ގެއްލުނުކަމެއް ކަމަށްވާ ހިނގައިކަމަށް ދަތިކަމުގައި ގޮތަށް ނުވެރިކަމަށެވެ.

އެކަމުގެ ބައެއް ފަހަރު فرض عين ކަމަށް އަދި ބައެއް ފަހަރު فرض كفاية ކަމަށް ވެގެންދެއެވެ. ދެންފަހަރު މިބާ ގިނަވަގުތު دعوة ދިނުމަކީ ބަރުއަރާ އަދި الله ގެ حكم ދުވަހު (މީސްތަކުންނަށް) ފޯރުކޮށްދޭން ގިނަކަމުން ނުރައްކާތެރިކަމުގައި މިބާ ވާނަމަ، މިބާގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާ އެކަން ކުރާމީހެއްގެން މިބާ ބުރުވެވެ. ދެންފަހަރު، މިބާ ގިނަވަގުތު دعوة އާއި تَبْلِيغ އާއި، ގޮތްކަންކަމުގެ އަޅުގަނޑުމެއާއި، ނުބައިކަންކަން މަޢާމަލާތްތަކާއި، މިކަންކަމާއިގެން ބަދަލު ގެނައުމުގެ ހުރިހާ ކުޅަދާއި، ނުބައިކަމާއި ނުވަތަ حقّ ގައި سنّة އަކަށެވެ. އަދި އެކަމަށް ގެނައި މިބާ އަދަބެވެ، އެކަމުގެ މައްޗަށް މިބާ ދަރިވަރުންގެ ދެނެގަތުމަށް، އެކަމުގެ ސަބަބުން މިބާ ވާހީ ކުރީކަންކަން ނުކުރުމުގައި ވާރުތަވާ އަދި ނަހަމަކުރުމުގައި ކުރިއަރައިގެންދާ މިހާރު ކަމެވެ. دعوة ދިނުމަކީ كفاية ގެ فرض އެއް ކަމަށް ހިފާ دليل ތަކުގެ ތެރޭގައި الله تعالى ގެ އަންނަނިވި ވަޙީ ބަސްފުޅު ހިމެނެއެވެ: ﴿ وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى ٱلْخَيْرِ

وَيَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِۚ﴾ (آل عمران: ١٠٤). މާނައީ: "އަދި ހެޔޮކަމަށް دعوة ދީ ހެޔޮކަންތަކަށް އަމުރުކޮށް ނުބައިކަންތަކުން މަނާކުރާ ބަޔަކު ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން ވާހުށިކަމެވެ."

الحافظ ابن كثير މާއި علم ވެރިންގެ جماعة އެއްގެ ބޭކަލުން މިއާޔަތުގެ تفسير ގައި ވިދާޅުވެފައިވާ ބަސްފުޅުގެ މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ތެރެއިން މި ބޭނުންވެގެންވާ ކަންތަކާއިގެން ތެދުވެތިބޭ ބަޔަކު ވާހުށިކަމެވެ. އެއީ الله ގެ މަގަށް دعوة ދިނުމާއި، އެކަލާނގެ ދީން ފެތުރުއްވުމާއި، އެކަލާނގެ އަމުރުފުޅު މިސްރަކުރުންނާއި ހަމައަށް ޒުކުރާން ދިނުމަށްޓަކައެވެ. އަދި އެއީ ބާރުވެގެންވާ ތަރައްޤީއެއް، ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، الله ގެ މަގަށް دعوة ދެއްވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ކުރެއްވެވި ދެއިމަށް މިންވަރުން الله ގެ حكم ފެތުރުން މައްސަލައި قائم ވެ ހުންނެވިއެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން الله تعالى އެބޭކަލުންނަށް ބޭނުންވާ ތިއްބެވި صحابي ން އެބޭކަލުންނަށް ކުރަށްވަވައިގެ މިންވަރުން އެކަލޭގެން ތަރުބިއްޔަތު ދެއްވިއެވެ. ދެން އެބޭކަލުން މަދީނާއަށް هجرة ކުރި ފަހުގައި ކުރިއަށްވެސް ގާ ފުރިހަމަ ގޮތުގައި دعوة މާއި تَبْلِيْغ ގެ މަސައްކަތުގައި حركاة ތެރިވެވަޑައިގެންނެވިއެވެ. އަދި ނަބިއްޔާ صلّى الله عليه وسلّم އަވާރަވެވަޑައިގެންފަހުން ފަހުގައި އެބޭކަލުން އިޚްލާސްތެރިކަމާއި ފުރިހަމަވަޑައިގެން ހަމަކުރިއަށް ދަރުވަހުގެ މަސައްކަތުރައްވާފައިވާ ރަނގަޅު ތިއްބެވި އެކަމުގައި ހަރަކާތްތެރިވެވަޑައިގެންވެއެވެ. އެއީން ކޮންމެ ބޭކަލަކުވެސް އެކަން ކުރެއްވީ އެބޭކަލުގެ ކުޅަދާނަކަމާއި علم ހުރި މިންވަރަކުންނެވެ. ދެންފަހެ (މިއަދު އަހަރެމެންގެ ތެރޭގައި حالة ހުރި ފަދައިން) داعي ން މަދުވެ، مُنْكَرَات ގިނަވެ جهالة ވެރިވެގެންދާ ވަގުތެއްގައި مسلم ކޮންމެ ފަރުދެއްގެ މައްޗަށް އެމީހެއްގެ ކުޅަދާނަކަމަށް ހުރި މިންވަރަކުން دعوة ދިނުން فرض عين އަކަށް ވާނެއެވެ. އަދި ރަށެއް ނުވަތަ އަވަށެއް ފަދަ ކަސްޓެއް ޚާއްޞަކޮށް ބަލާއިރު حوال ވެ، ހަކާފާގެން ތެރެއިން الله ގެ އަމުރުފުޅު މިސްރަކުރުންނަށް ދެކުރެއްވުމަށް ފާރަވެ، އެކަން ހުރިހާ ނުވަތަ އެއަވަށުގެ އެހެން މީހުންގެ ފަރާތުން ފެނިގެންވެއެވެ. އަދި އެމީހުންގެ حقّ ގައި تبليغ ކުރެވޭނީ سنّة އަކަށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުން ފީލަވައި އެހެން މީހުންގެ އަށް މައްޗަށް حجّة قائم ވެއްޖެއެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ފީލަވައި އެހެން މީހުންގެ މައްޗަށް الله ގެ حكم ތަކެ تنفيذ ވެއްޖެއެވެ.

އެކަމަކު، الله ގެ ބިލާގައި ބާކީވެތި ބައިން ނިސްބަތްވާ ބަޔާތަ އަދި ބާކީވި މީހުންނަށް ނިސްބަތްވާ ބަޔާތަ علم ވެރިންގެ މައްޗަށް އެބައިމީހުންގެ ކުޅަދާނަކަމުގެ މިންވަރަކުން، އަދި ވެރިންގެ މައްޗަށް އެބައިމީހުންގެ ކުޅަދާނަކަމުގެ މިންވަރަކުން واجب ވެގެންވެއެވެ އެބައިމީހުންނަށް ކުޅަދާނަވާ ގޮތަކުން الله تعالى

ގެ حكم ފުޅު މިސްތަޤުބަލަށް ހަމައަށް ޖެހިލާކަށްދިނުމެވެ. މިއީ އަބަދުވެރިޔުންގެ ކަލާމުލްއިލާހާއި އެކަށީގެން މިންވަރަކުން އަބަދުވެރިޔުންގެ ގައުމަކަށާ فرض عين އެކެވެ.

މިއީ އެހެނި ޤައުމުތަކު ދީނުން فرض عين ހަކަށް ވެފައި، فرض كفاية ހަކަށް ވެފައި ނިސްބަތުން ތަފާތުވާ ގައުމަކާއަށްހަކަށެވެ. ޔަނި، ބައެއް ޔަހަދު دعوة ދީނުން فرض عين ހަކަށް ވެއެވެ. އެއީ ބައެއްގެ ނުވަތަ ޔަދުދުނުތަކެއްގެ ނިސްބަތުންނެވެ. ހަދި ހަމަ سنّة ހަކަށްވެސް ވެދެއެވެ. އެހީވެސް ބައެއްގެ ނުވަތަ ޔަދުދުނުތަކެއްގެ ނިސްބަތުންނެވެ. އެއީ، ހަމަކަހަލަޔުން އުބައިމީހުންގެ ހާލަތު ނުވަތަ އުބައިމީހުންގެ ތޯހިގައި އަކަމާއިގެން ތޯދާވަން މިހަކު ވެއްޖެއެވެ. އެއްނަކަމުން އުބައިމީހުންގެ ސިފައިން އެކަން ފުދިނީއެވެ.

ދީން ވިދިނާއި އުބައިކަން ފުރިހަމަ ކުރެވިދާނަކަން ތިބެގެންވާ މީހުންގެ ނިސްބަތުން ދަންނައެވެ. ޔަނި އުބައިމީހުންގެ ގައުމަކަށް އެހެން މީހުންނަށް ވުރެ ބޮޑަށް މިކަން ވާޖިބުވެގެން ވެއެވެ. ހަދި އުބައިމީހުންގެ ގައުމަކަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ދީނީލޮބުގެ ކަންކޮޅުތަކަން އުބައިމީހުންނަށް ކުރެވިދާނަ ވާހަކަ ހިސާބަކަށް އެކަހީގެންވާހަކަ ވަސީލަތްތައް ބާރުބޭނުންގެން އެކަހީގެންވާ މިސްރަހަކުން އެއަލަށްއަކީ ވާހަކަ ދެއްކެވުމަށް ބަސްރަހަކުން دعوة ކުރެއްވުމަކީ. އެ ބަސްރަހަކުން الله تعالى ގެ އަމުރުފުޅު ކުރެއްވުމަށް އުބައިމީހުންގެ ގައުމަކަށް ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ކަނޑު މިހަގާ ހަމައަށް އެހީގަކު ދަނޑަ ބަހަކުން الله تعالى ގެ ދީން ފުރިއައިވުމަށް ފާރަވެރިވެއެވެ. عرب ބަހުންނާއި އެހެނިހެން ބަސްބަހުންނެވެ. އެހެން ހަމަކަހަލަފުރުން މިކަންތައްކުރުން މިވަގުތު، އިސްވެ ބާރަށްވެދީމަ ޢިލްމާތަކުން އެކަހީގެންވާ ވަސީލަތްތަކެއްގެ ވަސީލަތްތަކެއް. އެއީ ޓީވީއާއި ޢިލްމާއިންނާއި، ޖަލީދު ޢިލްމާއިންނާއި، ރޭޑިޔޯގެ ޢިލްމާއިންނެވެ. އަދިވެސް މީގެ ކުރިން ތަނަވަސްކަމުގެ ވަސީލަތްތަކެކެވެ، މިއަދު ތަނަވަސްވެސް ވަސީލަތް މިޒާން ޢިލްމާތަކެވެ. ހަމައެފަދައިން ނަހަރު خطيب ބަހަކުން ވާހަކަދައްކަވާ ބަޔާންތަކާއި އަދިވެސް މިސްރަކުންއެވެ އެހެނިހެން ތަނުތަކުގައި الله تعالى ގެ أمر ފުޅުން އުބައިމީހުންނަކީ ކުރެއްވުމަށް މިންވަރެއް މިސްރަކުންނަކީ ފާރަވެރިވެއެވެ. ހަދި الله تعالى ގެ ދީން ކުރެއްވުމަށް މިންވަރަކުން ހަދި علم ހުރި މިންވަރަކުން ފާރަވެއެވެ.

ހަދި ހަމަކަށް ހަސްވަދާއި، އިސްލާމްދީނުން ވަނަހަކަށް އެއްމިބާރުކުރުމަކާއި، ހަދި ހަޅުތަކުންގެ ربّ ހަމާއި، އުބައިމީހުންގެ ނިސްބަތުގެތަކާއި، آخرة ދުވަހަށް އީމާންކުރުން ދެވޭ دعوة ތަކު ފުރުޤުރުމުގެ ދިއުމަށް نظر ހިންގާއިރު ހަދި ގިނަ قوم ތަކާއި، ޔަހޫދީންގައި نَصْرَاني دعوة އާއި ހަދިވެސް މިދުނިޔެގެ ފުރުޤުމަތިންދިޔަ دعوة ތަކު ފުރުޤުރުމުގެ ދިއުމަށް نظر ހިންގާއިރު الله ގެ ދަގަނޑު دعوة ދީނުން މިހަދިޔަވެސް فرض عامّ ހަކަށް

ވެފައެވެ. އަދި ހުރިހާ علم ފުރިހަމަ މީހަކަށާއި، ހުރިހާ إسلامي حاكم ނުވާ މީހަކަށް ވާޖިބެކެއް ވެފައެވެ. އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް فرض ވެގެންވަނީ އެބައިމީހުންނަށް ކުޅެދޭނެ އަދި އެކަށީގެންވާ މިންވަރަކުން ދީނުގެ ޢިލްމާއިންނާއި، خُطْبَة ގެ ޢިލްމާއިންނާއި، ރޭޑިއޯގެ ޢިލްމާއިންނާއި، އަދިވެސް އެބައިމީހުންނަށް ކުޅެދޭގޮތުގެ އެންމެހައި ވަސީލަތްތައް ބޭނުންކޮށްގެން الله ގެ ދީން (މީސްމީހުންނަށް) ފޯރުކޮށްދިނުމެވެ. އަދި އެކަމުން މަސްވެރިކަމެވެ. އަދި އެހެން މީހަކާ އެކަން ހަވާލުކޮށް ނުކުތުމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން މިޒަމާނު މާތްވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގައި އެކަމު އަންނަކަން އެހީތެރިވެދެއި، ބައިވެރިވެދެއި، އެކަމު އަންނަކަން ބާރުއަޅުވަން މިއަދު މިވަނީ ކުރިއަށްވުރެ މާބޮޑަށް ބޭނުން ދިނިހެއެވެ. ސަބަބަކީ، الله ގެ ދީން ބަޔާންކުރުމުގެ، އެކަމާއި ދިމާއިގެ މީސްމީހުން شكّ ކުރުވާތީއެވެ، الله ގެ ދީން ބާރުވާ ކަންތައްތަކަށް މީސްމީހުންނަށް دعوة ދިނުމާއި، މިކަންތައްތަކަށް الله ގެ ދީންމީހުންނެވީ އެކަމު އަންނަކަން އެހީވެ، އަދާއަށް ގެދިޔަޔާ ގެންނެވެ. އެހެންކަމުން إسلام دين ގެ أهل ފުރިހަމަ މީހަކަށް ވާޖިބެވެގެންވެ މި މަގުފުރައްދަނިވި، ދީނުގެ ބާރުކުރަނިވި ބަރަކާތްތަކާ ދިރުމަތަށް އިސްލާމީ ބަރަކާތްތެރިކަމާއި، ތަފާތު ތަނުގެ ތަނުގެން ހަމަހަމަކުރަނިވި ޒުވާނުންގައި إسلامي دعوة އާއި އަދި އެންމެހައި ވަސީލަތްތަކާއި، އެކަށީގެންވާ އެންމެހައި ޢިލްމާއިކާއި އެކު ކުރިމަތިލުމެވެ. އާދެ! މިއީ الله تعالى އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންގެ މައްޗަށް، އެކަލާނގެ މަގަށް ދޫވެ دعوة ގެ ޒިންމާ واجب ކުރައްވާފައިވާ ކަންތައްތައް އަދާ ކުރުމުގެ ބާރުގެ ޒިންމާ ހިފޭނޭ ކަންތައްތަކެވެ.

دعوة ގެ މާތްކަން:

ހަމަކަށަވަރުން دعوة ގެ މާތްކަމާއި دعوة ދޭ މީހުންގެ މާތްކަމާއި ބެހޭގޮތުން ވަރަށް ގިނަ އާޔަތްތަކާއި ބަޔާންވެގެން ވާރިދުވެފައިވެއެވެ. ހަމައެފަދައިން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم (އެކަލޭގެފާނު) داعي ސް ޤުރްއާނުގައި ބޭނުންވެގެންވާ ބަޔާންތަކާ ވާރިދުވެފައިވެއެވެ. (މިއާޔަތްތަކާ ބަޔާންތަކާ) ޖުމްލަ އަޑުއަހާލުން ނުފިލާ ހަމަ ކަލާނގެ ބަސްފުޅު ހިފާށެވެ.

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ﴾ (فصلت: ٣٣) މާނައީ: "الله ގެ މަގަށް މީސްމީހުންނަށް دعوة ދީ، ހެޔޮ ޢަމަލުތައް ކޮށް، ތިމަންނަކީ މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން މީހެކޭ ބުނާ މީހާއަށްވުރެ ރަނގަޅު ބަހެއް ހުރި މީހަކީ ކާކުހެއްތޯ؟".

ފަހެ މިލާމްވެގެންވާ އާދަތްގައި އުޅެނީ ދާއިރާގެ ޖިހާދަތިލެހިކަމާ، އެބައިމީހުންގެ މަޤާމަކީ ސަލާމަތްވުމުގެ ފަހިއަށް. އެއީ ހަމަކަށަވަރުން އެބައިމީހުންނަށްވުރެ ރިވެތި ބަހެއް ބުނާ ހަމައެކަކުވެސް ނުވާވާހަކައެވެ. އަދިއެބައިމީހުންގެ އިސްލާމީއެބުވި ސަލާމާއި ބަރަކާތްތެރިވުމަށް ދަސްފުޅުބޭކަލުންނަށެވެ. ދެން އެބޭކަލުންނަން ތަބާވީމީހުންނަށެވެ. އެއީ ދަޢުވަތާއި، އިޚުލާޞާއި، މާތްކަމުގައި އެބައިމީހުންގެ ދަރަޖަތަކުގެ ތަރުތީބުންނެވެ. އޭ ﷲ ގެ އަޅާއެވެ! ދަސްތޫރުންނަން ތަބާވީމީހުންނާއި، މިލާމްވެގެންވާ އާދަތްގައި އިނާޔަތްދިނުމުގެ ތެރެއިން ތިބާވެން، ތިބާއަށް ޝަރަފްއެކަމުގައި ފުދެއެވެ.

މިއާދަތުގެ ދޮރުހަޅި: ﷲ ގެ މަގަށް دعوة ދީ ހުރި ހޯއްދަވަދުކާތަށް ތިމަންނައަކީ މުސްލިމުކާ ބުނާ މީހަކަށްވުރެ ރިވެތި ބަހެއް ބުނާ ހަމައެކަކުވެސް ނުވެއެވެ. އެއީ އޭނާ ﷲ ގެ މަގަށް دعوة ދީ އަދި އެމަގަށް އިރުޝާދުދީ ، އަދި އޭނާ އެ دعوة ދިން ކަމަކަށް ހުރި ޢަމަލުކުރުމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އެބަހީ، އޭނާ ޙައްޤަށް ދަޢުވަތު ދިނެވެ. އަދި އެ ޙައްޤަށް ޢަމަލުކުރިއެވެ. އަދި ބާޠިލަށް އިންކާރުކޮށް، އެ ބާޠިލުން މިސްކީނުން ބަރުވެ ކުރެވެ، ހުރި އެއިން އެއްކިބާވިއެވެ. އަދި ހަމަ، އެއާއެކު އޭނާ އެހެމެ موقف ސާބިތުކަމާ ބަޔާންކުރިއެވެ. އެކަމަށް ތަދުވެރި ނުވިއެވެ. އަދި ކިޔައްޗޭ! އޭނާ ބުނެއެވެ. ﴿ إِنَّنِي مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴾ "ހަމަކަށަވަރުން ތިމަންނަވީ މުސްލިމުންގެ ތެރެއިންނެވެ". ﷲ تعالى އޭނާގެ މަޤާމު ވެރިވެއް އިބްރާހީމަކަށް އުޚްތާރު ފުރުޞަތުދީފައެވެ. ބަލާލައްވާށެވެ. އެކަމަކު ކިޔުވެރިޔާ، މީހަކަށް ބަލައި، މީހަކަށް ތިލަފިލިތަން ކަށްތަކުރުވަން ހިތައި ދުސްތުރުވާ ދަންނަވަން ނުލަފާ އިސްލާހުކަމަކަން دعوة ދޭފަދަ ދަންނަވަން ނުބުނޭ މިހާކަ ފަހަރެއްނެއް ނޯނެވެ. لاحول ولا قوّة إلاّ بالله. އަދި ކިޔައްޗޭ! އިޚްލާޞާއެކު މަގަށް ދެއްވަމަށް، ﷲ ގެ މަގަށް دعوة ދީ، ﷲ ގެ އަމުރުފުޅުގެ ބަޔާންކަމާ ދަލީލުތަކާ މުއުމިނާ ﷲ ގެ ބަރަކާތް ސާބިތުކަމާ ބަޔާންކުރެއްވެ. އަދި ﷲ ގެ މަގަށް ދަޢުވަތު ދިނުމުގައި ބަރަކާތްތެރިވެއެވެ. އަދި އެ دعوة ދޭކަމަކަށް ހުރި ޢަމަލުކުރުއްވެ. އަދި ނަހީ ކުރުމާ ކަންތައްކުރުން މިސްކީނުން ބިރުވެރި ކުރެއްވެ. ފަހެ، އެ دعوة ދީ ކަމަކަށް އެނގު އަމަރަށް لَــبَّـــيْكَ ކިޔާ މީހުންގެ ތެރެއިން އޭނާ ވެއެވެ. އަދި ނަހީ ކުރުމާ ކަންތައްތަކުން އެނގު ބާޠިލުން ދުރުވާ މީހުންގެ ތެރެއިން އޭނާ ވެއެވެ. އަދި އެއާއެކު، އޭނާ އަދި މުސްލިމުންކަމާއި، އޭނާ އެ دعوة ދިނީ އިސްލާމްކަމަށް ކަން ސާބިތުކަމާ ބަޔާންކުރެއްވެ. އަދި އެކަމަށް، ފަހުރުވެރިވެ، އެކަމަށް އުފާކުރެއްވެ. އެއީ، ﷲ تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ. ﴿ قُلْ بِفَضْلِ ٱللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُواْ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴾ (يونس: ٥٨). މާނައީ: "(އޭ ރަސޫލާއެވެ!) ބުނެވެ!

ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ! الله ގެ ދަރުމަވަންތަކަމާއި އެކަލާނގެ ރަޙްމަތަށް އުއްމީދުކުރުން (މުޅިމީހުން) އުފާކުރާ ހިނގާށެވެ. އެކަން އުއްމީދުކުރުން ޖަމާކުރާ ހުރިހާ އެއްޗަކަށް ވުރެ ހެޔޮކަންބޮޑުވާނެއެވެ".

ދެން، الله ގެ ރަޙްމަތާއި، އެކަލާނގެ ދަރުމަވަންތަކަމަށް ހިތްވަރުދިނުމާއި އުފާކުރުމަކީ ޝަރުޢު ކުރެވިގެންވާ ކަމެކެވެ. ދުންޔަވީ، މަނާކުރެވިގެންވާ އުފާކުރުން ދަންނަށެވެ. ދެން، އެއީ ބޮޑާކަމުގެ އުފަލެވެ. އަދި މިބާވަތުގެ އުފާކުރުން އެއީ ނަފީ ކުރެވިގެންވާ ކަމެކެވެ. އެއީ قَارُون ގެ ވާހަކައިގައި الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ.

﴿ لَا تَفْرَحْۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْفَرِحِينَ ﴾ (القصص: ٧٦). މާނައީ: "(قَارُون ގެ ޤައުމުގެ މީސްތަކުން قَارُون އަށް ބުންޏެވެ.) ބޮޑާވެރިކަމުގެ އުފާ ނުކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ބޮޑާވެރިންނަށް الله تعالى ލޯބިވެވަޑައިނުގަންނަވައެވެ". މިއީ ބޮޑާވެރިކަމާއި މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ބޮޑާކަން ދައްކާ އުފަލެވެ. އަދި މަނާކުރެވިގެންވާ އުފާވުމަކީ މިއެވެ. ދުންޔަވީ، الله ގެ ދީނަށް ހިތްވަރުދޭގޮތަށް ނުވާ ދުނިޔަވީ ވެރިކަމުގެ އުފާކުރުން އަދި الله ގެ ހިތްހަމަ އުފާކުރުން އަދި (މީސްތަކުންނަށް) އެންމެ ދަރަޖަ އުތުރި ބޮޑުކަން ފާޅުކުރުން ދަންނަށެވެ. ދެން، އެއީ ޝަރުޢުކުރެވިގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި ތަޤުވާއި މަރަދަ ހިފެހެއްޓުމާ ކަމެކެވެ.

ދެން އިސްލާމިއަ فصّلت سورة ގެ 33 ވަނަ އާޔަތް، دعوة ގެ މަޤާމަށް ދަލީލުކުރާ އެންމެ ޤަވީކަން ބޮޑު އާޔަތްތަކުގެ ތެރެއިން ހިމެނެއެވެ. އަދި ހަމަހަމަވެގެން دعوة އަކީ الله ގެ ބަންދަރަކަށް ކުރިއެރުމަށްކަމާ އެންމެ މުޅިއެއް އެއް ޖަވާބެވެ. އަދި ކިޔަވަންފެށިކަމުގެ އެންމެ ވަޒީ އެއް ޖަވާބެވެ. އަދި އެ دعوة އަށްފުރިހަމަވަނީ ޝަރުޢީ ދޮރުތައް އިސްތިޢާނަތުގެއެވެ. އަދި އެންމެ ބޮޑު ދަރުބާރުގެއެވެ. އަދި އެކަލާނގެ އުޅުއްވުމުގެ އިސްތިޤާމަތުގެ ސަލާމާއި ބަރަކާތް ލިބިގެންވާ ނަބިއްޔާ ތަބާވެވޭ ވެރިކަމުން. އަދި އެކަލާނގެ އެންމެ ފުރިހަމަ ވެރިކަމުގެ ވަރުގަދަ ނަބިއްޔާ ނަމޫނާއަކީ މާތް ސަލާމަށް މުޙައްމަދު صلّى الله عليه وسلّم އެވެ. އަދި دعوة ގެ މަޤާމާއި ބޭނުންތެރިކަން ފާހަގަކުރެވޭ އަހަރެމެންގެ ދީނުގައި ހިމެނެނިވި އާދައިގެ ފޮނުވުމެވެ. ﴿ قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِىۖ ﴾ (يوسف: ١٠٨). މާނައީ: "(އޭ ރަސޫލާގެ ގޮތުން!) ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. މިއީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މަގެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނާއި، ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ތަބާވި މީހުން ޔަޤީން ހެކިތަކާއި، ދަލީލާއި އެކު الله ގެ މަގަށް دعوة ދެމެވެ".

ދެން الله سبحانه وتعالى އަށް ބައްލަވައިގެން، ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم (އެކަލޭގެ މަގަށް) دعوة ދެއްވާ ބަސީރަތުން ހުއްޓެވިއެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނަށް ތަބާވި މީހުންވެސް ހަމަ އެފަދައިންނެވެ.

ފަދަ، މިކަމުގައި دعوة ގެ މާތްކަން ބަޔާންވެއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަށް ތަބާވީ ބޭކަލުން އެއީ الله ގެ މަގަށް ފުރިހަމަ ބަޞީރަތާއި އެކު دعوة ދިން ބޭކަލުންނެވެ. ދެންފަހު، ބަޞީރަތަކީ دعوة ދޭ މީހާ އޭނާ އެކަމަކަށް دعوة ދޭ ކޮންމެ ކަމަކާއި، އެކަމަކުން މަޤްޞަދާ ކޮންމެކަމެއް ފުރިހަމައަށް ދެނެގަތުމެވެ. އެހެންކަމުން މިކަމުގައި دعوة ގައި އިސްވެ ތިއްބެވި ބޭކަލުންނަށް (އެބައީ ޞަޙާބީންނަށް) ޝަރަފާއި، މާތްކަން ވާކަން ޚާއްޞަވެއެވެ. އެއީ نبي الله صلّى الله عليه وسلم ޙަދީޘުފުޅު ކުރައްވާފައިވާ ފަރުމާނުފުޅުގައި ވެއެވެ. "مَنْ دَلَّ عَلَى خيرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فاَعِلِهِ". (رواه مسلم) މާނައީ: "ހެޔޮކަމަކަށް މަގުދައްކައިދޭ މީހާ ދަންނައެވެ. ފަދަ އޭނާއަށް ކުރި މީހާ އާ އެއްފަދައިން އަޖުރު ލިބިގެންވެއެވެ". އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘުފުޅު ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "مَنْ دَعاَ إِلَى هُدًى كاَنَ لَهُ مِنَ الأَجْرِ مِثْلُ أُجُوْرِ مَنْ تَبِعَهُ لاَ يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُوْرِهِمْ شَيْئاً، وَمَنْ دَعاَ إِلَى ضَلاَلَةٍ كاَنَ عَلَيْهِ مِنَ الإِثْمِ مِثْلُ آثاَمِ مَنْ تَبِعَهُ لاَ يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثاَمِهِمْ شَيْئاً". (رواه مسلم) މާނައީ: "ހެޔޮމަގަކަށް ގޮވާލައިދޭ މީހާ ދަންނައެވެ. އޭނާއަށް (އެކަމުގައި) ތަބާވާ އެންމެންގެ އަޖުރާއި އެއްފަދައިން އޭނާއަށް އަޖުރު ލިބިގެންވެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ އަޖުރުން އެއްވެސް މިންވަރެއް އުނިވެގެނެއް ނުވެއެވެ. އަދި ފުރެދުމަކަށް ގޮވާލައިފި މީހާ ދަންނައެވެ. އޭނާއަށް (އެކަމުގައި) ތަބާވާ އެންމެންގެ ފާފަތަކާއި އެއްފަދައިން އޭނާއަށް ފާފަ ލިބިގެންވެއެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ފާފަތަކުން އެއްވެސް މިންވަރެއް އުނިވެގެނެއް ނުވެއެވެ". މި ބަސްފުޅުތަކުން دعوة ގެ މާތްކަމާއި މަތިވެރިކަން އެނގިގެންދެއެވެ.

އަދިވެސް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ އަރިހުން ސަހްލުބްނު ސަޢްދު ވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ޢަލީގެފާނަށް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘުފުޅު ކުރެއްވިއެވެ. "فَوَاللهِ لأَنْ يَهْدِيَ اللهُ بِكَ رَجُلاً وَاحِداً خَيْرٌ لَكَ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ". (متّفق عليه). މާނައީ: "ފަހެ، الله ގަސަމްކުރައްވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ކަލޭގެފާނުގެ ސަބަބުން الله تعالى އެއްވެސް މީހަކަށް ހިދާޔަތް ދެއްކެވުމަކީ ކަލޭގެފާނަށް ރަތް ޖަމަލުތަކަށްވުރެ ހެޔޮކަން ބޮޑެވެ".

މިބަސްފުޅުތަކުން الله ގެ މަގަށް دعوة ދިނުމުގެ މާތްކަމާއި މަތިވެރިކަން އަދި އެކަމުގައި ހުރިކަން ވާގޮތް ބޮޑުކަން އަޅުގަނޑުމެންނަށް އެނގިގެންދެއެވެ. އަދި الله ގެ މަގަށް ގޮވާލާ މީހާއަށް، އޭނާގެ އަޖުރު މަތިކޮށް الله تعالى ހިދާޔަތް ދެއްކެވި އެންމެންގެ އަޖުރާއި އެއްފަދައިން އަޖުރު ލިބިދެއްވާނެކަން ވެސް އެނގިގެންދެއެވެ. އެއީ، ހިދާޔަތު ލިބި އިސްލާމްވާ މީހުން ހުރިން ވިޔަސް މިދީނުގެ މީހުން ވެއެވެ. ވީ الله ގެ މަގަށް ގޮވާލާ މީހުނޭވެ! ދާއިމަން އެބައިމީހުންގެ އަޖުރާ އެއްފަދައިން އަޖުރު ލިބިގެންވެއެވެ.

އޭ الله ގެ މަގަށް ގޮވާލާ މީހާއޭވެ! ފަހެ މި ބޮޑުވެގެންވާ ޝަރަފުން މިބާއަށް ބާއްޖަވެރިކަން ހުއްޓެވެ. މިހުރިހާ ބަސްފުޅުތަކުން ފާޅުވެ ބަޔާންވެގެން އަވަހީ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަށް އަކަށޭގޮތަށް ތަބާވެ އެންމެންގެ އަޚްލާޤާއި އެއްބަދަލުވުން އަޚްލާޤު ތިބެގެންވާނެކަމެވެ. ފަހެ، الله ގެ މަގަށް دعوة ދޭ މިހާރަކަން ހުރި ނިޢުމަތުގެ ބޮޑުކަމާއޭވެ! ސަލާމާއި ބަރަކާތް ލިބި އަރުކުރަތުގެ ނަބިއްޔާއާއަން އަކަށޭގޮތަން ޒިޔާރާއި ހަމައަށް މަތާވާން އެންމެންގެ އަޚްލާޤާއި އެއްބަދަލުވުން އަޚްލާޤު ދަވާ ހުއްޓެވެ. އެހެން، އެކައިމީހުންނަން الله ގެ ރިސާލަތު ފޮނުއްވަވައިދޭ އަކަށޭގޮތެވެ. އަދި އެކައިމީހުންނަން ހުރި މަގަން މަގު ދެއްކެވިވިސް އަކަށޭގޮތެވެ. އަދި ހަމައެއްދަވައިން އެންމެހައި ދަރުމަފާ ބަރަކާތްހުންނަން މަބާވި އެންމެންގެ އަޚްލާޤާއި އެއްބަދަލުވުން އަޚްލާޤު ތިބޭހުއްޓެވެ. އޭ الله ގެ މަގަން ގޮވާލާ މީހާއޭވެ! މިބާއަންވިސް (ކޮންމެ ޖަމާޢަތަކި ނަމަވިސް) މިބާއަން މަބާވި އެންމެންނާއި، މިބާގެ دعوة ފަރުމާ ހުރި އެންމެންގެ އަޚްލާޤާއި އެއްބަދަލުވުން އަޚްލާޤު ތިބޭހުއްޓެވެ. ފަހެ، މި ބޮޑުވެގެންވާ ހުރިކަން އަހިމާއެއް ކަލުގައި ހައްދަވާނެވެ. އަދި އެކަމަން އަވަސްވެގަންނާނެވެ.

ދެވަނަ މަބްޙަސް

دعوة ދިނުމުގެ كيفيّة އާއި، دعوة ދޭންޖެހޭން ކޮބައެއް

دعوة ދިނުމުގެ كيفيّة އާއި دعوة ދޭން ޖެހޭނީ ކޮބައިކަން ބަޔާންކުރެވޭ. ވަނީ الله އެކަލާނގެ ކީރިތި قرآن ގައާއި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އެކަލޭގެފާނުގެ ސުންނަތުގައި ވެސް އެކަން ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައެވެ. އޭގެ އެންމެ ފުރިހަމަ ބަޔާން ތިރީގައިވާ މުޤައްދަސް الله تعالى ގެ ރަސޫލާ وحي ކުރެއްވި އާޔަތެވެ. ﴿ ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾ (النحل: ١٢٥). މާނައީ: "ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ މަގަށް حكمة އާއި ހެޔޮ ނަސޭޙަތާއި އެކު (މީސްތަކުންނަށް) ކަލޭގެފާން ގޮވައިލައްވާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާ އެންމެ ހެޔޮގޮތުގައި ޖަދަލު ކުރައްވާށެވެ."

މިއީ، الله تعالى އެ ބަޔާންކޮށްދެއްވި داعي އަކު دعوة ދިނުމުގައި ދެމިހުރުން ލާޒިމް އެކަށީގެންވާ އަދި ސިފަތަކުން ތަކެއް. އެއީ كيفيّة އެވެ. އާއި ތަރުތީބު ދިނުމުގެ ގަވާއިދު އެންމެ ފުރަތަމަ حكمة ސެ ފެށުމެވެ. حكمة ގެ މާނައަކީ حقّ ތެދުބަސް އަށް حقّ ބަޔާންކޮށް ފައިދާކުރާ އަދި ބާޠިލް ނައްތާލާ ފުރުޞަތު ތަރުތީބުކޮށްދެވެ. މިސްރާބުން ބަޔާން މުޤައްސިރުން حكمة ގެ މާނައީ ކީރިތި قرآن ކަމުގައި ޝަރަހަކޮށްދީފައެވެ. އެހެން ހަމަހަމައިން قرآن އާއި އެއްގޮތް ޙިކުމަތް حكمة އެވެ. އަދި އެއްގޮތް ފުރިހަމަ ޙަދީޘްގައި حقّ ގޮތުގައި ބަޔާންކުރާ ޙަޤީޤަތް ހަމަ އެ قرآن ގައެވެ. އަދި ބައެއް މުފައްސިރުން حكمة ގެ މާނައީ قرآن އާއި ސުންނަތްކަމުގައި ތަރުޖަމާކޮށް ކުރުމުގައި ޝަރަހަކޮށްފައެވެ.

ކޮންމެ ގޮތަކަށްވިޔަސް حكمة އަކީ ތިޔަ ކުރިމަތިލާ. އޭގެ މާނައަކީ ޢިލްމާއި بصيرة އާއި حقّ ބާޠިލް އަށް حقّ ބަޔާންކޮށް، ހަމަބާޠިލް ފޮއްޓެޅުމާ ތަރުތީބުކުރާ އެއް الله ގެ މަގަށް دعوة ދިނުމެވެ. އަދި މި ކުރިމަތިލާ ބައިވެރި މާނަ އެކެއްވެ، مُشْتَرِك ކުރިމަތިލާ. نبوّة ގެ މާނައިގައި ޝާމިލްވެއެވެ. ޢިލްމާއި ފިޤްހުގެ މާނައިގައި ޝާމިލްވެއެވެ. ބްރިޔާއި تقوى ގެ މާނައިގައި ޝާމިލްވެއެވެ. އަދިވެސް އެހެނިހެން

މާނަކޮށްދެއްވައިފައިވެސް އައިސްފައިވެއެވެ. محمّد بن عليّ الشّوكاني ވިދާޅުވެފައިވާ ފަދައިން މިކަލިމައިގެ އަސްލީ މާނައަކީ އިންސާނާ ޖާހިލުކަމާއި ޒާލިމުކަމުން މަނާކޮށްދޭ ކަމެއް ކަމެވެ. އާދެ! حكمة އަކީ މިއެވެ. މިސާލުކުރުން ތިބާ ޖާހިލުކަމާއި ޒާލިމުކަމުން ރެކިގަތުމަށް އަދި ބާޠިލުން މަނާކޮށްދޭ ކަމެއް ކަމުގައިވާތީ ބަހަކީ حكمة އެވެ. އަދި ހަމަ މިފަދައިން ޙާމިލުވާ، صريح ވެސްނަމާ އަދި ޢާއި ޞަޙީޙުގައި ބަސްބަހަށް ކަމެއް ބަހަކީ حكمة އެވެ. އެހެންކަމުން قرآني އާޔަތްތަކަށް حكمة ގެ މާނަ އަޅުގަނޑުމެން ބުނެވެނެވެއެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން الله ގެ ރަސޫލާގެ ސުންނަތަށްވެސް ސުންނަތުގައި حكمة ގެ މާނަ އަޅުގަނޑުމެން ބުނެވެނެވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން الله تعالى ނިކުތީ قرآن ގައި ވަހީ ސުންނަތަށް حكمة ގެ وحي ކަމަށްވާތީއެވެ. އެއީ އެކަލާނގެ وحي ބަސްފުޅުގައި ވާވަރުންނެވެ.

﴿ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ ﴾ (البقرة: ١٢٩). މާނައީ: "އަދި އެބައިމީހުންނަށް (الله ގެ) ފޮތާއި حكمة (އެބަހީ: ސުންނަތް) އުނގަންނައިދެއްވައި ދެއްވާނެއެވެ". އެހެންވެސް އެކަލާނގެ وحي ބަސްފުޅުގައި ވާވަރުންނެވެ.

﴿ يُؤْتِى ٱلْحِكْمَةَ مَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُؤْتَ ٱلْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا ۗ ﴾ (البقرة: ٢٦٩). މާނައީ: "އެކަލާނގެ އިރާދަކުރައްވާ މީހަކަށް حكمة (އެބަހީ: قرآن އާއި ސުންނަތުގެ އިލްމު) ދެއްވައެވެ. އަދި حكمة (قرآن އާއި ސުންނަތުގެ އިލްމު) ދެއްވުނު މީހާ ދެއްވެއެވެ. ފަހެ، އޭނާއަށް ގިނަގުނަ ހެޔޮކަން ލިބިގެންވާ ދެއްވާކަން ކަށަވަރެވެ".

ފަހެ، ބަސާސާ ފުރިހަމަ ޙިކުމަތެރިކަން حكمة ގެ މާނައެވެ. އަދި ބަސާސާ، حقّ އާ ދިމާވާ ބަހަށްވެސް حكمة ގެ މާނައެވެ. އެއީ އިސްލާމު ބަސާސާ ދިމަ ފަދައިންނެވެ. އަދި އަރަބި އަރަބިބަހުން ދެރަބަސް ރަސްމީކޮށް "حَكَمَة" ވެސް ނުގެނެވޭ حِكْمَة ގެ މާނައިންނެވެ. އެ ދެރަބަސް "ހަކަމާ" ގެ މާނަ އަރަބި ފުރިހަމަ އެއަށް ވާނުވާއިރު ތެދުވެރި ބަހަށްވެސް ބޭނުންކުރެވިދެއެވެ. ފަހެ، حكمة އަކީވެސް އެ އެނގޭ މީހާ ބާޠިލު މަގުން ހިނގުން އެއްކިބާކުރާ ބަސްތަކެއް ކަމަށް حقّ ގައި ހިފައި އެއިން އަސަރު ކުރިމަތިލާ الله تعالى ބަސްތަކަށް ކަނޑައެޅުއްވި ހަރުކަށި ވިސްނުމުގައި ބަޔާނުކުރާ މަގާ ކަމުގައެވެ.

އެހެންކަމުން الله ގެ މަގަށް دعوة ދޭ داعي ގެ މައްސަލަ ފާހަގަކުރެވޭ حكمة އާ އެއް دعوة ދިނުމެވެ. އެންމެ ފުރިހަމަ حكمة ސް ދެނުމެވެ. އަދި އެއަށް އަހަރެމެން ޢަމަލުކުރަން ދިނުމެވެ. ދެންފަހެ، دعوة ދޭމީ މީހާގެ ކިބައިގައި ހަރުކަށިކަމާއި ބޮޑާކަމާއި اِعْتِرَاض ކުރުން ފަދަ ނުބައިކަންތައް ނެތްކަމާއި، وعظ އާއި، ނަޞީޙަތްތަކަށް އެދެވިގެންވާ ކުރުމާ ބަސްތަކެއް ހިފެހެއްޓުން އާޔަތްތަކާއި ޙަދީޘްތަކުން އޭނާއަށް دعوة ދޭއެވެ. ދެންފަހެ

އޭނާގެ ސިފައިގައި شُبْهَة އޮތް ވަންޏާ، އެންމެ ހެޔޮވެރިކަމާ ގޮތުގައި އޭނާއާ مخاطب ކުރަންވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ މައްސަލަ ހަރުކަށި ނުވާ ގޮތަކަށެވެ. އަދި ކިޔުއްޔާ! އޭނާގެ މައްސަލަ ކޮށްލާނެވެ. އަދި އަވަސްވެގެން ނުވާނެވެ. އަދި އަޑު ހަރުކޮށްގެން ހަރުކަށިކަން ނުދައްކާނެވެ. އަދި ކިޔުއްޔާ! شُبْهَة ކަށަވަރުކޮށް ދިނުމަށްފަހު، ރިވެތި އުސޫލުތަކުން ދަލީލުތައް ފެނުވުން ދިނުމަށް މަސައްކަތް ކުރާނެވެ.

އާ الله ގެ މަގަށް دعوة ދޭ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބާގެ މައްސަލަ އެކަށީގެންވާ ފިކުރަކަށް ހުށަހަޅާށެވެ. އެބަހީ ތަރައްޤީކުރާ ކުރުމާއި ކޮންޓްރޯލުކުރުމާއި ހަރުކަށި ނުވުމެވެ. އެހެން ހަމަކަށަވަރުން މިގޮތް، حقّ ނޫ ނަގާ ބާރުލުން ކުރުމާއި، އެ ގޮތުގެ ކުރުމާއި دعوة ދެވޭ މީހަކަށް ހަރުކަށި ކުރުމާއި مُجادَلَة ކުރުމާއި مُنَاقَشَة ކުރުމުގެ މައްސަލަ އާނާ ކޮންޓްރޯލް ގެނެސްދެއެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން الله تعالى موسى ގެފާނާއި هارون ގެފާނާއި ދެކަލުން فرعون ގެ ގާތަށް ފޮނުއްވި ހިނދު ، އޭނާއަށް މަޑުމަޅިކަމާ ބަހުން ބަސްބުނުމަށް އެދެކަލުންނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ނަޒަރުކަމުގައި އެންމެ ހަރުދު ފަރަނަގައިފާ މިހާކުރުގައިވާ ބާރުގައިވެސް ފުދައެވެ. الله تعالى موسى ގެފާނަށް އެކުރެއްވި އަމުރުކުރެއްވި ބައްޔަތުން وحي ކުރެއްވީ ފަދައިންނެވެ. ﴿ فَقُولَا لَهُۥ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُۥ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴾ (طه:٤٤). މާނައީ: "ތިޔަ ދެކަލުން فرعون އަށް މަޑުމައިތިރި ބަހުން ބަސްބުނާށެވެ. އެއީ އޭނާ ނަސޭހަތް ޙާސިލުކުރުމަށް ނުވަތަ ބިރުގަތުމަށްޓަކައެވެ". އަދި الله تعالى އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ محمّد صلّى الله عليه وسلّم އާ ބައްޔަތުން وحي ކުރެއްވީ ފަދައިންނެވެ. ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ۖ ﴾ (آل عمران: ١٥٩). މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު އެމީހުންނަށް މަޑުމައިތިރިވީ الله ގެ ރަޙްމަތުގެ ސަބަބުންނެވެ. އަދި ކަލޭގެފާނު ދުލުގެ ހަރުކަށި ހިތުގެ ބޮޑާކަމާ ކަލުގައި ވެވަޑައިގެން ނަމަ ކަލޭގެފާނުގެ އަރިހުން ދުރަށް އަނބުރާލައި ހިނގައްޖައިސްކަން ކަނޑައެޅެއެވެ".

މިއިން އެނގިވަޑައިގަންނަވާނީ އެބަދަލު حكمة ލިބި އުސޫލުތަކާއި دعوة ގައި ސިފަވެގެންވާ މަގަކީ، دعوة ދިނުމުގައި داعي حكمة ލިބިގެންނެވެ. އެ دعوة ގެ އުސޫލު ރަނގަޅަށް ދަންނަވާނެކަމަށް ވެވެއެވެ. އަވަސްވެގަނެވެން ނުވެވެއެވެ. އަދި ހަރުކަށިވެސް ނުވެވެއެވެ. އަދި ކިޔުއްޔާ! حكمة ނޫ دعوة ދިނުމެވެ. އެބަހީ މަޢުލޫމާތާއި ބަރޯސާވާކަން حقّ އާ ސިދި، ފާޅުވެ ބަޔާންވެގެންވާ ބަހުން دعوة ދިނުމެވެ. އަދި ހެޔޮ ނަސޭހަތާއި، ހެޔޮ مخاطب ކުރުމަކުން دعوة ދިނުމެވެ. الله ގެ މަގަށް دعوة ދިނުމުގައި ތިބާއަށް އެކަށީގެންވާ އުސޫލުތަކެއް މިއެވެ. އެއްވެސް އެއްޗެއް ނަސީހަތުގެ دعوة ދިނުން ދަންނަވައެވެ. ފަހު އެކަމުން ވާނީ ގެއްލުމެވެ. އެއްވެސް

ފައިދާއެއް ނުކުރާނެއެވެ. ދިފާރަކަ އިޞްލާޙުކުރުމުގައިވާ داعي ން ގެ އަޚްލާޤުގެ ވާހަކަ ނަންގަންނައިރު އަންނަހުއްޓެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ތަޖުރިބާއަށް ބަލާއިރު دعوة ދިނުމަށް الله تعالى ގެ ދައްކަން ބިލުމާއިން ބަސްބުނުމެވެ. އަދި ހަމަ އުފަލިން ހަރުކަށިކަމާއި، މަޑުބޮޑުކުރުމާ އެކު دعوة ދިނުމަކީ އެކަމުގެ ގޮތުން މާ ބޮޑުކަމެކެވެ.

ދެންފަހެ، ހަމަކަށަވަރުން ވާޖިބެވެ، އަދި شرع ވެގެންވާ ގޮތަކީ، الله تعالى، نحل سورة ގައި ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވާ حكم ފުރުޞަތު ހިފުމެވެ. އެއީ الله تعالى ގެ މި وحي ބަސްފުޅުގެވެ. ﴿ ٱدۡعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلۡحِكۡمَةِ وَٱلۡمَوۡعِظَةِ ٱلۡحَسَنَةِۖ وَجَٰدِلۡهُم بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ ﴾ (النحل: ١٢٥). މާނައީ: "ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ މަގަށް حكمة އާއި ހެޔޮ ނަސޭހަތާއި އެކު (މީސްތަކުންނަށް) ކަލޭގެފާނު ގޮވައިލައްވާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނާ އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ގޮތުގައި ޖަދަލުކުރައްވާށެވެ". މިއީ دعوة ދޭތި މީހުންގެ ބަޔަކާއި ނުބައިކަމާއި އަނިޔާވެރިކަން ވުރެ ނުވާނަމައެވެ. ފަހެ، ކުރުން ތަނާގެ ދައްކަން ހަރުކަށި ކުރުމުން އެއްވެސް މައްސަލައެއް ނެތެވެ. އެއީ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلۡكُفَّارَ وَٱلۡمُنَٰفِقِينَ وَٱغۡلُظۡ عَلَيۡهِمۡۚ ﴾ (التحريم: ٩). މާނައީ: "އޭ ނަބިއްޔާއެވެ! ކާފިރުންނާއި މުނާފިޤުންނާ ޖިހާދު ކުރައްވާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހަރުކަށިވެވަޑައިގަންނަވާށެވެ". އަދިވެސް އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ وَلَا تُجَٰدِلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡۖ ﴾ (العنكبوت: ٤٦). މާނައީ: "އަހުލުކިތާބީންނާއި އެންމެ ހެޔޮގޮތަކުން މެނުވީ ކަލޭމެން ޖަދަލު ނުކުރާށެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އަނިޔާވެރިވި މީހުން ފިޔަވައެވެ."

ފަސްވަނަ މަސްއަލަ

އެކަމަކަށް دعوة ދެވޭ ކަންތަކުގެ ބަޔާން

އެކަމަކަށް دعوة ދޭތޯ ކަންތައް ދަންނަވަމެވެ. ވީމާ، داعي ން ގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެން ވަނީ މީސްތަކުންނަށް އެކަން ބަޔާންކޮށް ދޭން ޖެހުމާއި ދިނުމެވެ. އޭގެ ސަބަބާއި ބަޔާނާއި ތާއީދުން ރަސޫލުބޭކަލުންވެސް އެކަން ބަޔާންކުރައްވައިދެއްވީ ފަރާއިޒުންނެވެ. ވީމާ، އޭގެ الله ގެ ސަބީލުގެ ތެރޭގައެވެ. އަދި އޭގެ އިސްލާމްދީނެވެ. އޭގެ الله ގެ حقّ ދީނެވެ. دعوة ގެ މަޤްޞަދަކީ މިއެވެ. އޭގެ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ފަރާއިޒުންނެވެ. ﴿ ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ ﴾ (النحل: ١٢٥). މާނައީ: "ކަލޭގެފާނުގެ ވެރި ރަސްކަލާނގެ މަގަށް (މީސްތަކުންނަށް) دعوة ދެއްވާށެވެ".

ވީމާ، الله تعالى ގެ މަގަކީ އިސްލާމްދީނެވެ. އަދި އޭގެ الصّراط المستقيم އެވެ. އަދި އޭގެ الله تعالى، އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ محمّد صلّى الله عليه وسلّم އަށް ބާވައިލެއްވި ޝަރީޢަތުގެ ދީނެވެ. އެކަމަކަށް دعوة ދިނުން ވާޖިބުވެގެން ކަމަކީ މިއެވެ. މިވެނި އެވެނި މީހެއްގެ މަޛްހަބަކަށް ނޫނެވެ. އަދި މިވެނި އެވެނި މީހެއްގެ رأي އަކަށްވެސް ނޫނެވެ. އަދި ޚާއްޞަ! الله ގެ ދީނަށެވެ. الله ގެ ސިރާޠަށެވެ މަގަށެވެ. އޭގެ އެކަލާނގެ ދީން الله تعالى، އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާ محمّد صلّى الله عليه وسلّم ބާވައިލެއްވި ކަންތައްތަކެވެ. އަދި އޭގެ ޙަދީޘް قرآن އާއި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ އަމުރުން ސާބިތު ވެގެންވާ ސުންނަތް އެކަމުގެ މައްޗަށް ތަރިކަ ކުރާ ކަންތައްތަކެވެ. އެކަމުގެ އަސްލު އިސްލާމްދީނާ ކަމަކީ ބައްޔިނާތަކަށް دعوة ދިނުމެވެ. الله އަށް އިޚްލާޞްތެރި ވުމަށާއި، އަޅުކަންކުރުމަށާއި އެކަލާނގެ އެއްކަލައުވެރިކަމަށް ދެކުމަށް دعوة ދިނުމެވެ. އަދި އެކަލާނގެއަށާއި، އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް އީމާންވުމަށް دعوة ދިނުމެވެ. އަދި އާޚިރަތް ދުވަހަށް އީމާންވުމަށް دعوة ދިނުމެވެ. އަދި الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ޚަބަރު ދެއްވި ހުރިހާ ކަމަކަށް އީމާންވުމަށް دعوة ދިނުމެވެ. الصّراط المستقيم ގެ އަސާސަކީ މިއެވެ. އަދި އޭގެ، الله ޖައްލަވައި އަޅުކަންކުރުން حقّ ވެގެންވާ އެހެން އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވާކަމާއި، މުޙައްމަދުގެފާނީ އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ކަމަކަށް ހެކިވުމަށް دعوة ދިނުމެވެ. އޭގެ މާނައަކީ الله އެއްކަލައުވެރިކޮށް

ކުރުމަތާއި، އެކަލާނގެއަށް އިޚްލާޞްތެރިވުމާއި، އެކަލާނގެއާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލުބޭކަލުންނަށް އީމާންވުމަށް دعوة ދިނުމެވެ. އަދި الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ އެކަލޭގެ ޚަބަރު ދެއްވި ކޮންމެ ކަމަކަށް އީމާންވުމަށް دعوة ދިނުންވެސް މީގެ ތެރެއަށް ވަންނަނީއެވެ. އެއީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަންތައްތަކާއި މަންދޫބުވެގެންވާ ކަންތައްތަކުގެ ބައެކެވެ. އެއީ ޢަޤީދާގައި ވާޖިބުކަންތައްތަކާއި އާޚިރަތް ދުވަހުގައި ވާޖިބުކަންތައްތަކާއި އަދިވެސް މިނޫން ކަންތައްތަކުގެ ބައެކެވެ.

އަދި الله تعالى ވާޖިބު ކުރެއްވި ކަންތައްތަކަށް دعوة ދިނުންވެސް މީގެ ތެރެއަށް ވަންނަނީއެވެ. އެއީ ނަމާދު ޤާއިމުކުރުމަށްވިޔަސް، ޒަކާތް ދިނުމަށް ވިޔަސް، ރޯދަ ހިފުމަށް ވިޔަސް، ޙައްޖު ކުރުމަށް ވިޔަސް އަދިވެސް މިނޫން މިފަދަ ކަމަކަށް ވިޔަސް މެއެވެ.

އަދި الله ގެ މަގުގައި ޖިހާދު ކުރުމަށް دعوة ދިނުމާއި، ހެޔޮ ކަންތައްތަކަށް އަމުރު ކުރުމާއި، ނުބައި ކަންތައްތަކުން މަނާ ކުރުމަށް دعوة ދިނުމާއި، ޖިހާދާއި، ނަމާދާއި، މުޢާމަލާތުތަކާއި، ކާވެނީއާއި، ވަރިއާއި، جِنايَة ތަކާއި، ހަރަދުކުރުންތަކާއި، ވަޞިއްޔަތާއި، ސުލްޙައާއި، އަދި ހުރިހާ ކަމެއްގައި الله تعالى، شرع ކުރެއްވި ގޮތުގައި ހިނގުމަށް دعوة ދިނުންވެސް މީގެ ތެރެއަށް ވަންނަނީއެވެ. އެހެނީ ހުކުމްކުރައްވަނީ الله ގެ ދީނަށް ސާބިތު ދީނެވެ. ދުނިޔޭގެ ދިރިއުޅުމުގައި، އާއިލީ ދިރިއުޅުމުގައި އަޚްލާޤީ ދާއިރާތަކުގައި ހިމެނޭ ކަމެއް ސާބިތުކުރައްވާށެވެ. އަދި މިސްކީނުން، އުޅުއްވާދޭ މީހުންގެ ކަންތައްތަކުގައި، ދީނުގެ ދީނާއި، އުނދަގޫ ބޭނުންތެރި ހިފައިގެން ސާބިތުކުރެއްވެވެ. އަދި ދިރުމު އަޚްލާޤީ ގޮތުގައި އަހަރެމެންނަށް އެދޭން دعوة ދިނެވެ. އަދި ބުދުއަޅާ ދީނާއި، ހޮސްޓާއި ފުރިހަމަ އެއީ ދީނެއް ނަން ކުރެއެވެ. ދޭތެރޭ، އެއްޗެއް ހިމެނެއެވެ. އަދި قيادة އެއްޗެސް ވެއެވެ. އަޅުގަނޑު އަދި ބަޔަކުގެ قيادة ކަމުގައި ކުރެއެވެ. ދޭތެރޭ އެއްޗެއް، ހިމެނެއެވެ. އަދި حكم އެއްޗެސް ވެއެވެ. އަޅުގަނޑު ނަމާދުކަމުގެ ބާރުގައި ހިފައިއެވެ. އަދި الله ގެ شريعة އަށް حكم ކުރުން އެކަލާނގެ حكم ބޭނުން ކުރެއެވެ. ދޭތެރޭ، އެއްޗެއް عبادة އެކެވެ. އަދި ޖިހާދުއެއްގެ ވެއެވެ. الله ގެ މަގަށް ގޮވައި، الله ގެ ދީނަށް ނިކަމެތި ކަމެއް ނިޔާމާއި ޖިހާދު ކުރެއެވެ. ދޭތެރޭ، އެއްޗެއް قرآن އެކެވެ. އަދި ކަލާނގެއެއްވެސް ވެއެވެ. قرآن އަށް ވިސްނައި ފިކުރުކުރާ ގޮތް حكم ބައް ބާރުއެކު ބޭނުން ކުރެއެވެ. އެއީ ކަލާނގެ ބާރަށްޓަކައި ހިނގައިގެ ކަލާނގެތަކަށް ވާސްތާވެއެވެ. ދޭތެރޭ، އެއްޗެއް سِياسَة އެކެވެ. އަދި އިޤްތިޞާދީ ވެއެވެ. މުސްލިމު އަޚްލާޤީ، ބޮޑުވެރި ދުޅަހެޔޮކޮށް ހިމެނޭކަމުގައި، މުސްލިމުންގެ ވެރިކަމުގައި އެއްބައިވަންތަކަން ދެމެހެއްޓުމުގައި، އިޤްތިޞާދީ ރިޔާސަތު ގެނެސްދޭން دعوة ދެއެވެ. އެއީ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ.

﴿ وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ ﴾ (آل عمران: ١٠٣). މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން އެކަތިގަނޑެއްކަން الله ގެ ވާގަނޑުގައި (އެކަލާނގެ ދީނުގައި) ހިފާށެވެ. އަދި ބައިބައިނުވާށެވެ."

ވީމާ، الله ގެ ދީން ގޮވައިލަނީ އެއްބައިވަންތަކަމާއި، މުސްލިމުން ބައިބައި ނުވުމަށް އެއްބައިވަންތަކުރުމާ އަދި އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަށް ދުރުނުކޮށް ގުޅުވައި އަދި ހިތްތަށް ސާފުކުރުމަށާއި، އިސްލާމީ އުޚުއްވަތްތެރިކަން ދިރުވުމަށް ކުރުމަށާއި، ހަސަދަ ކަސްރަތްތަކާއި ތަފާތު މައްސަލަ އެކަކު އަނެކަކަށް އެހީވުމަށާއި، الله އަށް ތަޤުވާވެރިވެ، އެކަލާނގެ އަމުރުތަކަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމަށާއި، މިކަންކަމަށް ގޮވާލައި، حكمة ތެރި صالح سياسة އަކަށެވެ. އަދި ހަމައެފަދައިން އަމާނާތް އަދާ ކުރުމަށާއި، الله ގެ شريعة އަށް حكم ކުރުމަށާއި، الله ބާވައިލެއްވި ގޮތް ނޫން ގޮތަކަށް حكم ނުކުރުމަށްވެސް އެ ދީން ގޮވާލައެވެ. އެއީ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ. ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا وَإِذَا حَكَمۡتُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحۡكُمُواْ بِٱلۡعَدۡلِۚ ﴾ (النساء: ٥٨). މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން الله تعالى ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރައްވައެވެ، ތިޔަބައިމީހުން އަމާނާތްތައް އޭގެ އަހުލުވެރިންނަށް އަދާކުރުމަށާއި، އަދި މީސްތަކުންގެ މެދުގައި ތިޔަބައިމީހުން حكم ކުރާ ހިނދު عدل ވެރިކަމާއެކު حكم ކުރުމަށެވެ."

އަދި އެ ދީނަކީ سياسة އެކެވެ. އަދި اقتصاد އެއްވެސް މެއެވެ. މުޢާމަލާތުގެ شرعي اقتصاد އަކަށް ގޮވައިލައެވެ. އެގޮތުގެމަތިން، އެއްވެސް حرمة އަކަށް ނުބަލައި، އަނިޔާވެރިކަމާއި، غَصْب ނު ޖަމާކުރާ ރައްސާމާލީ اقتصاد އެއް ނޫނެވެ. އަދި މިސްކީނުންގެ މައްޗަށް އަނިޔާވެރިވުމަކަށް، އަދި މިސްކީނުން އަޅުވެތިކުރުމަކަށް ފުރުޞަތުދޭ ނުބައިރައްޔިތު ފަހުން ފަސާދައިފަދަ اشتراكي اقتصاد އެއްވެސް ނޫނެވެ. ވީމާ، މި ދީ اقتصاد ނަކީ އެއްވެސް اقتصاد އެއް ނޫނެވެ. އަދި ކިޔުއްވާށެވެ! ދީ اقتصاد ގެ ދުރުދުރުގައިވާ اقتصاد އެކެވެ. އަދި މި ދުރަކުގެ ދުރުދުރުގައިވާ މަގެކެވެ. އަދި މި ދީ ބާޠިލްގެ ދުރުދުރުގައިވާ حقّ އެކެވެ. ވީމާ، ހުޅަނގުގެ މީސްތަކުން މުދާ މާތް ކުރިއެވެ. އަދި އެއަށް ޢިބާދަތްކުރުމުގައި ހައްދު ފަހަނައަޅައި ދިޔައެވެ. އެއީ ހުރިހާ ވަސީލަތްތަކުން މުދާ ޖަމާކޮށްފުމަށް ދަންނަށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން އެ މުދާ ޖަމާކުރުމުގައި الله تعالى حرام ކުރައްވާ މަގުތަކުންވެސް ކަޑައްތުކުރިއެވެ. އަދި އިހުމަކީގެ މުޅިދުނިޔެ ސޫދީންނާއި، އެބައިމީހުންގެ ގޮތުގެ ތަބާވީމުން އަޚްލާގުގެ މުޅިތަން އިބާހިއްޔާތަށް ނުކުރިއެވެ. އަދި ކިޔުއްވާށެވެ! އެބައިމީހުން އުމުރާތަށް އަޚްލާގުތަކެވެ. އަދި އުމުރާތަށް ރަނާލާ ގޮތްގައި ދުރުޝެވެ. އެކަމުގައި އެބައިމީހުން އެކުރި ކަމްތަކަށް އެއްގޮތަކަށްވެސް ބަލާށް ނުލައެވެ. އަދި ކިޔުއްވާށެވެ! އަޚްލާގުން އަޚްލާޤީ ކުރިއެވެ. އަދި ޖިހާދުކަމް އަނިޔާވެރިވިއެވެ. އަދި الله އަށް

ކާފިރުވިއެވެ. އަދި ހުރިހާ ދީނަކަށް އިންކާރު ކުރިއެވެ. އަދި ބުނެއެވެ. އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވެއެވެ. އަދި ޙަޔާތަކީ މާއްދާއެކެވެ. (އެބަހީ އެއްވެސް ކަލާނެ އިލާހަކު ވުޖޫދުގައިވެގެން ވާކަމެއް ނޫނެވެ. އަދި ކިޔައްވާ! ހުރިހާ ކަމެއްވެސް ބިނާވެގެންވަނީ ޚާއްޞަ ގަވާއިދެއްގެ މައްޗަށެވެ.) ފަހެ މިބައިމީހުން މުދަލަށް އެއްވެސް ޤީމަތެއް ނުބެހެއްޓިއެވެ. އަދި އެމުދާ ހާސިލު ކުރުމުގައި ޙަލާލު ޙަރާމް ބެލުމެއް ނުވެއެވެ. އަދި މުދަލާ ހަމަ، އެމުދާ ޚަރަދުކުރާ ވަސީލަތްތަކަށްވެސް ފުރުމާލެއް ނުބަހައްޓައެވެ. އަދި މިސްކީނުންނާއި، الله تعالى އެބައިމީހުންގެ فطرة އަކަށްއެގެ މައްޗަށް ލެއްވި އަޚްލާޤީ ހައްދުތަކާއި، ފައިސާ ބަހައިލުން ކުރިމަތިވި، އެބައިމީހުންގެ ހުރި ކުޑަކުރަނިވާކަމާއި، އެބައިމީހުންގެ ބޭނުންތަކާއި، الله تعالى އެބައިމީހުންނަށް ދެއްވި އަޚްލާޤީ ގޮތްތަކުން ފައިދާ ބަލައިގަތުމަށް ދެވުނު ހުރަސްއެޅިއެވެ. ފަހެ، އިސްލާމްދީނުގައި މިބައިމީހުންގެ މި ދެ ބަދަލާއި ބަޔަކަށެއްވެގެންނުވެއެވެ. ފަހެ، އިސްލާމްދީން އަދިސްފަހައިގައި މުދާ ހޯދުމާއި ނުކުރުމާއި، އަސާސީ ޙައްޤުތަކާއި، ވިޔަފާރިކަމާއި، ރިބާއާއި، މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް އަސާސީ ޙައްޤުތަކުން އެއްކިބާވެގެންވާ شرعي ވަސީލަތްތަކުން އެކަމާ ގުޅިގެން ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން އެދިން އަސާސީ ފުރިހަމަ މިލްކުވެރިކަމާއި، އިޖްތިމާޢީ މިލްކުވެރިކަން އިޖްތިމާޢީ ކުރެއްވިއެވެ. އެހެންކަމުން އެދީނަކީ ދެ نظام ގެ ދެމެދުގައިވާ نظام އެކެވެ. އަދި ދެ اقتصاد ގެ ދެމެދުގައިވާ اقتصاد އެކެވެ. އަދި އަސާސީގޮތުގައި ދެ މަގުގެ ދެމެދުގައިވާ މަގެކެވެ. ފަހެ، އެ ދީން މީހާ ހައްދުކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި އެކަމާ ގުޅިގެން ގޮވައިލައްވައިފިއެވެ. އަދި حكمة ގެ ވަސީލަތްތަކުން އެކަމުގެ އާދަޔާ ގުޅިގެން ގޮވައިލައްވައިފިއެވެ. އެއީ އެކަމުގެ އާދަޔާ ގުޅޭ މީހާ، الله އަދާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއަށް ކިޔަމަންތެރިވެވަޑައިގަތުމެވެ، الله تعالى އެކަލާނގެ މައްޗަށް ވާޖިބުކުރެއްވި ކަންތައްތަކުން އެކަމުގައި ހަމައެކަނި އެކަމުގެ މަސްލަޙަތު ނުވާތީއެވެ. މިއެންމެހާ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَأۡكُلُوٓاْ أَمۡوَٰلَكُم بَيۡنَكُم بِٱلۡبَٰطِلِ ﴾ (النساء: ٢٩). މާނައީ: "އޭ އީމާންވި މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދާ ތިޔަބައިމީހުންގެ ދެމެދުގައި ބާޠިލުގޮތުގައި ނުކާށެވެ."

އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ، دَمُهُ، وَمَالُهُ، وَعِرْضُهُ" (رواه مسلم). މާނައީ: "ކޮންމެ މުސްލިމަކު އަނެއް މުސްލިމާގެ މައްޗަށް އޭނާގެ ލޭއާއި، އޭނާގެ މުދަލާއި، އޭނާގެ އަބުރު ޙަރާމްކުރެވިގެންވެއެވެ". އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު حجّة الوداع ގައި نَحْرُ ގެ ދުވަހު (عيد ދުވަހު) މިނާގައި ދެއްވި خطبة ގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "إِنَّ دِمَائَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ، كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا، فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، فِي بَلَدِكُمْ هَذَا" (متفق عليه). މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ލޭއާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ މުދަލާއި، ތިޔަބައިމީހުންގެ އަބުރުތައް

ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ހުރުމަތްތެރިވެގެންވެއެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުންގެ މި ރަށުގައި (މައްކާގައި) ތިޔަބައިމީހުންގެ މި މައްސަރުގައި (ذوالحجة މަހުގައި) ތިޔަބައިމީހުންގެ މި ދުވަސް (نَحْرُ ގެ ދުވަސް) ހުރުމަތްތެރިވެގެންވާ ފަދައިންނެވެ". އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވެއެވެ: "لأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ أَحْبُلَهُ، ثُمَّ يَأْتِي الْجَبَلَ فَيَأْتِي بِحُزْمَةٍ مِنْ حَطَبٍ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَبِيْعَهاَ، فَيَكُفَّ اللهُ بِهاَ وَجْهَهُ، خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أَعْطَوْهُ أَوْ مَنَعُوْهُ" (رواه البخاري). މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ކުރެ މީހަކު އޭނާގެ ވާ ގެނެސް ހިފައިގެން ފަރުބަދަ ކައިރިއަށް ގޮސް، ދަރު ބޮނޑިއެއް ބުރިކަށީގައި އުފުލައިގެން އައިސް އެ ދަރުބޮނޑި ވިއްކާލައި، އޭގެ ސަބަބުން الله تعالى އޭނާ މީސްތަކުންގެ ކިބައިން ސުވާލުކުރުމުން ސަލާމަތްކުރެއްވުން، އޭނާއަށް، މީސްތަކުންގެ ކިބައިން ސުވާލުކުރުމަށްވުރެ ހެޔޮ ވާނެއެވެ. އެއީ އެމީހުން އޭނާއަށް ދިނަސް ނުދިނަސް ވެއެވެ". އަދި އެކަލޭގެފާނާ ސުވާލު ކުރެވުނެވެ. އާމްދަނީ ލިބޭ ގޮތްތަކުގެ ތެރެއިން އެންމެ ރަނގަޅު މަސައްކަތަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟" ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ: "عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ وَكُلُّ بَيْعٍ مَبْرُوْرٍ" (رواه أحمد) މާނައީ: "އިންސާނާ އަމިއްލަ އަތުން ކުރާ މަސައްކަތެވެ. އަދި (شرعي ގޮތުން ކަށަވަރުކުރެވިފައިވާ ޝަރުޠުތައް ފުރިހަމަކޮށް ކުރާ) ހުރިހާ ވިޔަފާރިއެކެވެ". އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވެއެވެ. "ماَ أَكَلَ أَحَدٌ طَعَاماً قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللهِ دَاوُدَ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ" (رواه البخاري). މާނައީ: "އެއްވެސް މީހަކު، އޭނާގެ އަމިއްލަ މަސައްކަތުން ލިބޭ ކާއެއްޗަކަށްވުރެ ހެޔޮ ކާބޯތަކެތި ކާއެއް ދުވަހަކުވެސް ނުކައެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ ނަބިއްޔާ داود عليه السّلام އެކަލޭގެފާނުގެ އަމިއްލަ އަތުންކުރާ މަސައްކަތުން ލިބޭ ރިޒުޤު ކާވަޑައިގަތެވެ".

މި ނަޞޭޙަތަށް އަހަރެމެންނަށް ބަރާބަރެއްނުވާ، ދުނިޔޭގައި އިސްލާމީ نظام އަކީ ފުރިހަމަ نظام އެއްކަމެވެ. ހުޅަނގުގެ މުސްތަޝްރިޤުންނާއި، އެމީހުންނަށް ތަބާވާ މީހުންގެ އަނިޔާވެރި ތަޢައްޞުބީ نظام އާއި އެކަށައިގެންވާ نظام އެއް ނޫނެވެ. އަދި މުސްތަޝްރިޤުންގެ މުޢާމަލާތް ބަޔާންކުރާ، އެ ދުނިޔޭގެ އަހުލުވެރިންގެ ބޮޑުމަދުވެރިކަން ޤާބިލުކަން، އެ ދުނިޔޭގެ އެއްވެސް ފަރުވާގެ ނަޞޭޙަތެއް، ޤާނޫނުތަކެއް އަދި ފިލުވަތްތަކުން، އެ ޤާނޫނުތަކެއް ހަމަހަމަކަން ނެތިގެން، އަދި އެމީހުންގެ الله تعالى ބަރާބަރުކުރެއްވި އެއްބަސް ބަރާބަރުކަމަށް ދީނުން މުސްލިމުން އިސްލާމީ نظام އާއި އެކަށައިގެންވާ نظام އެއްވެސް ނޫނެވެ. ފަހެ، ދީބައިން ހެއްދަވާގެންނެވި شرعي ވަސީލަތްތަކުން އެމީހުން އެއީ ހަމަ ބާޠިލު ކުރުމެވެ. އަދި الله تعالى شرع ކުރެއްވި، އެކަލާނގެ ހެއްދެވުއްވި ވަސީލަތްތަކުން ދީނާ ބާޠިލުކޮށްފައިވާ އާދަތަކާއި، މުދަލުގެ އެންމެ ބޮޑު حقّ ދެކޮޅު ދީބައެވެ. އަދި ދުރުވެރި

އުޚުއްވަތްތެރިކަމާއި، الله އަށް ތަޤްވާތެރިވުމާއި، އެކަލާނގެ އަޅުތަކުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމާއި، އަދި ކޮންމެ މުސްލިމަކު އެހެންގެ ޙައްޤަށް އިޙްތިރާމްކުރުމާއި މިކަންކަމަށްވެސް އިސްލާމްދީން دعوة ދެއެވެ. އަދި ރުޅިވެރިކަމާއި، ޙަސަދަވެރިކަމާއި، ކަރުހިވެރިކަމާއި، ޒުލުމްތެރިކަމާއި އަދިވެސް މިނޫން ބަދުއަޚްލާޤީ އެއްވެސްކަމަކަށް އެދިން دعوة އެއް ނުދެއެވެ. އެއީ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ދީނެއްކަމުންނެވެ.

﴿ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ﴾ (التوبة: ٧١). މާނައީ: "މުއުމިނުން ފިރިހެނުންނާއި މުއުމިނުން އަންހެނުންނަކީ އެއްބަޔަކު އަނެއްބައެއްގެ އެކުވެރިންނެވެ". އަދިވެސް އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

﴿ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ ﴾ (الحجرات: ١٠). މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން މުއުމިނުންނަކީ އަޚުންތަކެވެ".

އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ބަޔާންފުޅު ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لاَ يَظْلِمُهُ، وَلاَ يَحْقِرُهُ، وَلاَ يَخْذُلُهُ" (رواه مسلم). މާނައީ: "އެއް މުސްލިމަކީ އަނެއް މުސްލިމެއްގެ އަޚެވެ. އޭނާ، އޭނާގެ މައްޗަށް އަނިޔާވެރިއެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި ދޫކޮށްލައިވެސް ނުލާނެއެވެ. އަދި ނިކަމެތިކޮށްވެސް ނުލާނެއެވެ".

ފަހެ، އެއް މުސްލިމަކީ އަނެއް މުސްލިމާގެ އަޚެވެ. އޭނާގެ މައްޗަށް އޭނާގެ އަޚާއަށް އިޙްތިރާމް ކުރުމާއި، ނިކަމެތި ނުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދި އޭނާއަށް އިންސާފުވެރިވުމާއި، الله تعالى شرع ކުރައްވާ ފަދަ ގޮތަކުން އޭނާގެ حقّ ދޭއް އޭނާއަށް އަދާކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދިވެސް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ބަޔާންފުޅު ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضاً" (متّفق عليه). މާނައީ: "އެއް މުއުމިނަކީ އަނެއް މުއުމިނުންނަށް ބިނާއެއްފަދައިން، އެއް ބައި އަނެއް ބައި ގަދަ ކުރުވާ ގޮތަށް ތަގުވިގެންވާ ބިނާއެއް ފަދައިންނެވެ". އަދިވެސް އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅު ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ" (رواه أبو داود) މާނައީ: "އެއް މުއުމިނަކީ އޭނާގެ އަނެއް މުއުމިން އަޚާއަށް ދޫނުބަލާ ލޯގަނޑެކެވެ".

ދެ އަޚުންނެވެ! ތިބާގެ އަޚާއަށް ވާ ދޫނުބަލާ ލޯގަނޑެއްކަމުގައި ވާށެވެ. އަދި ތިބާއީ، ތަޤްވާތެރި އުޚުއްވަތްތެރިކަމުގެ ބިނާގެ އެއް ބައެއްކަމުގައި ޤާއިމުވެގެންވާ ބިނާގެ އެއް ގަލެއްކަމުގައިވާށެވެ. ފަހެ، ތިބާގެ އަޚާގެ حقّ އާއި މެދު الله އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ. އަދި އޭނާގެ حقّ ދެނެގަންނާށެވެ. އަދި حقّ ގޮވައި، ނަސޭހަތާއި ތަޤްވާތެރިކަމާއިލާ އޭނާއާއި މުޢާމަލާތް ކުރާށެވެ. އަދި ތިބާގެ މައްޗަށް ލާޒިމުވެގެންވާ އިސްލާމްދީނުގައި އެކުވެރިކަންކަމަށް ހިފުމެވެ. އެއީ ވާޖިބު ބާއްވާފައި އަނެއް ވާޖިބުގައި ނުހިފާށެވެ. حكم ތަކާއި، ޙަލާލުތަކާއި ދޫކޮށްލާ ހާލު، ޙަރާމްގައި ނުހިފާށެވެ.

އަދި ޢަޤީދާ ދުސްތޫރާ ޤާނޫނުގައި ޢަމަލުކުރަންޖެހޭ حكم ތަކުގައި ނިޒާމުތަކެވެ. އަދި ކިޔުއްމަ! އިސްލާމްދީނުގައި އެކި އެކަންކަމަކާ ހިމެނެވެ. ޢަޤީދާއާއި، ޢިބާދާއާއި، ޢަމަލާއި، އިޤްތިޞާދީއްޔާއި، ސިޔާސީއާއި، އިޖުތިމާޢީއާއި، އަދިވެސް މިނޫން ހުރިހާ ގޮތަކުން އެދީނުގައި ހިމެނެވެ. އެއީ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ޤަވާޢިދުތަކެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱدْخُلُوا۟ فِى ٱلسِّلْمِ كَآفَّةً وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴾ (البقرة: ٢٠٨). މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްމީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން އިސްލާމްދީނަށް އެއްކޮށްކަމަކަށް ވަންނާށެވެ. އަދި ޝައިޠާނާގެ ފިޔަވަޅުތަކަށް ތަބާނުވާށެވެ. އެހެނީ، ހަމަކަށަވަރުން އޭނާއަކީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ހުރި ފާޅުވެގެންވާ ދުޝްމަނެކެވެ."

ސަލަފުންގެ ޢުލަމާއުން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އާޔަތުގެ މާނައިގައި "سِلْمُ" ގެ މުރާދަކީ އިސްލާމްކަމަކަށް ވަންނާށެވެ. އެހެނީ، އިސްލާމްކަމުގެ މުރާދެވެ. އިސްލާމްކަމަށް "سِلْم" އޭގެ ސިފައެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ سلامة ކަމުގެ މަގެވެ. އަދި ދުނިޔެއާއި އާޚިރަތުގައި ދިރިހަމަޖެހުމެވެ. ވީއެ އެއީ "سِلْم" އެވެ. އަދި "إسلام" އެވެ. ވީއެ އިސްލާމްކަން "سِلْم" އަށް (އެހެނީ ސަލާމަތްކަމަށް) ގޮވާލައެވެ. شرعي ޙުކުމްތަކާއި ޤާއިމުވުމާއި، قِصَاص އާއި، حدّ ތަކުގެ ޢަދުއްލަތުން މުސްލިމުންގެ ލޭތައް ދިރުމަށް ޙައްޤީގެން ސަލާމަތް ކުރުވަން ގޮވާލައެވެ. ވީއެ، އެއީ ސަލާމަތްކަމަކަށް މިއީގެންނާ އަދި ސަލާމަތްކަމަކަށް ދާ ދިނެއެވެ. އަދި އަމާންކަން ދިނެއެވެ. އަދި އަމާންކަން ދާ ދިނެއެވެ. އެހެންކަމުން الله تعالى وحي ކުރައްވައެވެ. ﴿ ٱدْخُلُوا۟ فِى ٱلسِّلْمِ كَآفَّةً ﴾، އެބަހީ އިމާންކަމުގެ ހުރިހާ ވަނަތަކަކަށް ވަންނާށެވެ. އެއްބައިގައި ހިފައި އަނެއްބައި ދޫކޮށްލާފައިކަން ނުވާނެއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ޖެހިގެންނެވެ އިސްލާމްދީނުގައި އެއްކޮށް ހިފުމެވެ. ﴿ وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ﴾. އެބަހީ، الله تعالى ކަމަށްކުރުމަށް އަންގަވައި ފުރިހަމަކޮށްދިނުމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ޝައިޠާނާ دعوة ދެނީ ކުށްކުރުމަށެވެ. އަދި الله ގެ ދީން އެއްކޮށް ދޫކޮށްލުމަށެވެ. ވީއެ އެއީ އެނގޭ ބޭރު ދުޝްމަނެކެވެ. އެހެންކަމުން މުސްލިމާގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާ އިސްލާމްދީނުގައި އެއްކޮށް ހިފުމެވެ. އަދި މުޅި އިސްލާމްދީނުން ދިނުމުން ހިފުމެވެ. އަދި اللهގެ ވަޙްޔުގައި ވިދާޅުވެފައިވާ ހިފެހެއްޓުމެވެ. އަދި ހުރިހާ ޙާލަތްތަކެއްގައި ޝަރީޢަތުގެ ބައިތަކުން ސަލާމަތްވާން ރައްކާތެރިވުމެވެ. މިގޮތަށް، މިބާވަތުގެ މައްސަލަތަކުގައި ވާޖިބުވެގެންވާ ޢިބާދާތަކާއި، މުޢާމަލާތުތަކާއި، ކައިވެނީގެ، ވަރިއާއި، ނަފަޤާތަކާއި، رَضَاعَة އާއި، ބެލެހެއްޓުމާއި، ހަރުމަތާއި، ދުޝްމަނުންނާ އަނގަތާއި، އެކުވެރިންނާއި އެކަމުގައި ބަޔަކުންގެ ސުލްޙުތަކާއި، جِنَايَة ތަކާއި އަދި ހުރިހާ ކަމެއްގައި الله ގެ شرع، تَحْكِيْم ކުރުމެވެ. (އެހެނީ

ޙުކުމްކުރާ ފަރާތްކަމުގައި ހަމަޖެއްސުމެވެ.) ހުރިހާ ކަމެއްގައި الله ގެ ދީން تَحْكِيْم ކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އަދި މީހާގެ އަގާ މީހާ ކަމެއްގައި مُوَافق ވުމުން އޭނާއާއި ޙުރުމަތްތެރިވުމަކާއި އަދި އަނެކަކު މީހާ رأي އެއްގައި ނުވަތަ މައްސަލައެއްގައި خلاف ވުމުން އޭނާއާ ޢަދާވާތްތެރިވުމުން މީހާ ރުޅިއާދެރިވާހުއްޓެވެ. އެހެނީ އެކަން އެގޮތަށް ކުރުން އެއީ އިންސާފުއްޓުންނެވެ. ފަހެ، الله އުފައްދަވާފައިވާ ޤުރުއާނުގައިވެސް މައްސަލަތަކުގައި އިންޞާފުވުމެވެ. އެހެންނަމަވެސް އުޅަނދުކުރުމުގެ މުދާގައި ހުރި ސަބަބު ގުޅުމަކަށް އަދި އެކުވެރިކަމާއި ލޯތްބަކަށް އެއްވެސް ބަދަލެއް ނާދެއެވެ.

ފަހެ، މުއުމިނާ ޙަމަލު ކުރަންޖެހޭނީ الله ގެ شرع އަށެވެ. އަދި ދީނުއްކުރުމުގައި ބަލަންޖެހޭނީ حقّ އެވެ. އަދި ކޮންމެ މީހެއްގެ މައްޗަށް ދަނީގާއި އެކު ވެސް حقّ އިސްކުރަންޖެހޭނެއެވެ. އަދި އެކަމަކު އެ حقّ އިސްކުރުން، އޭނާގެ އަތް ބައްޔާ ފަހަރު ދަނީގާ ފާޑުކިޔާ އިޖްތިހާދީ މައްސަލަތަކާއި رأي ގައި އޭނާއާ خلاف ވުމުން އޭނާގެ މައްޗަށް އަނިޔާވެރިވެ، އޭނާއަށް ބައިންސާފުވެރިވުމަކަށް ހަރަދެއް ނުވާނެއެވެ. އަދި نصّ تَأْوِيْلُ ކުރުމުގައި ބައެއް ފަހަރު خلاف ވާ މައްސަލަތަކުގައި ކަންތައްކުރަންޖެހޭނީ މިގޮތަށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަނަޑައަޅުން އެ تأويل ކުރާ މީހާ ބައެއް ފަހަރު އުޒުރުވެރިއެއްގެ ގޮތުގައި ބެލެވޭނެއެވެ. ފަހެ، މީހާގެ މައްޗަށް ތުޙުމަތުގެ ވާހަކަ ނުދައްކާ އޭނާއަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމެވެ. އަދި އޭނާއަށް ހެވަށް ދުޢާކުރުމެވެ. އަދި އޭނާގެ އެ އަމަލު، އޭނާއާ ޢަދާވާތްތެރިވުމަކާއި، އޭނާއާއި ޢަދާވަތްވުމަކަށް ވިއްނުކުރެވޭ. އަދި މީހާއާއި، މީހާގެ އަނގަ ކިބައިން ދުރުކުރުން ނުހުންނަ ކަމަކަށް ފުރުޞަތެއްކަމުގައިވެސް ވިއްނުކުރެވޭ. ولاحول ولا قوّة إلاّ بالله.

އިސްލާމްދީނަކީ ޢަދުލުވެރިކަމުގެ ދީނެވެ. އަދި حقّ އަދާއި، އިންސާފުވެރިކަމަށް حكم ކުރާ ދީނެވެ. އަދި الله تعالى އިސްލާމް ކުރެއްވީ ކަމެއްގައި ފެނުމީ ހަމަހަމަކަން އެކުލެވިގެންވާ ދީނެވެ. ފަހެ، އެދީނުގައި ހުރިހާ ހެޔޮކަން دعوة ދީފައިވެއެވެ. އަދި އެދީނުގައި ރަޙްމަތާއި އަޚްލާޤާއި، ހެޔޮ ޢަމަލުތަކާއި، އިންސާފާއި، ޢަދުލުވެރިކަމާއި އަދި ހުރިހާ ބޮޑެތި އަޚްލާޤުތަކަކަށް ދުޢުވާކަން دعوة ދީފައިވެއެވެ. الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُ بِٱلْعَدْلِ وَٱلْإِحْسَـٰنِ وَإِيتَآيِٕ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ وَٱلْبَغْىِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾ (النحل: ٩٠). މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، ޢަދުލުވެރިވުމާއި، އިހްސާންތެރިވުމާއި، ގާތްތިމާގެ މީހުންނަށް އެއްޗެހި ދިނުމަށް الله تعالى އަމުރުކުރައްވައެވެ. އަދި ފާޙިޝް ކަންތައްތަކާއި، ނުބައި ކަންތައްތަކާއި، ބަޣާވާތްކުރުމުން އެކަލާނގެ ނަހީ ކުރައްވައެވެ. އެކަލާނގެ ތިޔަބައިމީހުންނަށް (މިކަންތައްތަކުން) ނަސޭހަތްތެރިވެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އެއީ، ތިޔަބައިމީހުން ހަނދާންކުރުމަށްޓަކައެވެ". އަދިވެސް

އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَـٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَـٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾ (الحجرات: ١٣). މާނައީ: "އޭ މީސްތަކުންނޭވެ! ފިރިހެނަކާއި އަންހެނަކުގެ ކިބައިން މިމަން الله ތިޔަބައިމީހުން ހެއްދެވީމެވެ. އަދި ވަންހަމަކަކަށާއި ޤަބީލާތަކަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ލެއްވީމެވެ. އެއީ ތިޔަބައިމީހުން އެކަކުއަނެކަކާ ތަޢާރަފުވުމަށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން الله ގެ ހަޟްރަތުގައި ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ މާތް މީހަކީ ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެންމެ ތަޤްވާވެރި މީހާއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން، الله تعالى އީ މުޅިން ދެނެވޮޑިގެންވާ، ހަބަރުވަތް ދެނެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ".

خلاصة: ހަމަކަށަވަރުން އިސްލާމީ داعي ގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ އިސްލާމްދީނަށް އެކުވެރިކަމަކަށް دعوة ދިނުމެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ ދެމެދުގައި ބައިބައި ނުކުރުމެވެ. އަދި ވަކި މަޛްހަބަކަށް، ނުވަތަ ވަކި ޤަބީލާއަކަށް ނުވަތަ، އޭނާގެ ޝައިޚަކަށް ނުވަތަ ރައީސަކަށް ނުވަތަ އަންނޮޅުވުސް ފަރާތަކަށް ތަޢައްޞުބު ނުވުމެވެ. އަދި ކިޔާއްތަ! އޭނާގެ ރަނގަޅަކަށް ވާންޖެހޭނީ حقّ ސާބިތުކުރުމާއި، حقّ ބަޔާންކުރުމެވެ. އަދި އެ حقّ ގެ މައްޗަށް މީސްތަކުން قائم ކުރުމެވެ. އޭރު މިތިބިއެތިބި މީހުންގެ رأي އާ خلاف ވިޔަސްވެސްމެއެވެ. "އަދި މިތިބި މީހުންގެ މަޛްހަބު އެތިބި މީހުންގެ މަޛްހަބަށްވުރެ އައްޔާކަށް ބޮޑެވެ". މިފަދައިން ބުނެ، މަޛްހަބުތަކަށް ތަޢައްޞުބުވާ މީހުން މީސްތަކުންގެ އުފެދުންހިނދު މީސްތަކުންގެ ތެރޭގައި ބައިބައިވުންތަކާއި، اختلاف ފުރަތަމަ އުފެދިއްޖެއެވެ. އޭރު މީސްތަކުންނަކީ ބައެއް މީހުން އަނެއްބައިމީހުންގެ މަޛްހަބު ނޫން މަޛްހަބެއްގެ މީހާކާ އެކު ނަމާދު ނުކުރުމާ ހަމައަށް މިކަންތައް އަނެއްބައިމީހުން ގެންގޮސްފައިވަނީ ދާންދެނެވެ. ފަދަ، شافعي މަޛްހަބުގެ މީހާ حنفي މަޛްހަބުގެ މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދެއް ނުކުރެއެވެ. އަދި حنفي މަޛްހަބުގެ މީހާ مالكي މަޛްހަބުގެ މީހެއްގެ ފަހަތުގައި ނަމާދެއް ނުކުރެއެވެ. އަދި حنبلي މަޛްހަބުގެ މީހެއްގެ ފަހަތުގައިވެސް ނަމާދެއް ނުކުރެއެވެ. ވަކި މަޛްހަބަކަށް ދިނުމި، ތަޢައްޞުބުވެފައިވާ ބައެއް މީހުންގެ ކިބައިންވެސް މިކަންތައްތައް މިޒަމާން ހިނގާފައެވެ. އަދި މިއީ މުސްލިމުންގެ ތެރޭގައި ހިތާމަ ކަމެކެވެ. އަދި ސަލަފުއްޞާލިޙުންގެ ދުވަސްވަރުގައި މަޛްހަބުތަކުގެ ތެރޭގައި ހިލާފު ކަމެއްވެސްވިއެވެ. ފަދަ، ހުރިހާ އިމާމުންނަކީ ހިދާޔަތުގެ އިމާމުންނެވެ. އިމާމު شافعي އާއި، އިމާމު مالك އާއި، އިމާމު أحمد އާއި، އިމާމު أبو حنيفة އާއި، އިމާމު أوزاعي އާއި، އިމާމު إسحاق بن راهوية އާއި މިފަދަ ހުރިހާ ބޭކަލުންނަކީ ހިދާޔަތުގެ އިމާމުންނެވެ. އަދި حقّ ގެ داعي ންނެވެ. އެބޭކަލުން މީސްތަކުންނަށް الله ގެ ދީނަށް دعوة ދެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންނަށް حقّ އަށް އިރުޝާދުދެއްވިއެވެ. އަދި އެބޭކަލުން، އެބޭކަލުން ކުރެ ބައެއް ބޭކަލުންނަށް ސަޕޯޓްކޮށް ތަރުޙީބު ދެއްވުމުގެ

ސަބަބުން ބައެއް (فرعي) މައްސަލަތަކުގައި اختلاف ފެނިގެންދެއެވެ. ފަހެ، އެބައިމީހުންނަކީ ބައެއް ބައިމީހުން ފަހަރެއްގައި އިޖުތިހާދުކޮށް މައްސަލަ حقّ އާއި ދިމާކޮށް އޭގެ ސަބަބުން ދެ އަޖުރު ހާސިލުކުރެއްވި ބައިމީހުންގެ ގޮތުގައެވެ. (އެއީ އިޖުތިހާދުގެ އަޖުރާއި، މައްސަލަ حقّ އާ ދިމާވުމުގެ އަޖުރެވެ). އަދި ބައެއް ބައިމީހުން ފަހަރެއްގައި އިޖުތިހާދުކޮށް އެހެންނަމަވެސް މައްސަލަ حقّ އާ ދިމާނުވެ، އެހެންވުމުގެ ސަބަބުން އެއް އަޖުރު ހާސިލުކުރެއްވި ބައިމީހުންގެ ގޮތުގައެވެ. (އެއީ ހަމައެކަނި އިޖުތިހާދުގެ އަޖުރެވެ. އަދި އެއީ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އެވިދާޅުވި ބަސްފުޅުގެ މުރާދާއި މަޢުނައެވެ). ފަހެ، މިފަދަ މައްސަލަތައް ޚިލާފުވެގެންވާނީ އެބައިމީހުންގެ حقّ ގައި، އެބައިމީހުންގެ ދެބަސްވުމާއި، އެބައިމީހުންގެ ވަސީލަތް ދުރުކުރުމެވެ. އަދި އެބައިމީހުންގެ މައްސަލަ ހިތް މަޖުބޫރުކުރެވޭ ކުރުމެވެ. އަދި އެބައިމީހުންނަށް އިސްލާމްދީނުގެ އިލްމުންނަމަވެ، حقّ ގެ داعي ން ކަން ދޫނުކުރުމެވެ. އެކަމުގެ އެކަން، ތަޤުލީދުވުމާއި، ކަން تَقْلِيْدُ ކުރުމުގެ މައްސަލަ (އެބަ، ސަބަބަ ތަޢުލީމު خلاف ހަމަ އެއްވެސް ތަޢުލީމް ނުކުރާ ހިނގާ ތަބާވުމުގެ މައްސަލަ) މިބާ ރައްދުކުރުމަ ނުފޫޒުވެ. ފަހެ، "ހުރިހާ ގޮތަކުންވެސް حقّ ގެ ގޮތުން އެންމެ ރަނގަޅު ގޮތެއް ގެންގޮސް ދަނީ ރަނގަޅެވެ. ނުވަތަ ކޮންމެ ހާލަތެއްގައިވެސް حقّ އާ އެންމެ ގާތްވާކަން ބޭނުމަކީ ގޮތެއް ގެނދަނީ ރަނގަޅެވެ. ދެފަހަރުވެސް އޭނާގެ ގޮތެއް ނުބައެއް ނުވާނެއެވެ". މިފަދައިން މިބާ ބުނުން އެއްގޮތަކަށްވެސް ރަނގަޅެއް ނުނުވެ. އެއްގޮތަކަށްވެސް އެހެން ބުނެވެން ނުވާނެއެވެ.

މިބާގެ މައްސަލަ ޚިލާފުވެގެންވާނީ حقّ ގައި މިބާ ހިފުމެވެ. حقّ އާގެ ދަލީލު ފައްސަވާއްޖެ ހިނދު އެ حقّ ގަން ތަބާވުމެވެ. އެއީ ހިތްއެކަނި ހިފާ خلاف ވިސްނަވެސްމެއެވެ. އަދި މިބާގެ މައްސަލަ ޚިލާފުވެގެންވާ ތަޢައްޞުބުވުމާއި، ކަން تَقْلِيْدُ ނުކުރުމެވެ. އަދި ހެއްޔެވެ! އިލްމުންގެ حقّ ގައި އެބައިމީހުންގެ ވަސީލަތް ދުރުކުރުމެވެ. އެކަމުގެ އެއްބަސް މިބާގެ ނަފްސަކަށް، މިބާގެ ދީނަށް ފަރުވާތެރިވާކަށްޖެއެވެ. ފަހެ، މިބާ حقّ ގައި ހިފައި އެ حقّ ހަމަ ދޫނުކުރެވެ. އަދި މިބާގެ ކިބައިން އެދުވިއްޖެ ހިނދުގައި އެ حقّ ހަމަ އިޚްލާޞް ދޫނުކުރެވެ. ފަހެ، މިބާ الله ހަމަ ބިރުވެރިވެ އެކަލާނގެ (ޢަޒާބު) ހުށަހެޅުމުގެ ފުރަތަމަ ޙިފާޒަތްކުރެވެ. އަދި މިބާގެ ހަމަތަކަ ނަފްސުން މިބާގެ އިލްމުނަޒަރު އެކި އިންސާފުވެރިކަން ބަލާލާނެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން حقّ ހަމަ އެކަށީގެންވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން މައްސަލަތަކުގައި އިޖުތިހާދު ކުރާ މުޖުތަހިދުން އެބައިމީހުންގެ މައްސަލަ حقّ އާ ދިމާވެ ރަނގަޅުވެއްޖެނަމަ އެބައިމީހުންނަށް ދެ އަޖުރެވެ. އަދި حقّ އާ ދިމާނުވިނަމަވެސް އެބައިމީހުންނަށް އެއް އަޖުރެވެ. މުޖުތަހިދުންނަކީ މި ދީނުގެ ހިތްތަކާއި، އިލްމުވެރިއެއް، އިމާމުންނެވެ. ސުންނަތުގެ އަހުލުވެރި މުޖުތަހިދުންނެވެ. އެއީ އެކަން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަރިހުން ބަޔާންކޮށް ސާބިތުވެގެންވާ ގޮތުންނެވެ.

دعوة ދިނުމުގެ މަޤްޞަދާއި އޭގެ هدف ދަންނަވައެވެ.

دعوة ދިނުމުގެ މަޤްޞަދާއި އޭގެ هدف އަކީ މީސްތަކުން ޖާހިލިއްޔަތުގެ އަނދިރިކަމުން حقّ ގެ އަލިކަމަށް ނެރުމެވެ. އަދި އެބޭފުޅުންނަށް حقّ އަށް ހިދާޔަތު ދިނުމެވެ. އެއީ އެބޭފުޅުން އަށް حقّ ގައި ހިފައިހުރުމަށް ބާރުދެނެވެ. އަދި ނަސޭހަތްދިނުމާއި، الله تعالى ގެ ކަލާމުން އެބޭފުޅުން ދިރުމުގެ މަގަށް ގެންނެވެ. އަދި ކާފިރުވުމާ ކާފިރުކަމުގެ އަނދިރިކަމުން އީމާންކަމާއި، هداية ގެ އަލިކަމަށް ނެރުމެވެ. އަދި ޖާހިލުވުމާ ޖާހިލުކަމުގެ އަނދިރިކަމުން ޢިލްމުގެ އަލިކަމަށް ނެރުމެވެ. އަދި އުނދަގޫތަކާއި ދިމާ އުނދަގުލުގެ އަނދިރިކަމުން ހިތްހަމަޖެހިލުމުގެ އަލިކަމަށް ނެރުމެވެ. دعوة ދިނުމުގެ މަޤްޞަދަކީ މިއެވެ. އެއީ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ. ﴿ ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يُخْرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَـٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ﴾ (البقرة: ٢٥٧). މާނައީ: "الله އީ އީމާންވި މީސްތަކުންގެ އެކުވެރި ރަޙްމަތްތެރިޔާއެވެ. އެކަލާނގެ، އެބޭފުޅުން އަނދިރިކަމުގެ ތެރެއިން އަލިކަމަށް ނެރުއްވައެވެ".

ފަހެ، ރަސޫލު ބޭކަލުން ފޮނުއްވެވީ، މީސްތަކުން އަނދިރިކަމުގެ ތެރެއިން އަލިކަމަށް ނެރުއްވުމަށެވެ. އަދި حقّ ގެ داعي ނުވެސް ހަމައެފަދައެވެ. دعوة ދިނުމުގައި قائم ވެ ތިބެއެވެ. އަދި އެކަމުގައި ހިތްވަރުކަމާއި އެކު حركاة ތެރިވެއެވެ. އެއީ މީސްތަކުން އަނދިރިކަމުގެ ތެރެއިން އަލިކަމުގެ ތެރެއަށް ނެރުމަށެވެ. އަދި އެބޭފުޅުން ނަސޭހަތްދިނުމާއި، ސަލާމަތާއެކު ހިދާޔަތްތެރިވުމުން ސަލާމަތް ކުރުމަށެވެ. އަދި ހަމަ ނަޖާތަށް ހިދާޔަތްތެރިވުމުން އެބޭފުޅުން ސަލާމަތުގެ ގޮތް الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާގެ ހިދާޔަތްތެރިކަމަށް އެބޭފުޅުން ނެރުމަށެވެ.

ހަތަރުވަނަ ފަސްލު

داعي ންގެ ކިބައިގައި ހުންނަންޖެހޭ أخلاق އާއި ސިފަތަކުގެ ބަޔާން:

داعي ންގެ ކިބައިގައި ހުންނަންޖެހޭ أخلاق އާއި ސިފަތައް ގިނަންނެވެ. ދެން الله تعالى ވަޙީ ކުރެއްވި قرآن ގެ އެތައް އާޔަތްތަކުގައި، އެތައް ތަނެއްގައި ތަފްޞީލުކޮށް ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި އަންނަނިވި ކަންތައްތައް ހިމެނެއެވެ.

1- **ޢިލްމާއި ބަޞީރަތު:** ދެން، داعي ގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ އެންމެ ފުރަތަމަ އެކަމުގައި الله އަށް ޢިލްމާބަޞީރަތުގެވެ. ދެއްކުންތެރިކަމާއި، މަސްއޫލިއްޔަތާއި، ވަސްވާސްކަމުގެ ތަސައްރުފާއި މިއިން އެއްވެސް ކަމަކަށް އެދިގެން ނުވާނެއެވެ. ހަމައެކަނި دعوة ދޭންޖެހެނީ الله ގެ ވަޙީކުރައްވާފައި އުޞޫލުންނެވެ. އެއީ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގައިންނެވެ. ﴿ قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِيٓ أَدْعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ ﴾ (يوسف: ١٠٨). މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. މިއީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މަގެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު الله ގެ މަގަށް دعوة ދެއްވަމެވެ". އަދިވެސް އެކަލާނގެ وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ.﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ ﴾ (فصلت:٣٣). މާނައީ: "الله ގެ މަގަށް (މީސްތަކުންނަށް) دعوة ދީ މީހާއަށް ވުރެ ރަނގަޅު ބަހެއް ބުނަނީ ކާކުހެއްތޯ؟"

ދެން، މިކަމުގެ މައްޗަށް ތެދުވެގެންވަނީ الله އަށް ޢިލްމާބަޞީރަތުގެވެ. މިއީ الله ގެ ވަޙީކަމުގައިވާ، އާޚިރަތު ދުވަހުން އެދިގެން دعوة ދިނުމުގައި ހުންނަންޖެހޭ އެންމެ މުހިއްމު أخلاق އަދި އެންމެ ރަނގަޅު ސިފައަކީ މިއެވެ.

2- **حجّة އާއި ދަލީލާއެކު دعوة ދިނުން:** އެބަހީ، ދަލީލާއި ބުރުހާނާއެކު دعوة ދިނުމެވެ. މިއީ دعوة ދޭ ކަމަކީ ޙިކްމަތާއެކު ކުރަންވާނެ ކަމެކެވެ. އެއީ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ގޮތުގައިންނެވެ. ﴿ قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِيٓ

أَدْعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ ﴾ (يوسف: ١٠٨). މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. މިއީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ މަގެވެ. ފުރިހަމަ حجّة އާއި ދަލީލާއެކު ތިމަން ކަލޭގެފާނު الله ގެ މަގަށް دعوة ދެއްވަމެވެ".

ފަހެ މިކަމުގައި އިލްމު ހުރުން ލާޒިމުވެއެވެ. އަދި މިކަމުގައި އިޚްލާޞް فرض އެވެ. ފަހެ އެއްޗެއް ނޭނގި ޖާހިލުވެ ހުރެ دعوة ދިނުމުން މިބާ ރައްކާތެރިވުން ހުއްޓެވެ. އަދި މިބާއަށް ނޭނގޭ ކަމެއްގައި ބަސްބުނުމަކީވެސް މިޔާ ރައްކާތެރިވުން ހުއްޓެވެ. އެހެނީ، ޖާހިލުކަން ކަމެއް ހުއްދަކުރުވިދާނެއެވެ. ބިނާއެއް ނުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ކަމެއް ފަސާދަ ކުރުވިދާނެއެވެ. އިޞްލާޙެއް ނުކުރުވާނެއެވެ. ދެން الله ގެ އަޅުންނޭވެ! الله އަށް ބިރުވެތިވާށެވެ. އެއްވެސް އިޚްލާޞްތެރިވެ الله ގެ މަގުސަދު ބަޔާންކުރުމަށް ޢަމަލުކުރައްވާށެވެ. އެއްވެސް ކަމަކަށް، އެކަނިމާ ތަނެއްގައި ފާޅުގައިކަން، އެކަމުގައި الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ ވިދާޅުވެފައިވާ އެއްޗެއްގެ ބަރުޙައް ހާޒިރުވާކަށް ވެގެން ނުވާނެއެވެ. ފަހެ، دعوة ދިނުމުގައި ބަޞީރަތާ ހުރުން ލާޒިމުވެއެވެ. އަދި އެއީ އެކަމަކަށް دعوة ދޭމީހާ ގެންގުޅޭ އެކަމުގެ ފުރިހަމަ ބަޞީރަތެއް ލިބިފައިވުމެވެ. ފަހެ ދީނީ ތަޢުލީމު ލިބިފައިވާ طالب ގެ މައްޗަށާއި، داعي ގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ އޭނާ އަށް دعوة ދޭ ކަމެއްގައި ފުރިހަމަ ބަޞީރަތް ލިބިފައިވުމެވެ. އަދި އޭނާމީހާއި، އެކަމުގެ ދަލީލަށް ރަނގަޅަށް ބެލުމެވެ. ފަހެ، ޙައްޤުގައި حقّ ފެނިއްޖެ، އެ حقّ ރަނގަޅަށް އެނގިއްޖެނަމަ އެކަމަށް دعوة ދޭންވާނެއެވެ. އެކަމަކީ ކުރަންޖެހޭ ކަމެއްކަން ނުވަތަ ދުރުހެލިވާންޖެހޭ ކަމެއްކަން ކަމަކަށްވިޔަސްމެއެވެ. ފަހެ، އެކަމަކީ الله އަދި އެކަލާނގެ ރަސޫލާއާ ޚިލާފުވާ ކަމަކަށްވިޔަސް، އެކަން ކުރުމަށް دعوة ދޭންވާނެއެވެ. އަދި الله އާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާ މަނާކުރައްވާފައިވާ ކަމެއް ދުރުކުރުމަށް دعوة ދޭންވާނެއެވެ. އެއީ ފުރިހަމަ ދަލީލާއި ބަޞީރަތާ އެކުގައެވެ.

3- دعوة ދިނުމުގައި، ބުއްދިވެރިވުމާއި، ހިތްހަމަޖެހުމާއި، ގަދަފަދަ ކަންކަމާއި، ދެރަވާ އެއްޗެހިތަކަށް ކެތްކުރުމާއި، ކެތްތެރިވުން:

އެއީ ސަބަބާއި ހެކިތަކާ ލައްވާ ނަސޭހަތް ދޭ ބާވަތުން ކަންތައް ކުރުމެވެ. ޤަބޫލުކުރާނެއެވެ. އެކަމުގައި އަވަސްއަރައިގަތުން އެތުރުން މިއީ ނަރަކަށްދިޔާ ކަމެކެވެ. އަދި ޙަމަލާއި ބަހުގައި ހުރުމަކީ ފިޔަވަޅު މިއީ ޚަރަކާތްތެރިވާކަމެވެ. މިއީގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ ކެތްތެރިވުމާއި، ބުއްދިވެރިވުމެވެ. އަދި މިއީ دعوة ދިނުމުގައި މަޤުޞަދު ހާސިލުކުރުމަށް ބޭނުންވާ ކަމެކެވެ. އިސްލާމް ހިތްހަމަޖެހުމެވެ. އެގޮތަށް ދުޢާއިން الله تعالى ގެ ފަރުމާނު ވިދާޅުވެއެވެ. ﴿ ٱدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِٱلْحِكْمَةِ وَٱلْمَوْعِظَةِ ٱلْحَسَنَةِ وَجَٰدِلْهُم بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ ﴾ (النحل:١٢٥). މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު ތިބާ ރަސޫލާގެ މަގަށް حكمة

އާއި ހުރި ނަސޭހަތާއި އެކު (މިސްރަށް ފޮނުއްވަން) ކަލޭގެފާނު دعوة ދެއްވާށެވެ. އަދި އެންމެ ހުށިހެޔޮ ގޮތުގައި އެބައިމީހުންނާ މުޢާމަލާތް ކުރައްވާށެވެ". އަދި އެކަލާނގެ މި وحي ބަސްފުޅުގެ ހިފެހެއްޓެވެ. ﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ﴾ (آل عمران: ١٥٩). މާނައީ: "ކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް މަޑުމައިތިރިވެވަޑައިގެންނެވީ الله ގެ ރަޙްމަތުގެ ސަބަބުންނެވެ". އަދި މޫސާގެފާނާއި ހާރޫނުގެފާނާއި ބާރަށްދީސް އެކަލާނގެ وحي ކުރެއްވި މި ބަސްފުޅުގެ ހިފެހެއްޓެވެ. ﴿ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴾ (طه: ٤٤). މާނައީ: "ފަހެ ދެކަލުން އޭނާއަށް (فرعون އަށް) މަޑުމައިތިރި ބަހުން ބަސްބުނާށެވެ. އޭނާ ހަނދާންކުރާނެ (الله އަށް) ބިރުވެތިވާނެއެވެ". އަދި ސަޔިދުނާ ރަސޫލާގެފާނުގެ އަމިއްލަފުޅުގައިވެއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ހަދީސްފުޅު ކިޔުއްވިއެވެ. "اللّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا فَشَقَّ عَلَيْهِمْ فَاشْقُقْ عَلَيْهِ وَمَنْ وَلِىَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِى شَيْئًا فَرَفَقَ بِهِمْ فَارْفُقْ بِهِ" (خرّجه مسلم في الصّحيح). މާނައީ: "އޭ ހައްދަވާވަޑައިގެންނެވި ރަސްކަލާނގެ! މިއުންމަތުގެ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ކަމެއްގެ ވެރިއަކަށްވާ މީހަކު، އޭނާ މީސްތަކުންގެ މައްޗަށް ދަތިކަމާއި ނަފާ، އޭނާގެ މައްޗަށް ދަތިކުރައްވާނދޭވެ! އަދި މިއުންމަތުގެ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ކަމެއްގެ ވެރިއަކަށްވާ މީހަކު، އޭނާ މީސްތަކުންނަށް ހަމްދަރުދީވާނަމަ، އޭނާއަށް ހަމްދަރުދީވެ ވޮޑިގެންނެވުމަށްދޭވެ!".

އޭ الله ގެ އަޅުންނޭވެ! ފަހެ، މިބައި މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާނީ دعوة ދިނުމުގައި މީސްތަކުންނަށް ހަމްދަރުދީވުމެވެ. އަދި އެމީހުންގެ މައްޗަށް ދަތިނުކުރުމެވެ. އަދި ދީނަށް މީސްތަކުން ނަފްރަތުކުރުވާ ކަންތައްތަކުން ދުރުހެލިވުމެވެ. އަދި މިބައި ހަރުކަށިކަމާއި ގޯސްއަޚްލާޤާއި އަދި މިބައި، ގެއްލުވެރި އުނދަގޫ ކުރުމުގެ އުސޫލުތަކުން އެބައިމީހުން ނަފްރަތުކުރުވާ ކަންތައްތަކުން ދުރުވެގެންނެވެ. މިބައި މައްޗަށް ލާޒިމުވެގެންވާ ބައިގެ ތަޢުލީމު، ކުރިއެރުވުން، قيادة ކަން ދެއްކުމާއި، ބަސްމަގު، ވާހަކަ ދެއްކުން ރިވެތި މީހަކަށްވުމެވެ. އޭގެ ސަބަބުން މިބައި އަޚްލާޤު ހެޔޮ އަޚްލާޤުތަކުން ފުރިފައިވާ ދިއުމެވެ. އަދި دعوة ދޭމީ މީހާގެ ހެޔޮ އަޚްލާޤު، މިބައި دعوة ގެ އެންމެ ގަދަ، އެ دعوة އަށް މަގުފަހި، އެއީ އަޚްލާޤުތަކުން ފުރިފައިވާ ދިއުމެވެ. އަދި އެ دعوة ގެ ސަބަބުން އެހެން މީހުނަށް ފައިދާ ކުރާ ހެޔޮ އަޚްލާޤު ތަކުގެ އެހެން މީހުނަށް ސިފަވާ ބަޔަކަށް ދިއުމެވެ. ދީނުގަ، دعوة ދިނުމުގައި ހަރުކަށިވުން ދުރުހެއްޓެވެ. އެކަމަކު މީސްތަކުން ނަފްރަތުކުރުވާ ކަމެއް ނުކުރެވޭނެ. މީސްތަކުން ކައިރިކުރުވާ ކަމާ ކަމެއް ނުޖެހޭނެ. އަދި މީސްތަކުން ބައިބައި ކުރުވާ ކަމާ ކަމެއް ނުޖެހޭނެ.

އަދި داعي ގެ ސިފައިގައި ހުރުން އެކަށީގެންވާ، އަދި ސިއްޔަތަ! ހުރުން ވާޖިބު އަޚްލާޤީ ސިފަތަކުގެ ތެރޭގައި އޭނާ، އޭ ދޭ دعوة އަށް ހުރި އަމަލުކުރުމާއި، އެކަމުގައި (މުސްލިމުންނަށް) ހެޔޮ ނަމޫނާއަކަށްވުން ހިމެނެއެވެ. ކަމަކަށް دعوة ދީފައި އެކަން ކުރުން ދޫކޮށްލާ މީހުންގެ ތެރެއިން ވެގެން ނުވާނެއެވެ. އަދި ކަމަކުން މަނާކޮށްފައި އެކަމެއް ކުރާ މީހުންގެ ތެރެއިންވެސް ވެގެން ނުވާނެއެވެ. އެކަން އެގޮތަށް ކުރާނީ ގެއްލިހަލާކުވާ މީހުންނެވެ. الله ގެ ބަސްފުޅުން އެކަމުން ރައްކާތެރިކަމަށް އެދެމެވެ.

ވަކިން މިއީ ކާމިލުވެ މުޅިން ދޭންނަމެވެ. ވީމާ، އެބައިމީހުންނަށް حقّ އަށް دعوة ދީ އެ حقّ އަށް އަމަލުކުރަން، އެކަމުގައި ހަރުކަށިވެރިވެ، ކުރިމަގާއި ކުރިއަށް ދިޔުމުން. އަދި އެބައިމީހުންނަށް މަނާކުރުން ކަންތައްތަކުން ދުރުވެ، އެއްކޮޅު މީހުންނެވެ. الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ۝٢ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴾ (الصف: ٢ – ٣). މާނައީ: "އޭ އީމާންވީ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ނުކުރާ ކަންތައްތައް (މުސްލިމުންނަށް ކުރުމަށް) ބުނުއްވަނީ ކީއްވެގެންތޯ؟ ތިޔަބައިމީހުން ނުކުރާ ކަންތައްތައް (މުސްލިމުންނަށް ކުރުމަށް) ބުނުއްވުމަކީ الله ގެ ހަޟްރަތުގައި ނުރުހުން ބޮޑު ކަމެކެވެ." އަދި ތައުރީން މުސްލިމުންނަށް ހެޔޮ ކަންތައްތަކަށް އަމުރުކުރާތީވެ އަމިއްލަ ނަފްސުތައް ހަނދާންނައްތައިލުމުގެ މައްސަލަ އެބައިމީހުންނަށް ފާހަގަކޮށް ކުރައްވާފައިވެސް الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴾ (البقرة: ٤٤). މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން ފޮތް ކިޔަވާ ހުރެ، މީސްތަކުންނަށް ހެޔޮ ކަންތައްތަކަށް އަމުރުކުރަމުން، ހުދު އަމިއްލަ ނަފްސުތައް ހަނދާންނައްތައިލަނީ ހެއްޔެވެ. ފަހެ، ތިޔަބައިމީހުން ހަމަ ނުވިސްނާ ހެއްޔެވެ؟".

އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ އަރިހުން ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވާ ޙަދީޘެއްގައި ވެއެވެ. އެކަމާ ގުޅޭ ޙަދީޘުގައި ކުރިމަތިވެއެވެ. " يُؤْتَى بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُ بَطْنِهِ فَيَدُورُ بِهَا كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ بِالرَّحَى فَيَجْتَمِعُ إِلَيْهِ أَهْلُ النَّارِ فَيَقُولُونَ يَا فُلَانُ مَا لَكَ؟ أَلَمْ تَكُنْ تَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ فَيَقُولُ بَلَى، قَدْ كُنْتُ آمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا آتِيهِ وَأَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَآتِيهِ " (متّفق عليه). މާނައީ: "ޤިޔާމަތް ދުވަހުގައި ގެނެވޭ މީހެކެވެ. ދެން އޭނާ ނަރަކައަށް އެއްލައިލެވޭނެއެވެ. އެހިނދު އޭނާގެ ބަނޑުގެ ގޮހޮރު ބޭރުން ނިކުންނާނެއެވެ. ދެން ހިމާރު، ހުޅިގައި އެނބުރޭ ގޮތަށް އޭނާ ގޮހޮރު ހިފައިގެން އެނބުރޭނެއެވެ. ދެން، ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިން އޭނާގެ ކައިރިއަށް

ޢަމާރު ބުނެފައެވެ: 'އޭ މިޞްރި މީހާއެވެ! ކަލޭމެންނަކީ ކިހިނެއްތޯ؟ ބަލަ ކަލޭ ހެޔޮކަންތައްތަކަށް އަމުރުކުރަމުން ނުބައިކަންތައްތަކުން މަނާކުރަން ނުޖެހޭނެހެއްޔެވެ؟ ދެން، އޭނާ ބުނެފައެވެ: ނޫނެކެވެ. އަހަރެން ހެޔޮކަންތައްތަކަށް އަމުރުކުރަމުން އުޅެމެވެ. އެކަމަކު ހުރި އަހަރެން އެކަންތައްތައް ނުކުރަމެވެ. އަދި ނުބައި ކަންތައްތަކުން މަނާކުރަމުވެސް އުޅެމެވެ. އެކަމަކު ހުރި އަހަރެން އެކަން ކުރަމެވެ".

الله ގެ މަގަށް دعوة ދީ، ހެޔޮ ކަންތައްތަކަށް އަމުރުކޮށް އަދި ނުބައި ކަންތައްތަކުން މަނާކޮށް އެކަމަކު ބަހާއި ޢަމަލާ އަދި ޢަމަލާއި ބަހާ خلاف ވާ މީހާގެ ޙާލަތު މިއެވެ. الله ގެ ޙަޟްރަތުން އެކަމުން ރައްކާތެރިކަން އެދެމުއެވެ.

ދެން، داعي ގެ ސިފައިގައި ހުންނަންޖެހޭނެ އެންމެ މުހިއްމު އަދި އެންމެ މަތިވެރި އަޚުލާޤުގެ ތެރޭގައި އޭނާ އެ دعوة ދޭ ކަމަކަށް ހުރި ޢަމަލުކުރުމާއި، އޭނާ މަނާކުރާ ކަމަކުން ހުރި މަނާވެގަތުމާއި، އަދި މާތް އަޚުލާޤުގެ ވެރިއަކަށްވުމާއި، ތަޤްވާވެރިކަމާއި ސިއްރުގައާއި ފާޅުގައި ..., ކެތްތެރި އަދި دعوة ގެ މައިދާނުގައި ތަޙައްމުލުވެރިކަމާއި ސާބިތުކަމާއި ހުރުމަށް ވުމާއި، އޭނާ އެ ދޭ دعوة ގައި އިޚްލާޞްތެރި މީހަކަށް ވުމާއި، އަދި މީސްތަކުންނަށް ހެޔޮ ނަމޫނާއެއް ... ބާރުދެއްވުމާއި ... ހިތްވަރާއި ގަދަކަމާ މަސައްކަތުގައި ތެދުވެރިވުން ހިމެނެއެވެ. އަދި ހަމައެއާއެކު، އޭނާ އެއްބާރުލުމާއި ހިތްހެޔޮކަމާއި ރަޙްމަތްތެރިކަމާއި އޯގާތެރިކަމާއި އެކު ދީނަށް ގޮވައިލުމުގައި ކެތްތެރިވުމަށް ހިތްވަރުދިނުމެވެ. (އެބަހީ އެހެންމީހުންނަށް ހިދާޔަތް ލިބުމަށް އަދި ދުޢާކުރުމެވެ). އެއީ دعوة ދެވޭ މީހަކަށް ދޭ މިފަދައިން ދުޢާކުރުމެވެ.

هَدَاكَ اللهُ. الله މިޔަކަށް ހިދާޔަތް ދެއްވާށިއެވެ. وَفَّقَكَ اللهُ لِقَبُوْلِ الْحَقِّ. حقّ ޤަބޫލުކުރުމަށް الله މިޔަކަށް ތައުފީޤު ދެއްވާށިއެވެ. أَعَانَكَ اللهُ عَلَى قَبُوْلِ الْحَقِّ. حقّ ޤަބޫލުކުރުމުގެ މައްޗަށް الله މިޔަކަށް މަދަދު ކުރައްވާށިއެވެ. މިފަދައިން އޭނާއަށް ދުޢާކުރުމެވެ. އަދި އޭނާއަށް އިރުޝާދުދިނުމެވެ. އަދި އޯގާތެރިކަމާއި ކުރިމަތިލާ ދަތިތަކާއި އުނދަގޫތަކަށް ކެތްތެރިވުމެވެ. އަދި ހަމަ އެފަދައިން އޭނާއަށް ހިދާޔަތް ލިބުމަށް އެދި ދުޢާކުރުމެވެ. دوس ޤަބީލާގެ މީސްތަކުން ދެކޮޅުހެދި ދާއިރު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އެކަލޭގެފާނު ހިދާޔަތް ލިބުމަށް މިފަދައިން ދުޢާކުރެއްވިއެވެ. "اللَّهُمَّ اهْدِ دَوْساً وَائْتِ بِهِمْ". (رواه البخاري) މާނައީ: "އޭ ހުރިހާ ބާރުތަކެއްވެވޮޑިގެންވާ ރަސްކަލާނގެ! دوس ޤަބީލާގެ މީސްތަކުންނަށް ހިދާޔަތް ދެއްވާނދޭވެ! އަދި އެމީހުން (ހިދާޔަތަށް) ގެންނަވާނދޭވެ!". އެހެންކަމުން މިބާވަތުގެ އެހެންނަށް ހިދާޔަތް ލިބުމަށްޓަކައި حقّ ޤަބޫލު ކުރުމުގެ މަގުފޯރުން އޭނާއަށް ދުޢާކުރުމެވެ. އަދި މި އޯގާތެރިކަމާއި ނަރުމީގެ އުނދަގޫތަކަށް ކެތްތެރިވެ ކުރިމަތިލާ ދަތިތަކަށް ކެތްތެރިވުމެވެ. އަދި މާތްކޮށް އެންމެހައި ކަންކަމުގައި ހިތްހަމަޖެހުމެވެ. އަދި ހެޔޮ ބަހެއް ބުނެ ކުރިމަތިލުމެވެ. އަދި

ހަރުކަށިނުކުރާށެވެ. އަދި އޭނާ ބަސްދެކެން ނަފްރަތްތެރިވާކަހަލަ ނުބައި އުސްލޫބު ބަހުސްނުކުރާށެވެ. އެކަމަކު، އަނިޔާވެރިވެ، ހައްދު ފަހަނައި ދިޔައީ ދޮގުވާ މުޖާދަލާތް ކުރަންޖެހޭނީ އަދި އެހެން ގޮތަކަށެވެ. އެއީ الله تعالى وحي ކުރައްވާފައިވާ ފަދައިންނެވެ. ﴿ وَلَا تُجَـٰدِلُوٓاْ أَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنْهُمْ ﴾ (العنكبوت: ٤٦). މާނައީ: "އަހުލުކިތާބީންނާ އެންމެ ހެޔޮވެގެންވާ ގޮތަކަށް މެނުވީ ކަށްކަވާން ޖިދާލު ނުކުރައްވާށެވެ. އެއީ އެބައިމީހުންގެ ތެރެއިން އަނިޔާވެރިވި މީހުން ފިޔަވައެވެ".

ފަހެ، ނުބައިމީހުނާ އަދި އުނދަގޫ ކުރާމީހުންގައި دعوة އާއި ކުރިމަތިލާ އަނިޔާވެރިޔާއަށް ވެސް އެހެން حكم އެއެވެ. އެއީ އެކަމުގެ މައްޗަކުން އޭނާއަށް އަދަބުދިނުން އެކަށީގެންވާ ގޮތަކަށް އަދަބު ދިނުމެވެ. އެއީ އޭނާ ޖަލަށްލުން ކަމުގައި ވިޔަސް ނުވަތަ އެނޫން ކަމެއްކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. އަދި އޭނާގެ މައްޗަކަށް އަދަބު ދޮންޖެހޭ އަނިޔާވެރިކަމުގެ ދަރަޖަތަކުގެ މިންވަރުގެންނެވެ. އެކަމަކު، އޭނާ ކިޔަމަން ދޭއްޗާ ނުކުރާނަމަ ހިނދަކު ތިބާގެ މައްސަލަ ވާޖިބުވެގެންވާ އޭނާގެ މައްސަލަ ކަނޑައެޅުމެވެ. އަދި އެކަމުގެ އަޑުއަހަން އުއްމީދު ކުރެވެއެވެ. އަދި އޭނާއާ އެންމެ ގާތްވެގެންވާ ޖިދާލުކުރުމެވެ. އަދި ތިބާގެ ޙާލާއި ގުޅުމުގެ ބަހުން ދުރުކުރުމަށްވުރެ އޭނާއަށް މަގުކުރުމެވެ. އެއީ ރަސޫލުބޭކަލުންނާއި އިސްލާހުވެރިކަމުގެ އެބޭކަލުންނަށް ތަބާވި ބޭކަލުންވެސް ކުރެއްވި ފަދައިންނެވެ.

އަދި الله ގެ ހަޟްރަތަށް ދުޢާކުރަނީ އަޅުގަނޑު އެންމެންނަށް އެކަލާނގެ މަގަށް ރިވެތިގޮތުގައި دعوة ދިނުމުގެ ހެޔޮ ތައުފީޤު ދެއްވުމަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހިމާޔަތާއި ޙަވާލުވެގެން އިސްލާމުގެ ކަށަވަރުކުރެއްވުމަށެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހަޟްރަތަށް އެދި ދަންނަވަނީ އެކަލާނގެ ދީނަށް ނަޞްރުދެއްވައި އަދި ދީނުމަތީގައި ސާބިތުކަން އަޅުގަނޑު އެންމެންނަށް ދެއްވުމަށެވެ. އަދި ހިދާޔަތް ލިބި ގޮވައިލާ އަދި އިސްލާހުވެރިން، އިސްލާހުކުރާ މުސްލިމުންގެ ތެރެއިން އަދި ދެއްވުމަށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަލާނގަކީ މާތްވެގެންވާ ދުޢާތަކަށް ޖަވާބުދެއްވާ ކަލާނގެއެވެ.

وَصَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ وَبَارَكَ عَلَى عَبْدِهِ وَرَسُوْلِهِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ، وَأَتْبَاعِهِ بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّيْن.

فهرست